

Миколаївський національний аграрний університет
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

Товстенко Максим Юрійович

УДК 336.64

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**ФОРМУВАННЯ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ МИКОЛАЇВСЬКОЇ
ОБЛАСТІ**

Спеціальність 072 – фінанси, банківська справа та страхування
Галузь знань 07 – управління та адміністрування

Подається на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Науковий керівник: Боднар Олена Андріївна, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування.

Завідувач кафедру: Сіренко Наталя Миколаївна, завідувач кафедри, доктор економічних наук, професор.

АНОТАЦІЯ

Товстенко М.Ю. Формування кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств Миколаївської області. — Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеню «Магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» у галузі знань 07 – Управління та адміністрування. — Миколаївський національний аграрний університет, Миколаїв, 2021.

Кваліфікаційна робота присвячена загальним аспектам удосконалення формування кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств Миколаївської області. В кваліфікаційній роботі на основі Законів України, нормативно-правових актів України, наукових праць вітчизняних та закордонних учених, фінансової та статистичної звітності сільськогосподарських підприємств Миколаївської області, визначено основні теоретичні положення формування кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств, проаналізовано кредитоспроможність сільськогосподарських підприємств Миколаївської області, зроблено висновки щодо удосконалення формування кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств Миколаївської області.

Визначено сутність та структуру поняття кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств. Виділено основні етапи, які вплинули на формування поняття «кредитоспроможність» в Україні. Визначено поняття «кредитоспроможність» залежно від потреб конкретної ситуації та за класифікаційними ознаками. Здійснено розмежування понять «кредитоспроможність» та «платоспроможність».

Встановлено, що кредитоспроможність – це здатність сільськогосподарського підприємства вчасно та в повному обсязі розрахуватись з банком за своїми зобов'язаннями. В свою чергу, отримання кредиту є одним з

небагатьох варіантів залучення зовнішніх ресурсів. Оскільки виробництво сільськогосподарської продукції має сезонний характер та тісно пов'язане з кліматичними умовами, які постійно змінюються та які важко передбачити, аграрна сфера є джерелом високого кредитного ризику, що вимагає підвищеного контролю щодо оцінки кредитоспроможності. Таким чином, поліпшення кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств, особливо тих, які спеціалізуються на рослинництві, є одним з головних завдань, що потребує вирішенню.

Доведено, що визначення кредитоспроможності сільськогосподарського підприємства є одним з найважливішим етапом отримання кредиту. Досліджено, що велика кількість вітчизняних та закордонних методів аналітичного забезпечення визначення кредитоспроможності обумовлені значною різноманітністю факторів впливу на нього, обумовлено тим, що кожен фактор несе в собі як специфічні, так і неспецифічні риси, які ґрунтуються на якісних особливостях.

Досліджено, що велика кількість методів визначення кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств фокусуються переважно на кількісних показниках, які дозволяють автоматизувати процедуру оцінки кредитоспроможності, оскільки комплексна оцінка кредитоспроможності, хоча і містить велику кількість інформації, але використовується зрідка через труднощі її обробки.

Для вирішення проблеми визначення кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств та зменшення ризиків в банківській сфері запропоновано створення єдиної нормативної бази та вдосконалення методики оцінки кредитоспроможності, яка враховуватиме вплив різних кількісних та якісних факторів на кредитоспроможність сільськогосподарського підприємства.

Досліджено сучасні методи оцінки кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств. Виявлено фактори впливу та підходи до оцінки кредитоспроможності позичальника банку. Розроблено загальну схему

оцінки кредитоспроможності суб'єктів підприємництва. Визначено порядок вибору методологічного підходу до формування відповідної методики аналітичного забезпечення оцінки кредитоспроможності позичальника. Досліджено, що в країнах з розвинутою ринковою економікою методики з оцінки кредитоспроможності підприємництва побудовані таким чином, що перші букви самої назви методики відображають систему аналізу фінансового стану позичальника. Визначено компоненти методик комплексного аналізу оцінки кредитоспроможності позичальника, що застосовуються закордонними банками.

Охарактеризовано фінансово-господарську діяльність сільськогосподарських підприємств Миколаївської області. Визначено, що сільське господарство на території Миколаївської області є досить розвинутим, оскільки область належить до степової зони з помірно-континентальним кліматом, з м'якою малосніжною зимою та жарким посушливим літом, таким чином природно-кліматичні умови області сприятливі для розвитку сільського господарства.

Досліджено, що найбільша чисельність населення Миколаївської області зайнята в сільському господарстві, саме тому розвиток даної галузі та організація раціональної праці в ній мають велике значення для економічного розвитку Миколаївської області. Доведено, що діяльність аграрного сектора економіки області спрямована на виконання заходів щодо виконання основних положень аграрної політики Миколаївської області, забезпечення динаміки щодо економічного зростання, фінансової стабільності та покращення життя населення.

Визначено, що найбільшу питому вагу серед усіх сільськогосподарських підприємств Миколаївської області займають малі підприємства. Більш детально розглянуто особливості їх фінансово-господарської діяльності на прикладі малого підприємства ФГ «Гавенко І.В».

Досліджено, що ФГ «Гавенко І.В» отримує кредити в АТ «Райффайзен Банк Аваль». Здебільшого це довгострокові кредити терміном 3-5 років, але інколи підприємство залучає короткострокові кредити. Метою залучення

кредитів є придбання сільськогосподарської техніки та фінансування поточної діяльності господарства (придбання запчастин, добрив і т.д.). Щодо державної допомоги, то держава компенсує відсотки по кредиту, а також 30% вартості за умови придбання техніки вітчизняного виробництва.

Визначено, що оцінка кредитоспроможності сільськогосподарського підприємства здійснюється на основі фінансової звітності, побудованої на основі Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. На основі фінансової звітності ФГ «Гавенко І.В.» розраховано показники дослідження фінансового стану підприємства, а саме: показники ліквідності та платоспроможності, показники аналізу майнового стану підприємства, показники аналізу ділової активності та рентабельності підприємства.

Після дослідження фінансового стану ФГ «Гавенко І.В.», для визначення його кредитоспроможності, проведено оцінку ймовірності його банкрутства. Визначено найпоширеніші моделі, які використовуються для цього, а саме: п'ятифакторна модель прогнозування банкрутства Е. Альтмана, модель О. Терещенка, модель М. Спрінгейта, модель Р. Ліса, багатофакторна модель Р. Таффлера та коефіцієнт Бівера.

Дослідження ймовірності банкрутства за різними моделями доводить, що підприємство ФГ «Гавенко І.В.» є фінансово стійким, а ймовірність настання банкрутства відсутня.

Кожен вітчизняний банк України має свій механізм визначення кредитоспроможності підприємства, який, як правило, базується на основі рекомендацій Національного банку України про визначення банками розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями. Досліджено етапи механізму визначення кредитоспроможності суб'єкта господарювання у сучасних умовах, а саме: аналіз фінансового стану підприємства; аналіз якісних показників діяльності підприємства.

Визначено основні принципи проведення розрахунків фінансового стану підприємств – позичальників банків України. Досліджено моделі розрахунку інтегрального показника боржника-юридичної особи для малого підприємства за

методикою комерційних банків України. Обчислено фінансові показники, що використовуються для розрахунку інтегрального показника фінансового стану ФГ «Гавенко І.В.» за 2018-2020 роки. Ілюстровано динаміку інтегрального показника кредитоспроможності ФГ «Гавенко І.В.» за 2018-2020 роки (за методологією НБУ).

З метою удосконалення формування кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств Миколаївської області рекомендовано: удосконалити методичний підхід щодо оцінки кредитоспроможності в системі внутрішнього контролю сільськогосподарського підприємства; запровадити запропонований організаційно-економічний механізм управління кредитоспроможністю сільськогосподарського підприємства; оптимізувати грошові потоки в контексті підвищення контролю (управління) за формуванням кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств; розробити внутрішньо спрямовану систему оцінки та управління кредитоспроможністю, яка будуватиметься з урахуванням кількісних та якісних факторів, а також враховувати галузеві особливості підприємства; збільшити порогове значення боргового фінансування для забезпечення помірної політики фінансування боргового капіталу; збільшити рівень рентабельності активів підприємства щодо забезпечення позитивного рівня кредитоспроможності, зважаючи на швидкість зношуваності основних засобів та низький рівень їх продуктивності.

Ключові слова: кредитоспроможність, кредит, сільськогосподарське підприємство, банкрутство, фінансовий стан, грошові потоки, організаційно-економічний механізм.

ANNOTATION

Tovtenko M.Y. Formation of creditworthiness of agricultural enterprises of Mykolaiv region. — Qualification work on the rights of the manuscript.

Qualification work for the degree of «Master» in specialty 072 «Finance, Banking and Insurance» in the field of knowledge 07 - Management and Administration. - Mykolayiv National Agrarian University, Mykolayiv, 2021.

Qualification work is devoted to the general aspects of improvement of formation of creditworthiness of the agricultural enterprises of the Mykolaiv region. In qualifying work on the basis of the Laws of Ukraine, normative legal acts of Ukraine, scientific works of domestic and foreign scientists, financial and statistical reporting of the agricultural enterprises, the creditworthiness of agricultural enterprises in Mykolaiv region has been analyzed, conclusions on improving the formation of creditworthiness of agricultural enterprises have been analyzed, conclusions have been made on improving the formation of creditworthiness of agricultural enterprises in the Mykolaiv region.

The essence and structure of the concept of creditworthiness of agricultural enterprises are determined. The main stages that influenced the formation of the concept of «creditworthiness» in Ukraine are highlighted. The concept of «creditworthiness» is defined depending on the needs of a particular situation and by classification characteristics. The concepts of «creditworthiness» and «solvency» were differentiated.

It was established that creditworthiness is the ability of an agricultural enterprise to pay with the bank on time and in full on its obligations. In turn, obtaining a loan is one of the few options for attracting external resources. Since agricultural production is seasonal and closely related to constantly changing climatic conditions, which are difficult to predict, the agricultural sector is a source of high credit risk, requiring increased control over creditworthiness assessment. Thus, improving the

creditworthiness of agricultural enterprises, especially those specializing in crop production, is one of the main tasks that needs to be solved.

It has been proved that determining the creditworthiness of an agricultural enterprise is one of the most important stages of obtaining a loan. It was studied that a large number of domestic and foreign methods of analytical support for determining creditworthiness are due to a wide variety of factors influencing it, due to the fact that each factor has both specific and nonspecific features based on qualitative characteristics.

It was studied that a large number of methods for determining the creditworthiness of agricultural enterprises focus mainly on quantitative indicators that allow automating the creditworthiness assessment procedure, since a comprehensive creditworthiness assessment, although it contains a large amount of information, is rarely used due to processing difficulties.

To solve the problem of determining the creditworthiness of agricultural enterprises and reduce risks in the banking sector, it is proposed to create a single regulatory framework and improve the methodology for assessing creditworthiness, which will take into account the impact of various quantitative and qualitative factors on agricultural creditworthiness.

Modern methods of assessing the creditworthiness of agricultural enterprises are studied. Factors of influence and approaches to assessing the creditworthiness of the bank borrower are identified. A general scheme for assessing the creditworthiness of business entities has been developed. The procedure for choosing a methodological approach to the formation of appropriate methods of analytical support for assessing the borrower's creditworthiness is determined. It is investigated that in countries with developed market economies, methods for assessing the creditworthiness of entrepreneurship are built in such a way that the first letters of the name of the method reflect the system of analysis of the borrower's financial condition. The components of the methods of complex analysis of the borrower's creditworthiness used by foreign banks are determined.

The financial and economic activity of agricultural enterprises of the Mykolaiv region is characterized. It is determined that agriculture on the territory of Mykolaiv region is quite developed, as the region belongs to the steppe zone with temperate-continental climate, with mild snowless winters and hot dry summers, so the climatic conditions of the region are favorable for agricultural development.

It was studied that the largest population of the Mykolaiv region is engaged in agriculture, which is why the development of this industry and the organization of rational labor in it are of great importance for the economic development of the Mykolaiv region. It is proved that the activity of the agrarian sector of the region's economy is aimed at implementing measures to implement the basic provisions of the agrarian policy of the Mykolaiv region, ensuring the dynamics of economic growth, financial stability and improving the lives of the population.

It is determined that small enterprises occupy the largest share among all agricultural enterprises of the Mykolaiv region. The peculiarities of their financial and economic activity are considered in more detail on the example of a small enterprise farm enterprise (FG) «Gavenko I.V.».

It is investigated that FG «Gavenko I.V.» receives loans from JSC «Raiffeisen Bank Aval». Most of them are long-term loans with a term of 3-5 years, but sometimes the company attracts short-term loans. The purpose of attracting loans is to purchase agricultural machinery and finance the current activities of the farm (purchase of spare parts, fertilizers, etc.). As for state aid, the state compensates interest on the loan, and the tax is 30% of the cost, provided the purchase of domestic equipment.

It is determined that the assessment of the creditworthiness of an agricultural enterprise is carried out on the basis of financial statements based on International Accounting Standards. Based on the financial statements of FG «Gavenko I.V.» indicators of research of a financial condition of the enterprise are calculated, namely: indicators of liquidity and solvency, indicators of the analysis of a property condition of the enterprise, indicators of the analysis of business activity and profitability of the enterprise.

After studying the financial condition of FG «Gavenko I.V.», to determine its creditworthiness, an assessment of the probability of its bankruptcy. The most common models used for this are identified, namely: E. Altman's five-factor bankruptcy prediction model, O. Tereshchenko's model, M. Springgate's model, R. Lis's model, R. Taffler's multifactor model and Beaver's coefficient.

The study of the probability of bankruptcy by different models proves that the company FG «Gavenko I.V.» is financially stable and there is no likelihood of bankruptcy.

Each domestic bank of Ukraine has its own mechanism for determining the creditworthiness of the enterprise, which is usually based on the recommendations of the National Bank of Ukraine on determining the amount of credit risk by banks for active banking operations. The stages of the mechanism of determining the creditworthiness of the business entity in modern conditions, namely: analysis of the financial condition of the enterprise; analysis of qualitative indicators of enterprise activity.

The basic principles of calculating the financial condition of enterprises - borrowers of Ukrainian banks are determined. The models of calculation of the integrated indicator of the debtor-legal entity for a small enterprise according to the method of commercial banks of Ukraine are investigated. The financial indicators used to calculate the integrated indicator of the financial condition of FG «Gavenko I.V.» are calculated. for 2018-2020. The dynamics of the integrated creditworthiness index of FG «Gavenko I.V.» is illustrated for 2018-2020 (according to the NBU methodology).

In order to improve the formation of creditworthiness of agricultural enterprises of the Mykolaiv region, it is recommended: to improve the methodological approach to assessing the creditworthiness of the internal control system of agricultural enterprises; to introduce the proposed organizational and economic mechanism for managing the creditworthiness of agricultural enterprises; to optimize cash flows in the context of increasing control (management) over the formation of creditworthiness of agricultural enterprises; to develop an internally oriented system of credit assessment

and management, which will be built taking into account quantitative and qualitative factors, as well as take into account the industry characteristics of the enterprise; increase the threshold value of debt financing to ensure a moderate debt capital financing policy; increase the level of return on assets of the enterprise to ensure a positive level of creditworthiness, given the rate of depreciation of fixed assets and low productivity.

Keywords: creditworthiness, credit, agricultural enterprise, bankruptcy, financial condition, cash flows, organizational and economic mechanism.

СПИСОК НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ

1. Товстенко М. Ю. Система фінансово-економічної безпеки підприємства / Трансформація фінансової системи України: тенденції та перспективи розвитку : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Миколаїв; 27-28 листопада 2019 р. Миколаїв : МНАУ. 2019. С. 108-109.

2. Товстенко М. Ю., Тен О. Є. Фінансово-економічна безпека підприємств аграрного сектору: студентський науковий вісник. 2019. Вип. 2(19), част. 2. С. 192-203.

3. Товстенко М.Ю. Економічна сутність та значення кредитоспроможності підприємств / Трансформація фінансової системи України: тенденції та перспективи розвитку : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Миколаїв; 24-25 листопада 2021 р. Миколаїв : МНАУ, 2021. С. 55-56.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	13
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	17
1.1. Сутність та структура поняття кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств.....	17
1.2. Характеристика сучасних методів оцінки кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств.....	27
1.3. Зарубіжний досвід формування кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств.....	42
Висновки до розділу 1	48
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	50
2.1 Загальна характеристика фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств Миколаївської області.....	50
2.2 Визначення фінансового стану ФГ «Гавенко І.В.» та оцінку ймовірності його банкрутства.....	69
2.3. Оцінка кредитоспроможності ФГ «Гавенко І.В.» за методиками українських комерційних банків.....	79
Висновки до 2 розділу	84
РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	87
3.1. Організаційно-економічний механізм управління кредитоспроможністю сільськогосподарських підприємства	87
3.2. Оптимізація грошових потоків в контексті формування кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств Миколаївської області.....	93
3.3. Напрями покращення кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств	102
Висновки до 3 розділу	112
ВИСНОВКИ	114
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	118
ДОДАТКИ	128

ВСТУП

Упродовж останніх десятиліть кредитування відіграє все помітнішу роль серед сільськогосподарських підприємств через те, що отримання кредиту є одним з небагатьох варіантів залучення зовнішніх ресурсів. Підприємства цієї галузі мають свої особливості щодо кредитування, обумовлені специфікою їх діяльності та виробничим циклом. Виробництво сільськогосподарської продукції має сезонний характер та тісно пов'язане з кліматичними умовами, які постійно змінюються та які важко передбачити. У зв'язку з цим аграрна сфера є джерелом високого кредитного ризику, що вимагає підвищеного контролю щодо оцінки кредитоспроможності.

У сучасних умовах зовнішнє середовище сільськогосподарського підприємства змінюється швидко і непередбачувано. Хоча кожна зміна несе не тільки загрози, але й нові можливості, вона повинна сприяти успіху в майбутньому. Саме тому керівники сільськогосподарських підприємств повинні правильно та своєчасно впроваджувати механізми контролю за різноманітними процесами діяльності підприємства, у тому числі й кредитоспроможності, що дозволять сприймати ці зміни, розпізнавати їх та забезпечувати відповідну адаптацію виробничо-комерційної діяльності до ринкових умов.

Визначення кредитоспроможності сільськогосподарського підприємства є одним з найважливішим етапом отримання кредиту. Велика кількість вітчизняних та закордонних методів аналітичного забезпечення визначення кредитоспроможності обумовлені значною різноманітністю факторів впливу на нього. Різноманітність факторів зумовлена тим, що кожен фактор несе в собі як специфічні, так і неспецифічні риси, які ґрунтуються на якісних особливостях. Поліпшення кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств, особливо тих, які спеціалізуються на рослинництві, є одним з головних завдань, що потребує вирішення.

У науковій літературі докладно приділяється увага фінансовому аналізу підприємств, проте нині немає єдиної думки щодо сутності формування

фінансового потенціалу підприємства та, зокрема, кредитоспроможності, крім того розкриваються лише окремі аспекти формування кредитоспроможності, що й зумовило актуальність даного дослідження.

Актуальність зазначеної теми у тому, що на певних етапах функціонування майже всі підприємства відчувають нестачу коштів для реалізації господарських операцій, отже виникає потреба у залученні коштів ззовні. У цій ситуації логічним таким вихід, як отримання банківського кредиту, але на практиці таке завдання буває дуже проблематичним. У зв'язку з економічними кризами проблема управління кредитоспроможністю набуває все більшої актуальності, так як банки все частіше стикаються з труднощами у прийнятті рішень про видачу кредиту юридичній особі.

Питанням щодо оцінки кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств займалися такі вчені, як В.В. Бордюг, В.Г. Виговський, Г.Л. Вознюк, А.Т. Головка, В.І. Грушко, Н.А. Дехтяр, А.О. Єпіфанова, А.Г. Загородній, В.Д. Лагутін, Т.М. Мельник. Однак, невирішеними залишилися проблеми формування кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств.

Метою кваліфікаційної роботи є поглиблення теоретичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо поліпшення формування кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств Миколаївської області.

Відповідно до поставленої мети в кваліфікаційній роботі передбачено вирішення таких основних завдань:

- визначити сутність та структуру поняття кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств;
- дати характеристику сучасних методів оцінки кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств;
- розглянути зарубіжний досвід формування кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств;
- охарактеризувати фінансово-господарську діяльність сільськогосподарських підприємств Миколаївської області;

- визначити фінансовий стан та оцінку ймовірності банкрутства ФГ «Гавенко І.В.», як представника передових підприємств Миколаївської області;
- оцінити кредитоспроможність ФГ «Гавенко І.В.» за методиками українських комерційних банків;
- визначити організаційно-економічний механізм управління кредитоспроможністю сільськогосподарських підприємств;
- дослідити оптимізацію грошових потоків в контексті формування кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств;
- запропонувати напрями покращення кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств.

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи виступають процеси формування ефективного рівня кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств.

Предметом дослідження кваліфікаційної роботи є методи оцінювання та напрями покращення кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств.

Під час дослідження було використані такі методи:

- монографічний метод – даний метод застосовувався з метою пошуку та обробкою фахової літератури та нормативно-правових актів;
- порівняльний метод – використовувався для ідентифікації та оцінки системи факторів, що впливають на кредитоспроможність сільськогосподарських підприємств Миколаївської області;
- емпіричний метод – поєднання елементів якісного аналізу для з'ясування практичних аспектів формування кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств та адаптування теоретичних концепцій та моделей;
- статистичний метод – застосовувався з метою накопичення та обробки інформаційного масиву кількісного аналізу щодо формування кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств Миколаївської області;
- графічний метод. За допомогою цього методу встановлено та проілюстровано основні закономірності щодо формування

кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств Миколаївської області;

Інформаційною базою дослідження є Закони України, нормативно-правові акти України, наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених, що дозволило вивчити основні теоретичні положення формування кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств, фінансова та статистична звітність сільськогосподарських підприємств Миколаївської області, фінансова та статистична звітність ФГ «Гавенко І.В.» за 2018-2020 роки.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання запропонованих напрямів покращення кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств Миколаївської області.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Сутність та структура поняття кредитоспроможності сітьськогосподарських підприємств

Діяльність підприємства в системі ринкової економіки неможлива без періодичного використання різноманітних форм залучення кредитів. Розвиток кредитної системи країни та орієнтація на ринковий характер економіки вимагають більш обґрунтованих підходів до проблем оцінки установами банків кредитоспроможності позичальника [73].

Банки, будучи важливим інфраструктурним елементом фінансового сектора, що забезпечує фінансову підтримку сталого економічного розвитку підприємств, активно здійснюють кредитні операції. За даними Національного Банку України (надалі – НБУ) станом на 01.01.2021 року, в Україні функціонують 73 банківські установи, з яких 38 – з іноземним капіталом [56].

Високі кредитні ризики, пов'язані з реальним кредитуванням сектора економіки, спонукають банки розробляти та удосконалювати технології, що дозволяють якісно та в прийнятні терміни оцінити кредитоспроможність підприємств.

Оцінка кредитоспроможності сільськогосподарського підприємства - найважливіший етап кредитного процесу, внаслідок якого кредитор може отримати точне уявлення про кредитоспроможність свого партнера [24].

Щоб оцінити кредитоспроможність сільськогосподарського підприємства, необхідно вивчити саме поняття «кредитоспроможність».

Під кредитоспроможністю слід розуміти такий фінансово-господарський стан підприємства, який дає впевненість в результативному використанні

позикових коштів, здатність і готовність підприємства-позичальника повернути кредит відповідно до умов договору [73].

Незважаючи на те, що аналіз кредитоспроможності позичальника використовується у банківській практиці протягом десятиліть, в економічній літературі досі немає єдиної думки щодо визначення цього поняття.

Так, ще наприкінці XIX ст. Н.Х. Бунге в роботі «Теорія кредиту» (1852 р.) зазначив, що кредитоспроможність позичальника, перш за все, ґрунтується на моральних якостях клієнта та його здатності відтворити авансові кошти для погашення боргу. Він пов'язував кредитоспроможність з нерухомістю капіталу та вважав гарантією повернення боргу вкладання коштів у нерухомість [64].

Історія використання поняття «кредитоспроможність» свідчить про те, що це економічне поняття тісно пов'язане, насамперед, з культурою кредитування, яка є відображенням розвиненості кредитних відносин у країні. Еволюція даного поняття відбувається під впливом економічного середовища, у якому функціонують кредитні установи, тобто від ступеня розвиненості економіки країни, її вступу у світовий ринок [40].

Підходи до трактування поняття «кредитоспроможність» еволюціонували протягом всієї історії розвитку суспільства. Фактично ці підходи модифікувались у результаті зміни певного етапу функціонування економічних відносин, умов функціонування фінансового ринку [14].

Виділимо основні етапи, які вплинули на зміст поняття «кредитоспроможність» в Україні (табл. 1.1).

Оскільки сутність категорії «кредитоспроможність» ґрунтується на основі категорії «кредит», то існування такої неоднозначності у трактуванні цієї категорії породжує існування різноманітних підходів у визначенні категорії «кредитоспроможності» [73].

Існують різні тлумачення категорії «кредитоспроможність».

Так, у роботі О. Васюренко кредитоспроможність розглядається як наявність у позичальника (контрагента) банку передумов для отримання кредиту

та його здатність повернути кредит і відсотки за ним у повному обсязі та в обумовлені договором строки [10].

Таблиця 1.1 Історичні етапи становлення поняття
«кредитоспроможність» в Україні

Назва етапу	Часові межі	Визначення кредитоспроможності на виділеному етапі
Період НЕПу	1921–1929 рр.	Кредитоспроможність – це готовність до здійснення кредитної операції й можливість своєчасного повернення отриманої позики.
Період кредитної реформи	1930–1932 рр.	Поняття «кредитоспроможність» зникло, що було пов'язано з виникненням адміністративно-планової економіки, з централізованим виділенням підприємству необхідних матеріальних, трудових і фінансових ресурсів. Це призвело до прямої залежності між формуванням фінансових ресурсів на підприємстві та їх розподілом і використанням, що стало однією з причин незацікавленості підприємства як товаровиробника в кінцевих результатах його фінансово-господарської діяльності. Виникла тенденція задоволення власних потреб за рахунок держави або інших підприємств
Період переходу до ринкових умов господарювання	Із середини 80-х рр. ХХ ст.	Кредитоспроможність та її оцінка перетворюються на найважливішу проблему кредитних відносин, що обумовлено зростанням значення кредиту та збільшенням ризику неповернення кредитних коштів. Фактично поняття кредитоспроможності з'явилося в економічній літературі знову в 1986–1990 роках, коли в економічних журналах було опубліковано наукові статті та публікації, присвячені цій темі

Джерело: сформовано автором на основі [14]

В. Лагутін кредитоспроможність позичальника розглядає як його здатність повністю і своєчасно розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями [46].

Український економіст та громадський діяч В. Галасюк вважає, що кредитоспроможність – це спроможність позичальника за конкретних умов

кредитування в повному обсязі й у визначений кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями виключно грошовими коштами, що генеруються позичальником у ході звичайної діяльності [17].

Український науковець С.В. Мочерний зазначає, що під «кредитоспроможністю» слід розуміти нормальний стан фінансових ресурсів економічних суб'єктів, який дає змогу отримувати та своєчасно повертати позики [51, с. 91].

На думку Версаль Н.І, Дорошенко Т.В, кредитоспроможність – це здатність позичальника в повному обсязі й у визначений кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями [12].

У навчальному посібнику «Статистика банківської діяльності» зазначається, що кредитоспроможність підприємства чи банку - це наявність передумов для отримання кредиту та здатність повернути його. Тому вона визначається наступними показниками, які характеризують позичальника: охайність у розрахунках за раніше отримані кредити, його поточний фінансовий стан, здатність у разі потреби мобілізувати кошти з різних джерел [21].

У навчальному посібнику «Кредитування: теорія і практика» наведено наступне визначення кредитоспроможності позичальника – це його здатність повністю і своєчасно розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями. Крім того, на думку авторів, кредитоспроможність поняття більш вузьке, ніж платоспроможність, адже погашення позики - це лише один з видів заборгованості, яку може мати підприємство (фірма) [44].

Р. Котовська вважає, що кредитоспроможність – можливість підприємства покрити свої поточні боргові зобов'язання [42].

На думку Р. Дякова, кредитоспроможність – це сукупність фінансових і матеріальних можливостей одержати і сплатити кредит в установлений термін й у повній сумі [26].

А. Головка висвітлює категорію «Кредитоспроможність» залежно від потреб конкретної ситуації (рис 1.1).

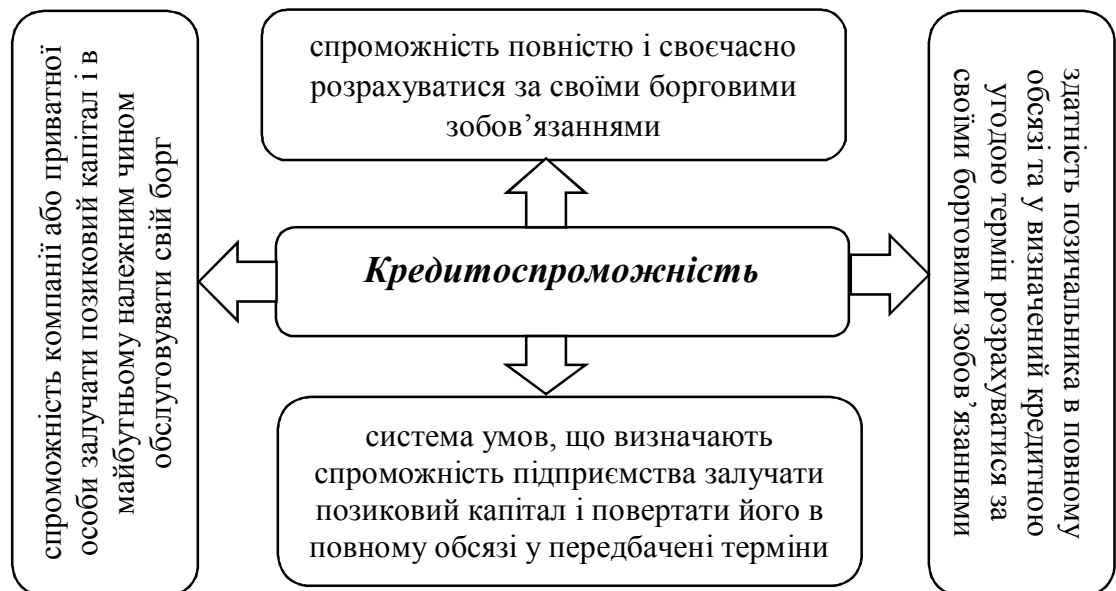

Рисунок 1.1 – **Визначення поняття «кредитоспроможність» залежно від потреб конкретної ситуації**

Джерело: побудовано за даними [22, С. 113]

Розглянувши визначення поняття «Кредитоспроможність» В. Бордюг згрупувала їх за класифікаційними ознаками (рис 1.2).

Отже, одна група авторів розуміє під кредитоспроможністю позичальника «...його здатність своєчасно і повно розраховуватися за своїми зобов'язаннями». Але це твердження не розкриває наявних розбіжностей між платоспроможністю і кредитоспроможністю відповідно до їхньої сутності [29]. Так, поняття «платоспроможність» охоплює спроможність юридичної чи фізичної особи вчасно погасити всі види заборгованості, тоді як кредитоспроможність характеризує лише здатність погашення позичкової заборгованості. У даному розумінні кредитоспроможність - поняття вужче, ніж платоспроможність [77].

Інша група авторів вважає, що «...кредитоспроможністю є оцінювання банком позичальника з точки зору можливості й доцільності надання йому кредиту і визначає ймовірність повернення позик і виплати відсотків по них у майбутньому». Кредитоспроможність оцінюється з точки зору банку, якого, передусім, цікавить не спроможність позичальника «залучати» кошти, а його здатність розраховуватися за своїми зобов'язаннями [29].

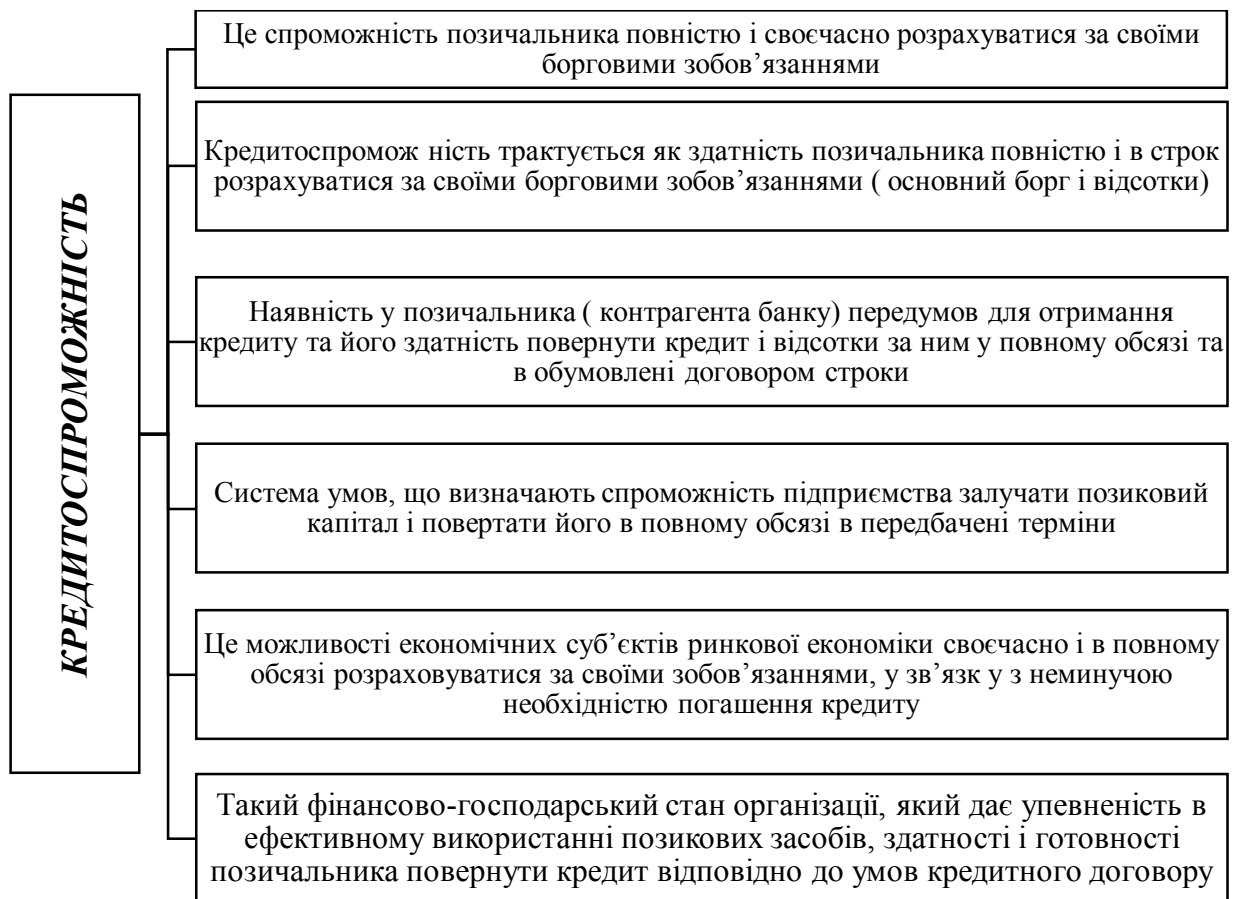

Рисунок 1.2 – **Визначення поняття «кредитоспроможність» за класифікаційними ознаками**

Джерело: побудовано за даними [7, С. 113]

У фінансових словниках подані такі трактування терміну «кредитоспроможність»:

- наявність передумов для отримання кредиту, що підтверджують спроможність повернути його [50, с. 109];
- комплекс передумов, що визначають спроможність країни своєчасно та в повному обсязі виконувати платежі з обслуговування державного боргу і його погашення. Від рівня кредитоспроможності залежить як здатність залучати позики урядом та окремими суб'єктами господарювання, так і загальна інвестиційна привабливість країни [31];
- система умов, що визначають спроможність залучати позиковий капітал і повертати його в повному обсязі в передбачені терміни [23];

– наявність у позичальника (контрагента банку) передумов для проведення кредитної операції і його спроможність повернути борг у повному обсязі та в обумовлені договором строки [19];

– наявність передумов для отримання позик та спроможність їх повернення [28].

Нормативне визначення кредитоспроможності позичальника наводиться у Рекомендаціях НБУ щодо оцінки комерційними банками кредитоспроможності та фінансової стабільності позичальника, Методичних рекомендаціях з аналізу і оцінки фінансового стану підприємств тощо (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 Визначення поняття «кредитоспроможність» в нормативних документах

<i>№</i>	<i>Назва нормативного документу</i>	<i>Визначення кредитоспроможності</i>
1	Рекомендації НБУ щодо оцінки комерційними банками кредитоспроможності та фінансової стабільності позичальника (п. 2 Інструкції) № 23011/79 від 02.06.1994 р.	Кредитоспроможність – правовий і фінансовий стан позичальника, який визначає наявність передумов для одержання ним кредитів, а також їх погашення у встановлені терміни
2	Методичні рекомендації з аналізу і оцінки фінансового стану підприємств. Рішення Центральної спілки споживчих товариств України від 28.07.2006 р.	Кредитоспроможність - наявність у підприємств передумов для отримання кредиту.

Джерело: сформовано автором на основі [63], [48]

На нашу думку, визначення в нормативних документах є найбільш обґрунтованим та змістовно повнозначним в рамках даного підходу та найкраще відображає сутність поняття «кредитоспроможність». Його застосування має не лише важливе теоретичне, але й практичне значення, оскільки визначає спрямованість і зміст процесу оцінки кредитоспроможності позичальника, а, отже, і його результати.

Комплексність поняття визначає дискусійність підходів щодо тлумачення цієї категорії. Тому ми погоджуємось з думкою вчених щодо виділення певних

ознак, які повинні розкривати сутність кредитоспроможності. До таких ознак нами віднесено: 1) спроможність позичальника розрахуватись за борговими зобов'язаннями, тобто його задовільний фінансовий стан; 2) здатність виконати свої зобов'язання перед банком у повному обсязі та у визначений строк (тобто, виконання принципів терміновості, платності і забезпечення кредиту); 3) наявність джерел повернення кредиту – грошові кошти, що генеруються підприємством [14].

Беручи до уваги виділені ознаки, під кредитоспроможністю будемо розуміти здатність сільськогосподарського підприємства вчасно та в повному обсязі розрахуватись з банком за своїми зобов'язаннями.

Кредитоспроможність прямо пов'язана з фінансово-господарським станом підприємства - сукупністю характеристик, які розкривають його забезпеченість фінансовими ресурсами, необхідними для ефективного функціонування, ефективністю використання власних і залучених ресурсів, фінансово-господарськими зв'язками з іншими суб'єктами господарської діяльності, платоспроможністю, прибутковістю, фінансовою стабільністю і діловою активністю [29].

До основних критеріїв формування кредитоспроможності позичальника належать такі:

- забезпеченість підприємства власними коштами щонайменше на 50 % від загальної суми витрат, які він здійснює;
- репутація фірми (кваліфікація та здібності керівника, дотримання ділової етики, договірної та платіжної дисципліни);
- оцінка продукції, яка випускається, наявність замовлень на її реалізацію, характер послуг, що надаються (конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринках, попит на продукцію та послуги, обсяги експорту, ступінь залежності попиту на продукцію від сезонності та ін.);
- економічна кон'юнктура (перспективи розвитку підприємства, наявність або потенційна можливість джерел для фінансування та капіталовкладень);

– ринкова кон'юнктура (перспективи розвитку ринку даного товару чи послуги, позиціювання товару чи послуги позичальника, темпи зростання ринку, сезонність та інші фактори, що впливають на його розвиток) [4].

Поняття «Кредитоспроможність» є складним і різноаспектним явищем, що потребує визначення його класифікації за основними ознаками (рис 1.3).

Рисунок 1.3 – Визначення поняття «кредитоспроможність» за класифікаційними ознаками

Джерело: побудовано за даними [29]

Також треба визначити фактори суб'єктивного характеру:

- ефективність системи управління;
- ринкова позиція позичальника і його залежність від циклічних та структурних змін в економіці та галузі;

- професіоналізм керівництва;
- склад засновників;
- історія погашення кредиторської заборгованості в минулому [4].

Ще однією теоретичною проблемою є те, що в більшості наукових праць ототожнюються поняття «кредитоспроможність» та «платоспроможність». Насправді ж поняття кредитоспроможності є значно вужчим за поняття платоспроможності. Це пояснюється тим, що кредитоспроможність прогнозує платоспроможність позичальника тільки на визначений строк – на строк дії кредитного договору та характеризує можливість погашення частини загальної заборгованості. Поняття «платоспроможність», в свою чергу, охоплює спроможність юридичної чи фізичної особи вчасно погасити всі види заборгованості [14].

За словами В. Кочеткова, С.Фролова, кредитоспроможність – категорія прогнозна, вона передбачає спроможність позичальника погасити кредит в майбутньому, при настанні строку, а не вказує на можливі наявні проблеми з фінансовою дисципліною в минулому, на відміну від платоспроможності. Платоспроможність в минулому, за їх оцінкою, є «одним з формальних показників, на які спираються при оцінці кредитоспроможності». Водночас, В.Кочетков і С.Фролов залишають за позичальником право в минулому мати проблеми нетривалого характеру з погашенням боргів [43, 139]. Таким чином, платоспроможність є передумовою кредитоспроможності.

Ми погоджуємось, з позицією І.Брітченко та Р.Перепелиці, що іншою відмінністю є те, що в одних визначеннях ідеться про спроможність «розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями», а в інших – про здатність «залучати» і «повертати» капітал; про спроможність «залучати позиковий капітал» і «обслуговувати свій борг»; про передумови «отримання» кредиту та здатність «повернути» його. Говорити про кредитоспроможність як про здатність «залучати» капітал або як про передумови для «отримання» кредиту не зовсім коректно, адже кредитоспроможність оцінюється з позиції банку, якого передусім цікавить не спроможність позичальника «залучати» кошти, а його

здатність розраховуватися за своїми зобов'язаннями. Крім того, варто зазначити, що кредитні зобов'язання позичальника перед банком, на відміну від інших, мають погашатися виключно грошовими коштами. Тож для банку, який надає кредит, важливо, щоб позичальник був не лише платоспроможним, а й кредитоспроможним. Відмінність цих понять представлено у табл. 1.3 [8].

Таблиця 1.3 **Відмінність між поняттями «кредитоспроможність» та «платоспроможність»**

<i>Кредитоспроможність</i>	<i>Платоспроможність</i>
Поняття вужче за поняття «платоспроможність»	Містить у собі поняття «кредитоспроможності»
Прогнозує платоспроможність підприємства на строк кредиту	Фіксує неплатежі за попередній період або на певну дату
Характеризує можливість погашення частини загального боргу, а саме – кредитної заборгованості	Характеризує здатність і можливість погасити всі види заборгованості
Джерела погашення: виручка від реалізації продукції, виручка від реалізації майна, що забезпечує кредит, гарантія іншого банку або підприємства, страхове відшкодування	Джерела погашення: виручка від реалізації продукції, виручка від реалізації майна підприємства

Джерело: сформовано автором на основі [8].

Отже, поняття «платоспроможність» більш широке та містить в собі поняття «кредитоспроможність».

1.2. Характеристика сучасних методів оцінки кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств

Оцінка кредитоспроможності відіграє важливу роль, як для банківської установи, так і власне для позичальника. Метою здійснення оцінки кредитоспроможності позичальника для банківської установи є уникнення кредитних ризиків від неповернення кредиту, а для позичальника – оцінка

кредитного ризику та визначення джерел погашення відсотків і заборгованості за кредитом. З метою управління кредитними ризиками банки мають проводити оцінку кредитоспроможності позичальника як на стадії прийняття рішення про доцільність видачі кредиту, так і на стадії контролю за процесом погашення відсотків і заборгованості за кредитом [16, с. 284].

Формуючи аналітичне забезпечення оцінки кредитоспроможності позичальника, комерційні банки України до 2012 року користувались власними методиками, побудованими на підставі затверджених методичних рекомендацій Національного банку України. В той же час НБУ дозволяв банківським установам самостійно визначати додаткові показники та якісні критерії для проведення оцінки фінансового стану позичальника. Це мало позитивні наслідки для банків, оскільки дозволяло реально оцінити кредитні ризики, що дозволяє належним чином контролювати їх рівень [78]. В сучасних умовах методичне забезпечення представлено методикою, регламентованою постановою Правління НБУ №351 від 30 червня 2016 року зі змінами, а саме: «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» [60].

Значна кількість вітчизняних та закордонних методик аналітичного забезпечення оцінки кредитоспроможності позичальника обумовлена саме значною різноманітністю факторів впливу на нього. В сучасних умовах господарювання кредитоспроможність підприємства є важливою характеристикою, яка встановлює потенційну імовірність формування кредитних відносин між кредитором та його контрагентом – позичальником на перспективу [65].

Різностямованість факторів впливу на кредитоспроможність підприємств зумовлена тим, що будь-який діючий фактор несе в собі як специфічні, так і неспецифічні риси, більш того – вони пов'язані й розподіл ознак діючого фактору досить умовний та ґрунтується на якісних особливостях, яких набуває кредитоспроможність під його впливом [66].

Зокрема, дія сукупності факторів визначає загальний позитивний або негативний напрямок впливу на здатність суб'єктів підприємництва відновити платоспроможність за рахунок власних коштів. Не специфічність впливу будь-якого фактору зумовлена передусім величиною та спрямованістю змін у діяльності суб'єктів підприємництва, та змін його кредитоспроможності (рис. 1.4) [39].

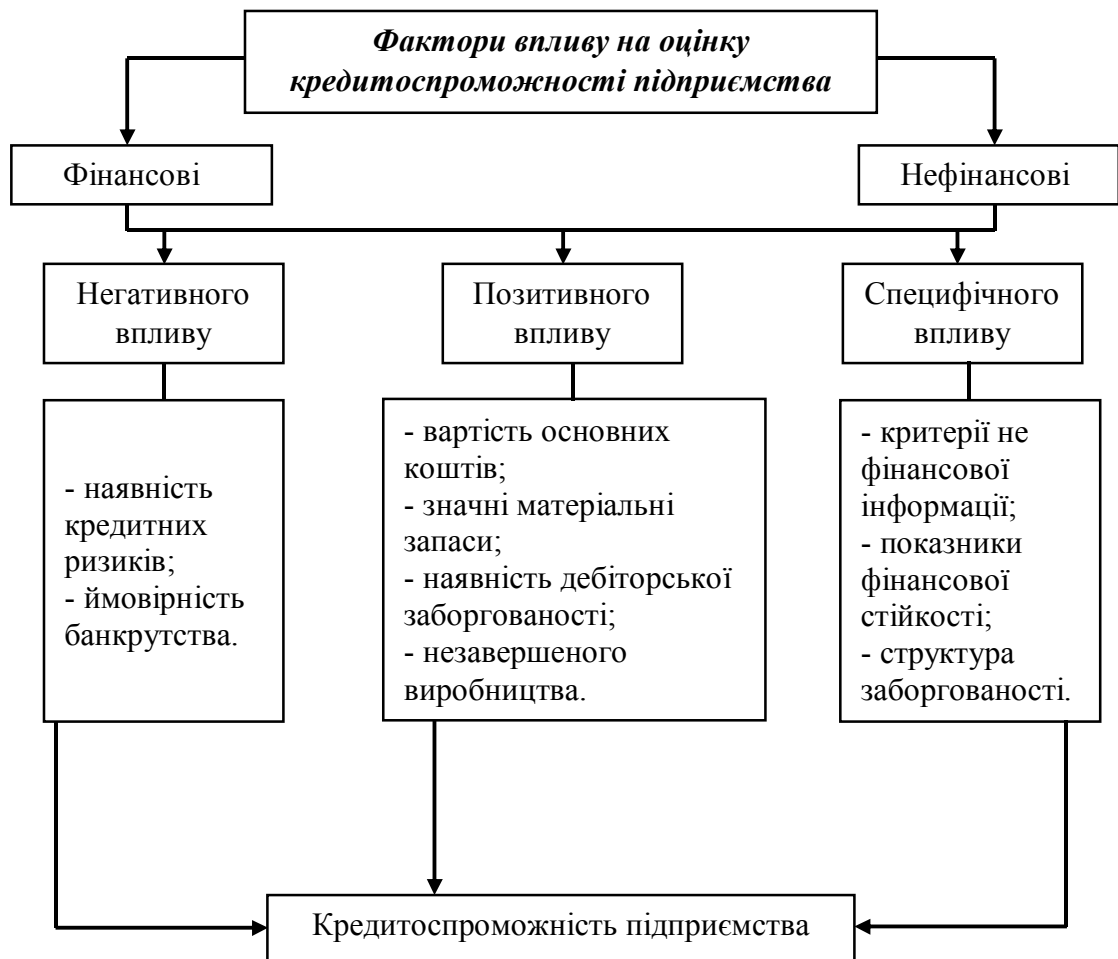

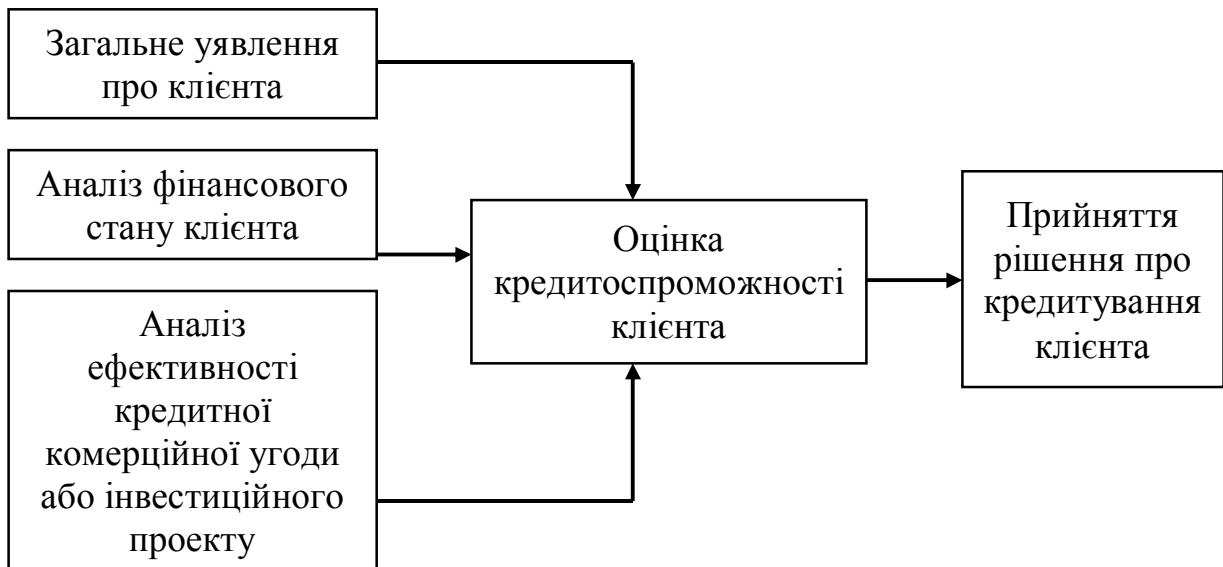
Рисунок 1.4 – **Фактори впливу на оцінку кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств**

Джерело: побудовано за даними [39]

Позитивні фактори безумовно активізують підвищення кредитоспроможності малого підприємства. Негативні ж, на відміну від перших, гальмують процес забезпечення сталої кредитоспроможності; фактори специфічного впливу залежно від своєї спрямованості можуть як покращити, так і погіршити загальний стан кредитоспроможності економічного суб'єкту [66].

Кредитоспроможність суб'єкта господарювання – це здатність позичальника в повному обсязі та вчасно розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями.

Оцінка кредитоспроможності суб'єкта господарювання здійснюється за наступною схемою (рис. 1.5).

Рис 1.5 – Загальна схема оцінки кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств

Джерело: побудовано за даними [13]

Специфіку того чи іншого аспекту кредитоспроможності позичальників необхідно враховувати при прийнятті конкретного управлінського рішення. Таким чином, методичні рекомендації, які розробляються банківськими установами для оцінювання кредитоспроможності позичальників, мають враховувати різні аспекти діяльності позичальника [66].

Існує низка підходів до оцінки кредитоспроможності, в яких враховуються кількісні та якісні показники, галузева специфікація, оцінка фінансового становища та управлінських якостей власників, на основі яких виводиться підсумкова оцінка доцільності кредитування для клієнтів. Різні науковці враховують різну комбінацію цих показників. Так, Е. Рід, Дж. Шим, Дж. Сигел, Б. Нидлз, Г. Андерсен, Д. Кондвел вважають за необхідне використання кількісних показників, що дозволяє перейти до автоматизованого відбору позичальників [55]. У моделях оцінки кредитоспроможності, що базуються на

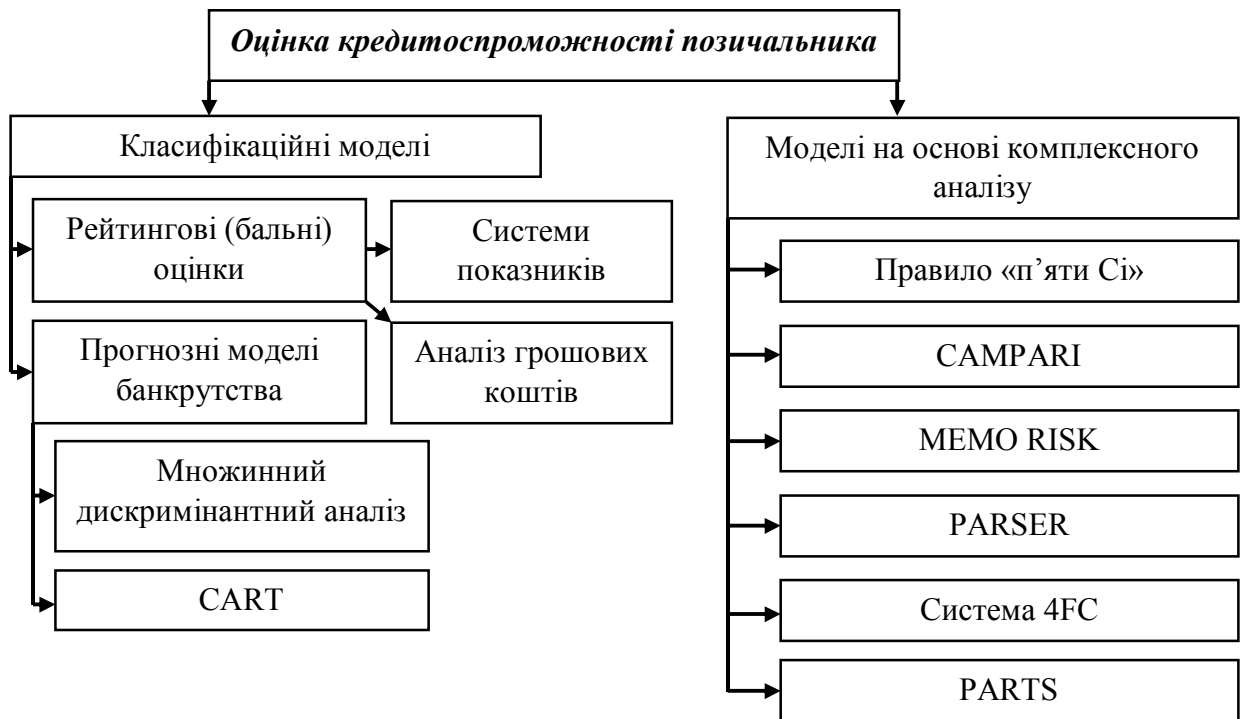
вірогідності банкрутства (модель Альтмана, Чессера та інших), а також у моделі аналізу грошових потоків також враховуються переважно кількісні показники [39].

У практиці зарубіжних банків більшою мірою враховуються якісні показники та експертні оцінки відповідно до підходів Базель II (модель CAMPARI, PARTS, модель аналізу ділового ризику) [79].

Більшість методик оцінки кредитоспроможності фокусуються переважно на кількісних показниках, що дозволяють автоматизувати процедуру її оцінки. Адже комплексна оцінка кредитоспроможності, хоча містить значну кількість інформації, використовується не часто через труднощі її обробки, що особливо стосується суб'єктів господарювання. До основних методів оцінки кредитоспроможності відносять метод фінансових коефіцієнтів; метод аналізу грошового потоку; метод аналізу ділового ризику, які взаємодоповнюють один одного [57, с. 388].

Основою оцінки кредитоспроможності є система фінансових коефіцієнтів (коефіцієнти ліквідності, коефіцієнти ефективності, коефіцієнти фінансового левериджа, коефіцієнти прибутковості, коефіцієнти обслуговування боргу), які визначаються по балансових формах. Крім фінансових коефіцієнтів для визначення кредитоспроможності використовуються й інші, такі як, наприклад, коефіцієнт ділової активності, коефіцієнт фінансової стійкості, коефіцієнт рентабельності тощо [60].

Вітчизняні та зарубіжні методи і моделі оцінки кредитоспроможності позичальників наведені на рис. 1.6.

Рисунок 1.6 – Підходи до оцінки кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств

Джерело: побудовано за даними [38]

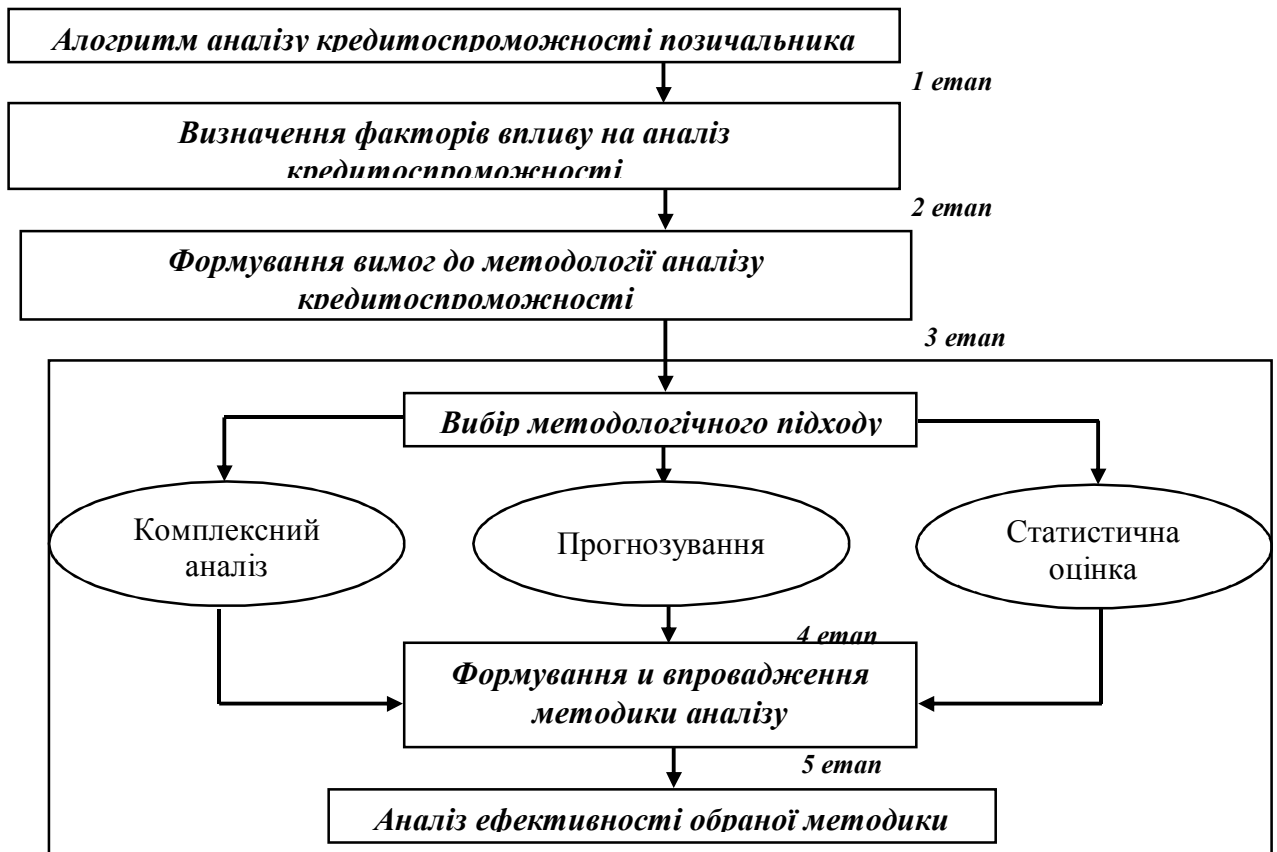
Отже, сучасні методи оцінки кредитоспроможності суб'єктів господарювання базуються на спільному застосуванні кількісних та якісних показників.

Найбільш дискусійним питанням є вибір методологічного підходу та формування на його основі методики аналітичного забезпечення оцінки кредитоспроможності позичальника. З цього приводу, В. Бордюг стверджує, що аналітичне забезпечення оцінки кредитоспроможності позичальника, яке застосовується банківськими установами, є достатньо різноманітним. При цьому в основу такого забезпечення покладено, за словами автора, класифікаційні (статистичні) методи оцінки та комплексний аналіз кредитоспроможності [7]. Загалом порядок вибору підходу до оцінки кредитоспроможності позичальника представлений на рис. 1.7.

Важливо звернути увагу на те, що кожен методологічний підхід (рис. 1.6) має свої переваги та недоліки. Пропонуємо розглянути детальну характеристику основних методик аналітичного забезпечення оцінки кредитоспроможності

позичальника в межах сформованих методологічних підходів (табл. 1.4, додаток А).

Рис. 1.7 – Порядок вибору методологічного підходу до формування відповідної методики аналітичного забезпечення оцінки кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств

Джерело: побудовано за даними [65]

Значне поширення в аналітичних дослідженнях банків займають рейтингові методики. Рейтингові методики оцінки кредитоспроможності позичальника формуються з урахуванням підходу конкретного банку до оцінки рівня кредитного ризику. Рейтингова методика оцінки кредитоспроможності позичальника орієнтована на врахування як кількісних, так і якісних характеристик клієнта. Бально-рейтингова оцінка надає можливість спрогнозувати своєчасність здійснення грошових платежів, визначити ефективність функціонування підприємства, ідентифікувати межі, в яких зменшується сума прибутку, визначити порядок погашення платежів [16].

Значними перевагами бально-рейтингових моделей є відносна простота застосування, здатність ранжування та кластеризації підприємств за отриманими результатами оцінки, поєднання формалізованих та неформалізованих показників та критеріїв (використовуються показники, що комплексно характеризують діяльність позичальника). Методики, побудовані на визначенні рейтингової оцінки, можуть використовуватись для: 1) проведення комплексної оцінки кредитоспроможності суб'єкта господарювання; 2) ідентифікації рівня кредитного ризику; 3) визначення вартості банківських ресурсів. Водночас вважаємо, що розробка інтегрального показника, орієнтованого на зовнішнє рейтингування, є доцільною виключно для великих системних банків [65].

Одним із перспективних напрямів оцінки кредитоспроможності позичальника - фізичної особи є використання системи кредитного скорингу, яка базується на бальній оцінці факторів кредитного ризику. Кредитний скоринг (від англ. score – бал, оцінка) є математичною або статистичною моделлю, за допомогою якої, на основі кредитної історії попередніх клієнтів, банк намагається визначити, наскільки велика ймовірність того, що конкретний потенційний позичальник поверне кредит у визначений строк. Суть скорингу полягає в тому, що кожному параметру, що характеризує позичальника, надається реальна оцінка в балах. Основне завдання скорингу полягає не лише в тому, щоб з'ясувати, чи спроможний клієнт повернути кредит та виплатити відсотки чи ні, але і ступінь надійності та обов'язковості потенційного позичальника [68].

В цілому кредитний скоринг – це модель, виражена зваженою сумою визначених характеристик, на підставі якої, враховуючи минулий досвід, банк з'ясовує імовірність вчасного повернення кредиту визначеним позичальникам [6].

Існує чотири види кредитного скорингу – аплікаційний, поведінковий і колекторський та скоринг оцінки можливості шахрайства [9, с. 179]. Аплікаційний (application scoring) – оцінка кредитоспроможності потенційних позичальників за наданою інформацією упродовж кредитної трансакції.

Основною проблемою, що стосується application-скорингу – це необхідність та можливість доступу до бази даних кредитних справ у цілому по системі. Особливо це стосується банківського ринку трансформаційних країн. Поведінковий скоринг (behavioral scoring) – це скоринг протягом кредитного періоду. Він дозволяє спрогнозувати зміну платоспроможності позичальника, визначити оптимальні ліміти за кредитною карткою тощо. Колекторський (collection scoring) застосовують у разі невиконання позичальником своїх зобов'язань. Такий вид скорингу використовується за умов порушення позичальником зобов'язань щодо погашення кредиту. Згідно з результатами багатьох досліджень майже 40% неплатежів припадає на позичальників, які невимушено забувають внести платіж за кредитом [9].

В банківській практиці скоринг сприятиме підвищенню ефективності управління кредитними ризиками. Однак більшість вчених визначають складність широкого впровадження скорингу на сучасному етапі, пов'язану з недостатнім розвитком ринку кредитування в Україні, а саме:

- скорингова кредитна модель здатна функціонувати лише в умовах наявності інформаційного обміну між банківськими установами, що видають кредити. Водночас до цього часу є невирішеним питання формування бази кредитних історій;
- гнучкість скорингових моделей передбачає їх постійне коригування, що ускладнено відсутністю належної взаємодії між банками та неповнотою інформаційної бази для коригування таких моделей;
- відсутність висококваліфікованих аналітиків з моделювання та управління кредитними ризиками банків;
- неточність результатів скорингових моделей з причини невключення до вихідних інформаційних даних відомостей про позичальників, яким банки відмовили у видачі кредитів з різних причин [66].

Незважаючи на складності імплементації скорингових моделей у вітчизняну практику, вважаємо застосування їх перспективним, оскільки це сприятиме підвищенню рівня регламентації при оцінці кредитоспроможності,

покращенню якості кредитного портфеля та зниженню рівня сумнівної заборгованості в банківських установах [65].

Використання методу коефіцієнтів для оцінки кредитоспроможності позичальника зводиться до розрахунку кількісних показників його фінансового стану та порівняння отриманих результатів з нормативними або середніми. Перевагою методу фінансових коефіцієнтів є простота розрахунку. Метод фінансових коефіцієнтів має певні недоліки: відсутня єдина база оптимальних значень фінансових показників; не враховують безперервні динамічні зміни [16, с. 286].

В основі методу оцінки грошових потоків покладено використання факторних показників, що характеризують оборот коштів у клієнта в звітному періоді. Науковці стверджують, що їх методика дає можливість здійснювати об'єктивний аналіз показників господарської, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства та його фінансовий стан в цілому, забезпечує визначення основних напрямів підвищення ефективності діяльності підприємства на перспективу, є запорукою економічної безпеки [34, с. 111].

Таким чином, використання методу грошових потоків дозволяє оцінити кредитоспроможність підприємства не стільки на основі обсягу прибутків, скільки на основі вміння підприємства організовувати свої потоки. Комплексний аналіз діяльності підприємства (поточної, інвестиційної та фінансової) дозволить уточнити причини перевищення відпливу над припливом коштів. А детальний аналіз причин коливань грошового потоку дозволить визначити слабкі сторони діяльності та/або управління підприємством. Усі виявлені недоліки використовуються для уточнення умов кредитування та/або для надання консультативних послуг [25].

Значне поширення в літературі набув методологічний підхід до оцінки кредитоспроможності на підставі використання математичних методів, наприклад, методу нечітких множин. Основною перевагою такого методу науковці вважають поєднання кількісних та якісних факторів у механізмі оцінки кредитоспроможності позичальника та кредитного ризику в рамках однієї моделі

за допомогою матричних методів, а також враховує впевненість кредитного експерту у здійсненні оцінки [54].

Т. Андрушків стверджує, що одержання єдиної та узагальнюючої оцінки кредитоспроможності позичальника банку шляхом узагальнення та комплексного аналізу формалізованих показників є неможливим. Для одержання обґрунтованої оцінки кредитоспроможності, крім інформації у цифрових величинах, є необхідною оцінка кваліфікованих експертів-аналітиків [2].

В країнах з розвинутою ринковою економікою для оцінки кредитоспроможності клієнтів застосовуються методики: правило «5С», CAMELS, CAMPARI, COPF, PARSER, PARTS та інші. Кожна з методик побудована таким чином, що перші букви самої назви методики відображають систему аналізу фінансового стану позичальника. На основі кожного розділу аналізу складають листи-опитування, відповіді на які оцінюються у балах. Загальна сума отриманих балів переводиться у відповідний клас позичальника: позичальники надійні, позичальники з мінімальним, середнім або високим ризиком [33].

При характеристиці моделей комплексного характеру найбільш поширеними є: модель 5С, PARTS, PARSER, CAMPARI, MEMO RISK, система 4FC. Зазначимо, що у зарубіжних країнах з розвинутою економікою, банківські установи застосовують складну систему формалізованих показників та неформалізованих критеріїв для аналітичного дослідження та ідентифікації кредитоспроможності позичальників. Така система додатково диференціюється в залежності від характеру позичальника та від періодичності надходжень грошових коштів на рахунки суб'єкта господарювання. Наведені методики аналізу кредитоспроможності позичальника мають широке застосування у закордонній практиці банківництва, оскільки надають можливість визначити інтегральний показник рівня кредитоспроможності позичальника (табл. 1.5, додаток Б) [7].

Використання банками зазначених моделей комплексних оцінок кредитоспроможності позичальника дозволяє скоротити час аналізу кредитних

заявок і бізнес-планів та термін прийняття кредиторами рішення щодо надання кредиту.

Комерційні банки західних країн використовують на практиці складні системи різноманітних фінансових показників для оцінки кредитоспроможності своїх клієнтів. Ці системи відрізняються одна від одної кількістю показників, що застосовуються, як складові частини загального рейтингу позичальника, а також різними методиками складання характеристик та визначення їх пріоритетності. Так у практиці банків США застосовується правило шести «с» (ключові слова починаються на «сі»), детальніше на рис. 1.8 [20].

Перший показник «характер клієнта» – це репутація клієнта, ступінь його відповідальності за погашення боргу, чіткість уявлення про цільове призначення кредиту, відповідність мети кредиту кредитній політиці банку. Але ж з боку західних фахівців у сфері банківського менеджменту цей показник відображається в кредитній історії позичальника, меті отримання кредиту, досвіді клієнта в складанні прогнозів, та наявності гарантів кредитора [67].

Стосовно наступного показника «Сі» – здатність позичальника до заповнення коштів, вона означає наявність у позичальника юридичних прав на подання до банківської установи заявки на отримання кредиту та підпису кредитного договору, тобто визначення повноважень у представника суб'єкта господарської діяльності на здійснення такого роду операцій. Щодо тлумачення цього показника з боку західних фахівців, то воно дещо відрізняється: крім підтвердження юридичного статусу позичальника, повинен бути опис історії юридичного статусу, характеристика виробленої продукції, основних постачальників та споживачів [67].

Рисунок 1.8 – Американська методика оцінки кредитоспроможності

Джерело: побудовано за даними[59]

Здатність заробляти гроші для погашення кредиту (третє «Сі») в результаті здійснення поточної діяльності характеризується розрахунком фінансових коефіцієнтів, які відображають ступінь ліквідності балансу, прибутковістю діяльності, величиною грошових потоків, достатністю власного капіталу, доцільністю вкладання капіталу в діяльність, яка кредитується [1].

Під забезпеченням кредиту (четверта «Сі») розуміють вартість активів позичальника і конкретне вторинне джерело погашення боргу (застава, гарантія, поручительство), передбачене у кредитному договорі. Досвід кредитування в західних країнах свідчить, що при аналізі забезпечення кредиту слід звертати особливу увагу на такі характеристики: термін служби, стан і структура активів позичальника. Тут велику роль відіграє фактор, пов'язаний з технологією. Якщо активи позичальника технологічно застаріли, то їх цінність як забезпечення буде невелика, оскільки їх важко буде перетворити в грошові засоби у випадку недостатності доходів позичальника для погашення заборгованості за кредитом [67].

До умов (п'ята «Сі»), в яких відбувається кредитна операція, відносять поточну або прогнозну економічну ситуації в країні, регіоні та галузі, політичні фактори. Ці умови визначають ступінь зовнішнього ризику банку та враховуються при вирішенні питання про стандарти банку для оцінки грошового потоку, ліквідності балансу, достатності капіталу, рівня менеджменту позичальника [1].

Контроль за законодавчими основами діяльності позичальника (шоста «Сі») відповідно до стандартів банку та його кредитної політики. Це зумовлює звернути увагу кредитного експерта на виконання таких умов: наявність законодавчої та нормативної баз для функціонування позичальника; вплив очікуваних змін у законодавстві на діяльність позичальника; відповідність даних у кредитній заявці про позичальника стандартам банку, які зафіксовані в кредитній політиці банку [67].

Значно менше уваги в наукових джерелах присвячена моделям прогнозної оцінки кредитоспроможності позичальника. Це пояснюється необхідністю докладної обробки великого масиву статистичної інформації для побудови економіко-математичних прогнозних моделей, наявності значної кількості факторів впливу на кредитоспроможність, нестабільністю середовища прямої та непрямої дії, що впливає на фінансовий стан підприємств. Найбільшого поширення отримали модель МДА (основою якої є множинний аналіз дискримінанта) та CART (модель регресійного вигляду яка дозволяє класифікувати позичальників на різні групи в залежності від розрахованих фінансових аналітичних показників) [41].

Значне поширення в економічній літературі отримала ідея впровадження методів оцінки кредитоспроможності позичальника, заснована на прогнозуванні їхнього банкрутства (моделі Е. Альтмана, Дж. Таффлера, Г. Спрінгейта). Не можемо повністю погодитись з ототожненням підприємства-банкрута з некредитоспроможним підприємством, оскільки мета оцінки ймовірності банкрутства та визначення ймовірності неповернення кредиту позичальником за змістовним навантаженням є різними. Спільним недоліком імплементації

визначених моделей прогнозування банкрутства в практику діяльності вітчизняних банків слід визначити їх обмеження певними показниками, що потребує проведення додаткового аналізу фінансового стану. Інтерпретація інтегрального показника з потребує більш чіткого дослідження. Слід відзначити, що такі моделі є формалізованими, що виключає суб'єктивність позицій кредитних працівників при прийнятті рішення про видачу кредиту. Такі моделі орієнтовані на оцінку фінансового стану в цілому, а не на кредитоспроможність як його складову [66].

Таким чином, створення єдиної нормативної бази для визначення фінансового стану підприємств і системи рейтингів надійності кредитоспроможності підприємств, які періодично друкуються, могли б вирішити проблему визначення кредитоспроможності підприємств і мінімізувати ризики в банківській діяльності. Враховуючи досвід вітчизняної практики, а також міжнародний досвід організації кредитних відносин, доцільно створити єдину нормативну базу для визначення кредитоспроможності позичальників, вдосконалити методику оцінки кредитоспроможності, яка буде містити в собі певний набір часткових показників та розрахунок інтегрального показника, який буде враховувати вплив на кредитоспроможність позичальника різних кількісних та якісних факторів. У зв'язку з цим необхідно сконцентрувати увагу банківських працівників на необхідності підготовки положення, в якому детально розкрити питання кредитної політики банку з позицій мінімізації кредитного ризику, підготувавши необхідні методики оцінки кредитоспроможності позичальників, аналізу грошового потоку позичальника і самого банку з метою мінімізації ризиків [1].

1.3. Зарубіжний досвід формування кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств

Особливе місце в системі економічних відносин займає кредит; він функціонує як самостійна економічна категорія. Таким чином, як економіка в цілому, так і окремі юридичні та фізичні особи мають можливість задовольняти свої економічні та особисті потреби шляхом подолання меж фінансових ресурсів. Кредитні відносини дозволяють підприємству за рахунок додаткового фінансування розширити виробництво, збільшити ресурси, а також прискорити досягнення поставлених цілей. Загалом кредит може сприяти розвитку економічного потенціалу суспільства.

Єдиної кредитної теорії в макроекономіці немає. Еволюція кредиту і кредитних відносин виявляється в розвитку кредитних теорій. На думку Н. Бунге, кредитна теорія розвивалася під впливом двох основних умов: по-перше, під впливом основних ідей панівної економічної школи, по-друге, діяльності існуючих кредитних інститутів. На розвиток кредитних теорій вплинули також різного роду економічні кризи, а також соціально-економічні умови, що переважали в епоху життя відповідних дослідників [83].

Поняття кредитоспроможності з'явилося в економічній літературі у 18 ст. Його використовували в дослідницьких роботах А. Сміт, Дж. Кенс, Н. Бунге і В. Коссінський. У економічному середовищі поняття кредитоспроможності було введено порівняно недавно. Після відновлення незалежності разом із розвитком підприємництва та кредитування з'явилася нездатність позичальника повернути кредит кредиторю та проблеми, пов'язані з цим. Кредитоспроможність клієнта в практиці світових банків була і залишається одним з основних об'єктів оцінки корисності та видів кредитних відносин.

Методи оцінки кредитоспроможності позичальника можна класифікувати за розподілом застосовуваних підходів на дві групи: підходи, що ґрунтуються на моделях класифікації, та на комплексному аналізі позичальника.

Моделі класифікації дають можливість поділяти позичальників на класи, моделі прогнозу диференціюють їх залежно від ймовірності банкрутства, рейтингові моделі диференціюють позичальників на класи залежно від категорії, що визначається за допомогою обчислюваного фінансового коефіцієнта та рівня значущості, що приписується їм. Баланс підприємства є актуальним для розробки моделі оцінки кредитоспроможності будь-якого позичальника, оскільки всі вони базуються на даних балансу. На сьогоднішній день кредитний рейтинг є популярним поняттям, яке широко використовується при оцінці кредитоспроможності позичальника. Кредитний рейтинг — це оцінка або рейтинг, розроблений компаніями з управління кредитами або рейтинговими агентствами, який позначає певний етап кредитоспроможності підприємства, і цей етап зазвичай виражає максимальний кредитний ліміт партнера по транзакції. Базельський комітет з банківського нагляду рекомендує використовувати стандартизований підхід до встановлення рейтингу або підхід, заснований на внутрішній рейтинговій системі. У разі стандартизованого підходу рейтинг визначається зовнішніми організаціями, напр. міжнародні рейтингові агентства – Standard&Poor's, Fitch IBCA, Moody's Investors Service. У банках розроблено підхід на основі внутрішньої рейтингової системи [84].

Кредитний скоринг – це модифікація оцінки рейтингу; це технічний засіб, запропонований у 1940-х роках американським ученим Д. Дюрандом для вибору позичальників відповідно до споживчого кредиту. Кредитний скоринг відрізняється використанням у формулі рейтингової оцінки часткової бальної оцінки показника замість його значення. Використання цього методу, на думку авторів цього дослідження, вимагає врахування кількох проблем:

- необхідність ретельного відбору фінансових показників (показників, що характеризують різні сфери функціонування позичальника, для більш повного обліку його стану);

- важливість обґрунтування межового значення показників;
- необхідність обґрунтування коефіцієнтів значущості для кожної групи показників відповідно до сфери діяльності конкретного позичальника;
- локалізація відхилень у прикордонних сферах, таким чином класифікуючи позичальників у різні групи;
- виробляючи рейтингову оцінку, рівні показників враховуються лише щодо оптимальних значень, що відповідають певним встановленим нормативам, але ступінь їх виконання чи невиконання не враховується;
- фінансові коефіцієнти відображають стан справ у минулому на основі даних залишків;
- розрахункові коефіцієнти відображають лише окремі сфери діяльності;
- в системі оціночних коефіцієнтів ігноруються численні фактори, напр. репутація позичальника, перспективи, особливості ринкової кон'юнктури, перспективи продукції, що виробляється та продається, та капітальні вкладення [80].

Для оцінки кредитоспроможності потенційних позичальників використовуються моделі прогнозів на основі статистичних методів. Фінансова аналітика завжди намагалася передбачити банкрутство підприємства на основі значень числових коефіцієнтів або якихось інших зібраних показників. Розуміння поняття «банкрутство» є особливо важливим, оскільки в роботах багатьох економістів зустрічаються моделі так званого прогнозу банкрутства. Залежно від джерела інформації поняття банкрутства має подвійне значення. В одному випадку він використовується як синонім поняття «неспроможність», а в іншому – це рішення ситуації неплатоспроможності [86].

У. Бівер у 1960-х роках вперше систематизував коефіцієнти, що відображають з певною ймовірністю можливість банкрутства підприємства (Бівер, 1966, 1968). Динаміка цих коефіцієнтів свідчила про особливості банкрутства підприємства. Виходячи з аналізу тенденції зміни фінансових показників та за допомогою шкали критичної вартості, аналізується підприємство можна було б віднести до певної групи ризику.

У множинному дискримінантному аналізі використовується дискримінантна функція, яка враховує деякі параметри (коефіцієнти регресії) та фактори, що характеризують фінансовий стан позичальника (у тому числі фінансові коефіцієнти). Коефіцієнти регресії оцінюються шляхом обробки статистичних даних компаній, які або збанкрутували, або вижили в певний період часу. Якщо -оцінка ближча до показника середньої компанії-банкрута, то за умови подальшого погіршення її стану вона збанкрутує. Якщо керівники компанії та банк докладатимуть зусиль, щоб усунути фінансові проблеми, вона, ймовірно, не збанкрутує. Таким чином, -оцінка є сигнальним попередженням про можливе банкрутство підприємства [81].

Враховуючи, що модель Альтмана була розроблена на основі даних підприємств США в період з 1946 по 1965 рр., її ідентичне використання в економіці іншої країни досить обмежене. Тому дослідники в інших країнах розробили нові моделі, адаптуючи їх до економіки своїх країн, наприклад Модель Чессера, модель Р. Таффлера та Х. Тішоу, чотирифакторна модель Спрінгейта, двофакторна модель Федотової і п'ятифакторна модель Кадикова.

Для класифікації кредитів можна використовувати модель CART (дерева класифікації та регресії). Це непараметрична модель, основними перевагами якої є можливість широкого застосування, простота її розуміння та розрахунку, хоча формується комплексними статистичними методами. У «дереві класифікації» позичальники розміщуються на певній «гілці» залежно від значень обраних коефіцієнтів; далі йдуть менші відгалуження від кожної гілки залежно від зазначених далі коефіцієнтів. Точність класифікації за допомогою цієї моделі становить приблизно 90%.

Однак використання математичних моделей не дозволяє врахувати вплив факторів якості при видачі банками кредитів. Ці моделі дозволяють банківським кредитним експертам лише частково зробити висновок про можливість надання кредиту. Недоліками класифікаційних моделей є їх замкнутість за кількісними факторами, вільний вибір системи кількісних показників, висока чутливість до початкової малої ймовірності даних, важкість у використанні міжгалузевих та

галузевих статистичних даних. У рамках комплексних моделей аналізу можна об'єднати кількісні та якісні характеристики позичальника. Наприклад, у банківській практиці США використовується правило «шість С», що ґрунтується на використанні шести основних принципів кредитування, позначених словами, які починаються на С – характер, потужність, готівка, застава, умови, контроль.

Суть аналізу кредитоспроможності позичальника за принципами кредитування методу CAMPARI полягає в послідовному виокремленні основних факторів, що визначають дії клієнта, із заявки на кредит та доданих до неї фінансових документів, більш детальної їх оцінки після зустрічі з клієнтом особисто. Назва методу CAMPARI утворена з перших літер таких слів: Характер – репутація та характеристики клієнта, Можливість – погашення кредиту, Маржа – прибутковість, Призначення кредиту, Сума кредиту, Умови погашення, Страхування від ризик невиплати кредиту.

У британських банках ключовим словом, що передає вимоги щодо надання кредиту, є PARTS: P (Мета) – кредиту, A (Сума) – обґрунтування суми кредиту, R (Погашення) – можливість повернення, T (Термін) – кредиту, S (Security) – повернення кредиту, або PARSER: P (Особа) – характеристики клієнта, репутація, A (Сума) – обґрунтування суми кредиту, R (Repayment) – можливість погашення, S (Security) – оцінка кредитної гарантії, E (Expediency) – кредитна доцільність, R (Remuneration) – компенсація банку (ставка відсотків) за ризик надання кредиту.

Поряд із вищезазначеними методами, SWOT-аналіз може бути використаний для визначення сильних і слабких сторін, можливостей і загроз підприємства чи фінансованого проекту. SWOT-аналіз використовується для оцінки переваг і проблем внутрішніх і зовнішніх факторів підприємства:

- сильні сторони – характеристики підприємства, які можуть допомогти досягти поставленої мети;
- слабкі сторони – характеристики, які можуть перешкодити досягненню поставленої мети;

- можливості – зовнішні фактори, які можуть допомогти досягти поставленої мети;

- загрози – зовнішні фактори, які можуть перешкодити досягненню поставленої мети.

Комплексні методи оцінки кредитоспроможності позичальників використовуються багатьма комерційними банками, але вони недостатньо відшліфовані і погано використовують математичний апарат. Основними недоліками методів оцінки кредитоспроможності позичальників на сьогодні, на нашу думку, є:

- суб'єктивність – досить часто рішення, які приймаються кредитними спеціалістами, ґрунтуються на їх інтуїції та особистому досвіді;

- жорсткість і нестабільність – якість оцінки є випадковою сутністю, яку неможливо покращити чи погіршити і залежить від думки та уподобань експерта;

- відсутність системи навчання, обміну знаннями та перекваліфікації – перш ніж стати висококваліфікованим фахівцем, знання необхідно накопичити шляхом набуття достатнього досвіду у цій сфері;

- обмежена кількість розглянутих кредитних заявок залежно від наявних людських ресурсів [85].

Вивчаючи кредитоспроможність позичальника, ми дійшли висновку, що характеристика позичальника в реальній ситуації є в основному актуальним для банків-кредиторів; однак успішні та довгострокові взаємовигідні кредитні відносини між підприємством і банком ґрунтуються на передумові того, що кредитоспроможність позичальника має стати центром уваги як банку, так і підприємства. На практиці це означало б, що в процесі оцінки кредитоспроможності позичальника та формування банківського кредитного портфеля підприємство та банк мають бути партнерами по співпраці зі спільними інтересами, а не опонентами у сфері кредитування.

Висновки до розділу 1

За результатами дослідження наукових праць вітчизняних та закордонних учених узагальнено та визначено, що кредитоспроможність – це такий фінансово-господарський стан підприємства, який дає впевненість в результативному використанні позикових коштів, здатність і готовність підприємства-позичальника повернути кредит відповідно до умов договору. Виділено основні етапи, які вплинули на зміст поняття «кредитоспроможність» в Україні, а саме: період НЕПу, період кредитної реформи, період переходу до ринкових умов господарювання. Визначено основні критерії формування кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств. З'ясовано відмінність між поняттями «кредитоспроможність» та «платоспроможність».

Визначення кредитоспроможності сільськогосподарського підприємства є одним з найважливішим етапом отримання кредиту. Велика кількість вітчизняних та закордонних методів аналітичного забезпечення визначення кредитоспроможності обумовлені значною різноманітністю факторів впливу на нього. Різноманітність факторів зумовлена тим, що кожен фактор несе в собі як специфічні, так і неспецифічні риси, які ґрунтуються на якісних особливостях.

Велика кількість методів визначення кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств фокусуються переважно на кількісних показниках, які дозволяють автоматизувати процедуру оцінки кредитоспроможності. Адже комплексна оцінка кредитоспроможності, хоча і містить велику кількість інформації, але використовується зрідка через труднощі її обробки.

Найбільш важливим питанням є вибір методологічного підходу та формування на його основі методики аналітичного забезпечення формування кредитоспроможності сільськогосподарського підприємства, оскільки кожен методологічний підхід має свої переваги та недоліки. Сучасні методи оцінки кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств базуються на спільному застосуванні кількісних та якісних показників.

Створення єдиної нормативної бази для визначення кредитоспроможності підприємств та вдосконалення методики оцінки кредитоспроможності, яка враховуватиме вплив різних кількісних та якісних факторів на кредитоспроможність сільськогосподарського підприємства, могли б вирішити проблему визначення кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств та зменшити ризики в банківській сфері.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1 Загальна характеристика фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств Миколаївської області

Миколаївська область знаходиться на півдні України. Площа території Миколаївської області складає 24,6 тисячі квадратних кілометрів, що становить 4,1% від площі всієї України. Область розташована у басейні нижньої течії Південного Бугу, розкинулися землі сучасної області, простягнувшись з півночі на південь на 194 км, з заходу на схід – на 204 км. На півночі область межує з Кіровоградською, на сході та північному сході – з Дніпропетровською, на південному сході – з Херсонською, на заході – з Одеською областями. На півдні її територія займає кількості кілометрів берегової лінії Чорного моря та його лиманів. Глибоко в суходіл врізаються Дніпровсько-Бузький, Бережанський, Тилігульський, Бузький лимани, які створюють плетиво водяних плес [49].

Особливістю географічного розташування є те, що область належить до степової зони з помірно-континентальним кліматом та з м'якою малосніжною зимою і жарким посушливим літом. По території області протікають 85 річок завдовжки понад 10 кілометрів. Серед зональних типів ґрунтів на півночі області переважають чорноземи звичайні, на півдні – чорноземи південні, каштанові і темно-каштанові. Природно-кліматичні умови області сприятливі для розвитку сільського господарства. [74].

Станом на 1 січня 2021 року кількість мешканців області становила 1108,4 тис. осіб, з них міського населення — 761,3 тис., сільського — 347,1 тис. осіб.

В області налічується 3875 сільськогосподарських підприємств, з яких 58 середніх та 3817 малих підприємств, що у відсотковому значенні складає 98,5%.

Площа сільськогосподарських угідь області становить майже 2 млн га, 76% якої перебуває у приватній власності. Переважають чорноземи південні малогумусні і солонцюваті.

Сільське господарство на території області є досить розвинутим. Основною сільськогосподарською продукцією області є виробництво:

- культур зернових та зернобобових;
- соняшник;
- буряк цукровий;
- картопля;
- культури овочеві;
- вирощування великої рогатої худоби;
- свиней;
- вівець та кіз;
- свійських птиць.

Розглянемо зайнятість населення Миколаївської області в 2020 році (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 Зайнятість населення Миколаївської області у 2020 році

Працевдатне та непрацевдатне населення	Усього	Жінки		Чоловіки		Міська місцевість		Сільська місцевість	
		тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%
Працевдатне	518,4	241,7	46,6	276,7	53,4	352,0	67,9	166,4	32,1
Непрацевдатне	556,3	260,5	46,8	295,8	53,2	378,7	68,1	177,6	31,9
Усього	1074,7	502,2	46,7	572,5	53,3	730,7	68,0	344,0	32,0

Джерело: сформовано автором за даними статистичної звітності.

Дані таблиці свідчать, що у 2020 році чисельність населення Миколаївської області становить 1074,7 тис. осіб. З них 730,7 тис. осіб міського населення та 344 тис. осіб – сільського. Кількість чоловіків становить 572, 5 тис. осіб, а жінок - 502,2 тис. осіб.

Щільність населення у Миколаївській області становить 48 осіб на один квадратний кілометр.

Кількість працездатного населення у Миколаївській області становить 518,4 тис. осіб або 48,2% від усього населення.

Розглянемо розподіл робочої сили у Миколаївській області за видами економічної діяльності у 2020 році (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 Розподіл робочої сили у Миколаївській області за видами економічної діяльності у 2020 році, тис. осіб

№	Назва галузі	Кількість осіб, тис.	% до працездатного населення	% до всього населення
1.	Сільське господарство	133,9	25,8	12,5
2.	Промисловість	63,2	12,2	5,9
3.	Будівництво	18,1	3,5	1,7
4.	Транспорт	29,4	5,7	2,7
5.	Торгівля	92,2	17,8	8,6
6.	Харчова промисловість	7,7	1,5	0,7
7.	Державне управління	34,5	6,7	3,2
8.	Освіта	39,5	7,6	3,7
9.	Охорона здоров'я	24,0	4,6	2,2
10.	Інше	27,0	5,2	2,5

Джерело: сформовано автором за даними статистичної звітності.

За даними таблиці 2.2 видно, що найбільша чисельність населення Миколаївської області зайнята в сільському господарстві, та сягає 133,9 тис. осіб, що становить 12,5% від усього населення. Саме тому розвиток галузі сільського господарства та організація раціональної праці в ній мають велике значення для економічного розвитку Миколаївської області.

Найменша кількість працюючого населення зайнята в харчовій промисловості та сягає 7,7 тис. осіб або 0,7% від усього населення області. Миколаївська область має розвинуту сільськогосподарську галузь економіки.

Діяльність аграрного сектора економіки області спрямована на виконання заходів щодо виконання основних положень аграрної політики Миколаївської

області, забезпечення динаміки щодо економічного зростання, фінансової стабільності та покращення життя населення.

Розглянемо більш детально особливості сільськогосподарської діяльності області. Наведемо перелік провідних сільськогосподарських підприємств (табл. 2.3, додаток В).

За даними таблиці 2.3 можна спостерігати, що всі сільськогосподарські суб'єкти господарювання Миколаївської області мають приватну форму власності та більшість з них спеціалізуються на вирощуванні зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур.

Розглянемо основні показники соціально-економічного розвитку Миколаївської області (табл. 2.4, додаток Г).

У 2020 році діяльність агропромислового комплексу області була спрямована на виконання заходів щодо реалізації основних положень державної аграрної політики, метою забезпечення динаміки економічного зростання, фінансової стабілізації та покращення життя населення.

Аналізуючи дані таблиці 2.4 можна зробити висновок, що кількість населення Миколаївської області в 2020 році порівняно з 2018 роком зменшується на 21,4 тис. осіб (або на 1,9%), що впливає на економічну статистику виробництва сільськогосподарської продукції.

За даними таблиці в 2020 році порівняно з 2018 роком спостерігається тенденція до зменшення виробництва продукції тваринництва у сільськогосподарських підприємствах, а саме зменшення реалізації худоби та птиці на забій у живій вазі на 10,8 тис. т. або на 19,1%.

Помітно зменшується кількість рогатої худоби на 58,2 тис. голів (або 40,1%), в тому числі корів на 20,6 тис. голів (або на 27,6%), внаслідок чого спостерігається зменшення виробництва молока на 46,1 що становить 14,2%.

Протягом досліджуваного періоду спостерігається зменшення кількості свійської птиці на 270,4 тис. голів (або на 9,9%), внаслідок чого спостерігається тенденція до зменшення виробництва яєць на 38,5 млн. шт., що становить 16%.

Треба відмітити, що у 2020 році в Миколаївській області спостерігається позитивна тенденція щодо обсягів реалізованої промислової продукції (товарів, послуг): збільшення на 8727,9 млн. грн, що становить 14,6% від обсягу реалізації промислової продукції (товарів, послуг) 2018 року.

Наступним кроком проведемо аналіз виробництва сільськогосподарських культур.

Визначимо площу посівних площ сільськогосподарських культур Миколаївської області (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 Посівна площа сільськогосподарських культур Миколаївської області, тис. га

Показники	Роки			2020р.	
	2018	2019	2020	(+;-) до	% до
				2018р.	2018р.
Культури зернові та зернобобові	869,3	890	883,6	14,3	101,645
Соняшник	547,3	493,4	506,2	-41,1	92,4904
Картопля	18,7	18,8	19,5	0,8	104,278
Культури овочеві	18,4	18,2	18,5	0,1	100,543
Площа насаджень культур плодових та ягідних	5,7	5,7	5,7	0	100

Джерело: сформовано автором за даними статистичної звітності.

За даними таблиці 2.5 можна зробити висновки, що найбільшу посівну площу сільськогосподарських культур, а саме 883,6 тис. га займають зернові та зернобобові культури. В порівнянні з 2018 роком спостерігається збільшення площі на 14,3 тис. га (або на 1,7%).

Друге місце у посівній площі сільськогосподарських культур займає соняшник – 506, 2 тис. га. Порівнюючи з посівними площами зернових та зернобобових, площі соняшнику за досліджуваний період зменшились на 41,1 тис. га, що складає 7,5%.

Найменшу кількість посівних площ займають площі насаджень плодкових та ягідних культур. В даній категорії сільськогосподарських культур спостерігається стабільність щодо посівних площ (5,7 тис. га.).

Розглянемо обсяги виробництва продукції рослинництва в Миколаївській області (табл. 2.6).

З даних таблиці 2.6 видно, що найбільшу кількість виробленої продукції рослинництва у Миколаївській області в 2020 році займають зернові та зернобобові культури (23620555 ц.), соняшник (6919107 ц.), ріпак озимий та кольза (1288326 ц.).

За досліджуваний період обсяги виробництва зазначених культур мали тенденцію до скорочення: виробництво зернових та зернобобових культур в 2020 році зменшилось на 3113775 ц, або на 11,65%, виробництво соняшнику – на 2646949 ц., що у відсотковому відношенні сягає 36,36%. Щодо виробництва ріпака та кользи, можемо відмітити, в 2020 році порівняно з 2018 виробництво зазначених культур збільшилось на 387921 ц., що у відсотковому еквіваленті сягає 43,08%.

Найменшу питому долю у виробництві продукції рослинництва займають плодкові та ягідні культури. В 2020 році виробництво плодкових та ягідних сягає 29131ц., а в порівнянні з 2018 роком зменшилося на 73801 ц., або на 24,8%.

За результатами виробництва сільськогосподарські підприємства розподіляють (класифікують) на великі, середні, малі та мікропідприємства. Їх кількість приведена в табл.2.7.

За даними таблиці 2.7 видно, що в Миколаївській області осереджено середні (балансова вартість активів — до 20 мільйонів. євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) — до 40 мільйонів. євро; середня кількість працівників — до 250 осіб. та малі підприємства) та малі (балансова вартість активів — до 4 мільйонів євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) — до 8 мільйонів євро; середня кількість працівників — до 50 осіб) підприємства.

Таблиця 2.7 Кількість сільськогосподарських підприємств за розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства Миколаївської області

Підприємства	Рік					
	2018		2019		2020	
	од.	у % до загальної кількості підприємств відповідного виду діяльності	од.	у % до загальної кількості підприємств відповідного виду діяльності	од.	у % до загальної кількості підприємств відповідного виду діяльності
Великі	-	-	-	-	-	-
Середні	73	1,8	70	1,8	58	1,5
Малі	3971	98,2	3843	98,2	3817	98,5
з них: мікропідприємства	3682	91,0	3555	90,9	3533	91,2
Усього	4044	100,0	3913	100,0	3875	100,0

Джерело: створено автором за даними статистичної звітності.

Найбільшу кількість сільськогосподарських підприємств в 2020 році займають малі підприємства, їх кількість сягає 3817 підприємств, що у відсотковому значенні сягає 98,5% від усієї кількості сільськогосподарських підприємств, з них мікропідприємства - 3533 суб'єктів господарювання. Питома доля середніх підприємств від загальної кількості сільськогосподарських підприємств 1,5% (58 підприємств), причому щорічно їх кількість скорочується.

Оскільки малі підприємства займають найбільшу питому вагу серед усіх сільськогосподарських підприємств, доцільно більш детально розглянути особливості їх фінансово-господарської діяльності на основі малого підприємства ФГ «Гавенко І.В».

Компанія ФГ «Гавенко І.В.» зареєстрована 04.05.2001 за юридичною адресою 55530, Миколаївська обл., Єланецький р-н, село Великосербулівка, Вулиця Садова, будинок 19. Керівником організації є Гавенко Ігор Вікторович. Розмір статутного капіталу складає 10000 грн.

Фермерське господарство «Гавенко І.В.» має приватну форму власності та займається вирощуванням зернових культур (крім рису), бобових та насіння олійних культур.

Управління ФГ «Гавенко І.В.» здійснюється керівником підприємства, який вирішує усі питання виробничо-господарської діяльності та соціального розвитку, керуючись у своїй діяльності статутом ФГ «Гавенко І.В.», законами України та іншими нормативно-правовими актами.

Організаційну структуру ФГ «Гавенко І.В.» представлено на рис. 2.1.

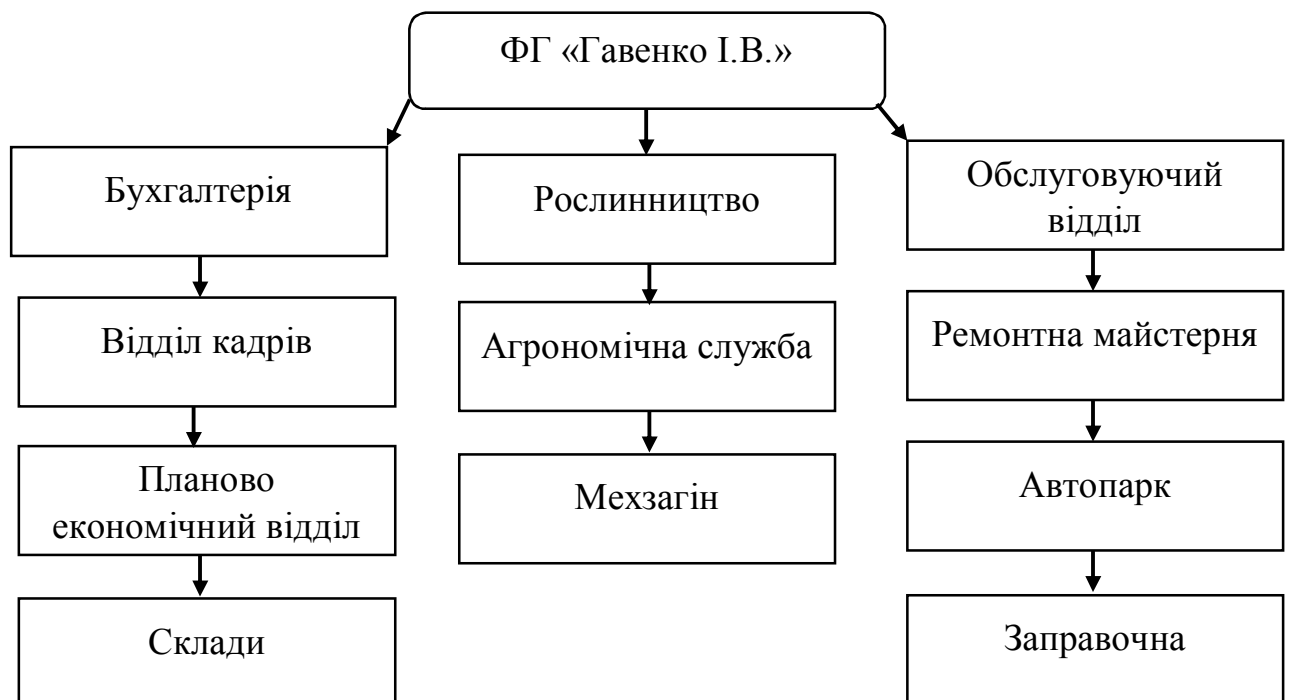

Рисунок 2.1 – Організаційна структура ФГ «Гавенко І.В.»
Миколаївської області

Джерело: авторська розробка

Проаналізуємо структуру управління підприємства (рис. 2.2)

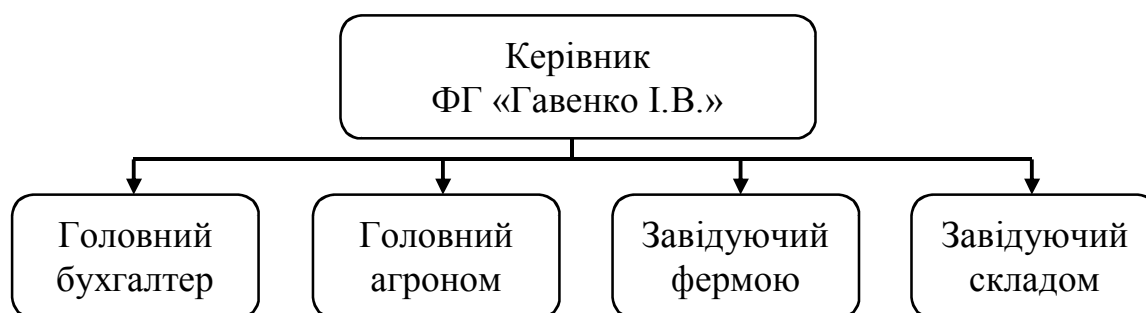

Рисунок 2.2 – Управління структури ФГ «Гавенко І.В.»

Миколаївської області

Джерело: побудовано автором

У таблиці 2.8 слід розглянути показники розміру виробництва досліджуваного підприємства.

Таблиця 2.8 Визначення розміру виробництва ФГ «Гавенко І.В.»

Миколаївської області

Показники	Роки			2020 р.	
	2018	2019	2020	(+;-) до 2018р.	% до 2018р.
Вартість валової продукції сільського господарства (у постійних цінах 2016 р.), тис. грн	23295,95	26332,71	14816,11	-8479,84	63,60
Дохід (виручка) від реалізації, тис. грн	28783,60	30923,50	27517,40	-1266,20	95,60
Чисельність працюючих у сільськогосподарському виробництві, осіб	21	17	18	-3	86
Площа сільськогосподарських угідь, га	1302,84	1315,00	1367,75	64,91	104,98
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн	28399,05	37680,30	50605,00	22205,95	178,19

Джерело: побудовано за даними статистичної звітності ФГ «Гавенко І.В.»

Відповідно до проведених розрахунків (табл. 2.8) можемо зазначити, що в 2020 р. вартість валової продукції сільського господарства в ФГ «Гавенко І.В.» (в постійних цінах 2016 р.) склала 14816,1 тис. грн, що на 8479,8 тис. грн. менше ніж у 2018 році. Пояснити даний факт можливо тим, що на підприємстві в звітному році порівняно з 2018 роком зменшився асортимент продукції — перестали вирощувати кукурудзу на зерно. Крім того, виробництво озимої пшениці та озимого ячменя в 2020 році зменшилося майже вдвічі порівняно з попередніми роками. Господарство ФГ «Гавенко І.В.» за розміром виробництва відноситься до малих господарств Миколаївської області.

Дохід (виручка) від реалізації сільськогосподарської продукції в 2020 р. в ФГ «Гавенко І.В.» складала 27517,4 тис. грн, що менше порівняно з 2018 роком на 1266,2 тис. грн. Дане зменшення пояснюється скороченням обсягів реалізації продукції ФГ «Гавенко І.В.».

Не дивлячись на скорочення чисельності працюючих, підприємство ФГ «Гавенко І.В.» в 2020 році порівняно з 2018 роком збільшило свою площу сільськогосподарських угідь до 1367,75 га., що на 64,9 га. більше ніж в 2018 році.

Щодо середньорічної вартості основних засобів, то на даному підприємстві спостерігається тенденція збільшення даного показника, в 2020 році він сягнув до 50605 тис. грн., що на 22206 тис. грн, більше ніж в 2018 році.

Таким чином, з вищенаведених даних можна зробити висновок, що розмір виробництва за показником вартості валової продукції в 2020 році порівняно з 2018 роком скорочується, що спричинено зменшенням виручки від реалізації. Сільськогосподарське підприємство забезпечене трудовими і земельними ресурсами, спостерігається збільшення вартості основних виробничих засобів та посівних площ у досліджуваному періоді.

Визначимо розмір та структуру грошової виручки від реалізації товарної продукції (табл. 2.9).

Таблиця 2.9 Розмір та структура виручки від реалізації у ФГ «Гавенко І.В.» Миколаївської області, тис. грн.

Види продукції	Роки			2020 р.	
	2018	2019	2020	(+;-) до 2018р.	% до 2018р.
Пшениця	4386,44	4097,43	3275,68	-1110,76	74,68
Кукурудза на зерно	2448,18	-	-	-	-
Ячмінь	193,20	3175,37	1250,08	1056,88	647,04
Насіння ріпаку й кользи	5126,98	9807,35	2697,38	-2429,60	52,61
Насіння соняшнику	11141,15	9252,55	7592,97	-3548,18	68,15

Джерело: побудовано автором за даними фінансової звітності ФГ «Гавенко І.В.»

За даними таблиці 2.9 можна зробити висновок, що найбільшу частку у виручці продукції рослинництва займає виручка від реалізації насіння соняшнику, яка є найбільша з-поміж інших видів продукції та в 2020 році сягає 7593 тис. грн.

Не менш важливе значення для розвитку діяльності господарства має вирощування пшениці. Від її реалізації в 2020 році ФГ «Гавенко І.В.» отримало 3275,7 тис. грн.

В 2020 році порівняно з 2018 роком спостерігається тенденція до зменшення виручки від реалізації за всіма видами сільськогосподарської продукції, крім ячміня: в 2020 році порівняно з 2018 роком виручка від реалізації збільшилась на 1056,9 тис. грн.

Отже, підприємство має зернову спеціалізацію.

Проаналізуємо стан виробничих ресурсів сільськогосподарського підприємства. В рамках дослідження розглянемо стан земельних, трудових ресурсів і посівних засобів (табл. 2.10).

За даними таблиці 2.10, можна зробити висновки, що в ФГ «Гавенко І.В.» спостерігається тенденція до збільшення сільськогосподарських угідь: в 2020 році цей показник склав 1367,75 га, що на 4,98% більше ніж в 2018 році. За

розміром сільськогосподарських угідь ФГ «Гавенко І.В.» відноситься до малих підприємств Миколаївської області.

Таблиця 2.10 Динаміка і структура землекористування в ФГ
«Гавенко І.В.» в Миколаївській області

Показники	Роки						2020р. у господа рстві, % до
	2018		2019		2020		2018р.
	га	%	га	%	га	%	
Сільськогосподарські угіддя	1302,84	100	1315,00	100	1367,75	100	104,98
з них: рілля	1302,84	100	1315,00	100	1367,75	100	104,98
Посівні площі	949,00	72,84	781,00	59,39	1367,75	100	144,13
Коефіцієнт розораності	1	X	1	X	1	X	X
Коефіцієнт використання ріллі	0,8	X	0,9	X	0,8	X	X

Джерело: створено автором за даними статистичної звітності ФГ «Гавенко І.В.»

Всі сільськогосподарські угіддя підприємства представлені одними землями; тому у 2020 році спостерігаємо збільшення площі ріллі на 5%; посівні площі в 2020 р. збільшені на 55% порівняно з 2018 роком. Рівень розораності у 2018-2020 рр. складав 100,0%, в свою чергу коефіцієнт використання ріллі не перевищував 90,0%.

Проаналізуємо економічну ефективність використання земельних угідь в господарстві ФГ «Гавенко І.В.» (табл. 2.11).

Згідно наведених даних (табл. 2.11) в господарстві ФГ «Гавенко І.В.», в розрахунку на 100 га оброблюваних земель у 2020 р., порівняно з 2018 р., вартість валової продукції сільського господарства (в постійних цінах 2016 р.) зменшилась на 39,42%. Це відбулося за рахунок збільшення земельних угідь підприємства. Середньообласний показник вартості валової продукції сільського господарства (в постійних цінах 2016 р.) на 100 га оброблюваних земель нижчий і складає 456,4 тис. грн.

Таблиця 2.11 Показники ефективності використання земельних угідь у ФГ «Гавенко І.В.» Миколаївської області

Показники	Роки			В середньому по області в 2020 р.	2020 р. у господарстві, % до	
	2018	2019	2020		2018р.	Середньообласних даних
Одержано на 100 га оброблюваних земель, тис. грн						
-вартості валової продукції сільського господарства (в постійних цінах 2016 р.)	1788,09	2002,49	1083,25	456,42	60,58	7849,62
-валового доходу (збитку) від сільського господарства	674,27	423,29	143,67	113,54	21,31	1294,29
-прибутку (збитку) від реалізації сільськогосподарської продукції	531,01	342,14	49,20	34,73	9,27	194,49

Джерело: побудовано автором на основі фінансової звітності ФГ «Гавенко І.В.»

В 2020 р. підприємство отримало валовий дохід і прибуток від реалізації, які в розрахунку на 100 га оброблювальних земель є найменшим у 2020 році. Таким чином, за показниками використання земель у ФГ «Гавенко І.В.» є досить ефективним, проте потребує контролю. Економічна ефективність використання земель за середньообласним показником набагато нижча. Це свідчить про те, що в господарстві ФГ «Гавенко І.В.» земельні угіддя використовуються більш ефективно порівняно з іншими господарствами області.

Рівень використання трудових ресурсів можна дослідити, проаналізувавши показники навантаження на 1 працівника в динаміці за досліджуваний період (табл. 2.12).

**Таблиця 2.12 Навантаження земельних угідь на одного працівника в
ФГ «Гавенко І.В.» Миколаївської області**

Показники	Роки			В середньому по області в 2020р.	2020р. у господарстві у % до	
	2018	2019	2020		2018р.	Середньо-обласних даних
Навантаження на 1 працівника						
сільськогосподарських угідь, га	62,04	77,35	75,99	97,89	122,48	77,62
посівних площ, га	45,19	45,94	75,99	30,14	168,15	252,10

Джерело: побудовано автором на основі статистичної звітності ФГ «Гавенко І.В.»

Кількість працівників підприємства у звітному періоді складала 18 осіб, що є меншою ніж у 2018 році на 3 особи.

Дані таблиці 2.12 свідчать, що найбільше угідь на одного працівника товариства припадало в 2019 р., за рахунок зменшення показника працівників ФГ «Гавенко І.В.». В 2020 р. спостерігається найбільше навантаження на 1 працівника посівних площ. Порівнюючи показник навантаження на 1 працівника сільськогосподарських угідь підприємства з середньообласним, можна зауважити, що він у 2020 році є меншим, ніж середньообласний. Аналогічна ситуація спостерігається за показником навантаження на 1 працівника посівних площ.

Продовжуючи дослідження, розглянемо рівень економічної ефективності використання трудових ресурсів в умовах діяльності ФГ «Гавенко І.В.» та порівняємо його з середньообласними показниками (табл. 2.13).

Відповідно до проведених розрахунків (табл. 2.13) в 2020 р. вартість валової продукції (у постійних цінах 2016 р.) на одного середньорічного працівника ФГ «Гавенко І.В.» є меншою на 25,8% менше, ніж в 2018 році, що пов'язано зі скороченням обсягів виробництва продукції сільського господарства.

Таблиця 2.13 Показники ефективності використання трудових ресурсів у ФГ «Гавенко І.В.» Миколаївської області

Показники	Роки			В середньо-му по області в 2020 р.	2020 р. у господарстві, % до	
	2018	2019	2020		2018р.	Середньо-обласних даних
Отримано в розрахунку на одного середньорічного працівника, тис. грн:						
-вартості валової продукції сільського господарства (в постійних цінах 2016 р.)	1109,33	1548,98	823,12	834,10	74,20	98,68
-валового доходу (збитку) від сільського господарства	418,32	327,43	109,17	668,50	26,10	16,33
-прибутку (збитку) від реалізації сільськогосподарської продукції	329,44	264,66	37,39	325,40	11,35	11,49

Джерело: побудовано автором за даними фінансової звітності ФГ «Гавенко І.В.»

Середньообласний показник вартості валової продукції (у постійних цінах 2016 р.) на одного середньорічного працівника у 2020 році склав 834,1 тис. грн., що майже дорівнює показнику господарства.

Валового доходу і прибутку від реалізації в розрахунку на одного середньорічного працівника по підприємству найбільше отримано в 2018 році. Показники 2020 р. є дещо меншими ніж середньообласні.

Таким чином, можна стверджувати, що продуктивність праці у досліджуваному підприємстві знизилася, наявні трудові ресурси використовуються менш ефективно.

Наступним кроком проаналізуємо забезпеченість основними засобами ФГ «Гавенко І.В.» (табл. 2.14).

**Таблиця 2.14 Забезпеченість основними засобами ФГ «Гавенко І.В.»
Миколаївської області**

Показники	Роки			2020 р. у господарстві, % до 2018 року
	2018	2019	2020	
Припадає вартості основних виробничих ресурсів на 100 га земельних угідь, тис. грн	1361,07	1622,27	2390,41	175,63
Припадає вартості основних виробничих ресурсів на 1 працівника, тис. грн	844,41	1254,88	1816,38	215,11

Джерело: побудовано автором на основі фінансової звітності ФГ «Гавенко І.В.»

Дані таблиці 2.14 свідчать, що найбільшою фондозабезпеченість в ФГ «Гавенко І.В.» була в 2020 р. і складала 2390,4 тис. грн на кожні 100 га оброблюваних земель товариства, що відбулося за рахунок збільшення кількості земельних ресурсів.

Фондоозброєність найбільшою була також в 2020 р. і складала 1816,4 тис. грн на одного працівника в основному за рахунок зменшення кількості працівників підприємства.

Проаналізуємо показники стану та руху основних засобів ФГ «Гавенко І.В.» (табл. 2.15).

Аналіз даних, наведених у таблиці 2.15, свідчить, що найбільший показник коефіцієнту зносу основних засобів ФГ «Гавенко І.В.» було зафіксовано у 2018 р., а саме 27%. У 2019 році мало місце придбання техніки, що вплинуло на показники стану основних засобів.

Таблиця 2.15 Показники стану та руху основних засобів у
ФГ «Гавенко І.В.» Миколаївської області

Показники	Роки			В середньому по області в 2020 р.	2020 р. у господарстві, % до	
	2018	2019	2020		2018р.	Середньо-обласних даних
зносу	0,27	0,20	0,24	0,75	89,28	31,66
придатності	0,73	0,80	0,76	0,25	103,88	305,02
оновлення	0,22	0,29	0,13	0,10	60,45	133,47

Джерело: побудовано автором на основі фінансової звітності ФГ «Гавенко І.В.»

Коефіцієнт придатності основних фондів виявляє, яку частку складає їх залишкова вартість від первісної вартості. Коефіцієнт придатності основних засобів в 2020 р. склав 76%. Показник свідчить про чудовий технічний стан основних засобів.

Коефіцієнт оновлення основних фондів характеризує частку нових, введених в експлуатацію у звітному періоді основних фондів у складі усіх основних фондів, наявних на кінець звітного періоду. Цей показник низький у всіх господарствах району, тому що нова техніка майже не купується. В господарстві за досліджуваний період маємо розмір розрахованих показників істотно кращим за господарства області.

Необхідно визначити економічну ефективність використання основних виробничих засобів (табл. 2.16, додаток Д).

Аналіз даних таблиці 2.16 свідчить, що у 2020 р. вартість валової продукції (в постійних цінах 2016 р.) на 1 грн вартості основних засобів отримано на 62,22 менше, ніж у 2018р.. В той час, як валового доходу від сільського господарства найбільше було отримано у 2018 р.

Прибуток на 1 грн. вартості основних засобів у 2020 р. склав 0,02 грн, що на 94,21% менше за показник 2018 р. Таким чином, наявні ресурси у досліджуваного сільськогосподарського підприємства в звітному періоді

використовувалися менш ефективно, ніж в 2018 р. Ці показники господарства нижче ніж у середньому по району.

Таблиця 2.16 Економічна ефективність використання основних виробничих засобів в ФГ «Гавенко І.В.» Миколаївської області

Показники	Роки			В середньому по області в 2020 р.	2020 р. у господарстві, % до	
	2018	2019	2020		2018р.	Середньо-обласних даних
Отримано на 1 гривню основних засобів, грн:						
-вартості валової продукції сільського господарства (в постійних цінах 2016р.), тис. грн	1,09	0,81	0,41	7,93	37,88	5,22
-валового доходу (збитку) від сільського господарства	0,41	0,17	0,05	6,35	13,32	0,86
-прибутку (збитку) від реалізації	0,32	0,14	0,02	1,58	5,79	1,19

Джерело: побудовано автором на основі фінансової звітності ФГ «Гавенко І.В.»

Як підсумок, можна зазначити, що на досліджуваному підприємстві в 2020р. обсяг виробництва зменшився за рахунок скорочення обсягів виробництва і зменшення грошової виручки.

Фінансовий стан підприємства залежить від результатів його виробничої, комерційної та фінансово-господарської діяльності, що формує зашальний фінансовий результат підприємства. Розглянемо основні показники фінансового стану (табл. 2.17).

**Таблиця 2.17 Фінансові результати діяльності ФГ «Гавенко І.В.»
Миколаївської області**

Показники	Роки			Відхилення (+;-) 2020р. до:	
	2018	2019	2020	2018р.	2019р.
Прибуток від реалізації, тис. грн	8785,00	5566,30	1965,00	-6820,00	-3601,30
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	19998,60	25357,20	25552,40	5553,80	195,20
Чистий прибуток, тис. грн	6918,20	4499,20	673,00	-6245,20	-3826,20
Середньорічна сума активів, тис. грн	44520,85	51848,35	55055,90	10535,05	3207,55
Середньорічна сума власного капіталу, тис. грн	34502,00	40210,70	42608,55	8106,55	2397,85
Коефіцієнт рентабельності продукції	43,93	21,95	7,69	-36,24	-14,26
Коефіцієнт рентабельності (збитковості) активів	15,54	8,68	1,22	-14,32	-7,46
Коефіцієнт рентабельності (збитковості) власного капіталу	20,05	11,19	1,58	-18,47	-9,61

Джерело: побудовано автором на основі фінансової звітності ФГ «Гавенко І.В.»

Досліджуючи формування фінансових результатів в ФГ «Гавенко І.В.», можна зробити висновок, що валовий прибуток підприємства за досліджуваний період має тенденцію до зменшення (скоротився майже у 4,5 рази).

В свою чергу собівартість реалізованої продукції на підприємстві збільшується, протягом досліджуваного періоду у 1,3 рази. Результатом таких змін є зменшення у 2020 році чистого прибутку у 10,3 разів порівняно з 2018 роком, розмір якого у 2020 році склав 673 тис. грн.

Уцілому за період 2018-2020 роках діяльність підприємства була прибутковою.

Позитивним у досліджуваному періоді є зростання середньорічної суми активів і власного капіталу ФГ «Гавенко І.В.». Проте всі коефіцієнти рентабельності у звітному періоді дещо зменшилися порівняно з попередніми роками, що свідчить про спад ефективності використання власних фінансових ресурсів.

Отже, можна говорити, що використання фінансових ресурсів в ФГ «Гавенко І.В.» у звітному році є менш ефективним, ніж в попередніх роках.

2.2 Визначення фінансового стану ФГ «Гавенко І.В.» та оцінка ймовірності його банкрутства

Кожне сільськогосподарське підприємство більшою мірою відрізняється один від одного за специфікою своєї діяльності, за рівнем менеджменту та маркетингу, тому оцінка кредитоспроможності підприємства повинна включати в себе аналіз всіх цих процесів.

Оцінка кредитоспроможності сільськогосподарського підприємства здійснюється на основі фінансової звітності, побудованої на основі Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Фінансова звітність включає: Баланс (або Звіт про фінансовий стан), Звіт про фінансові результати (або Звіт про сукупний дохід), Звіт про рух грошових коштів та Звіт про власний капітал.

Для визначення кредитоспроможності підприємства необхідно на основі фінансової звітності ФГ «Гавенко І.В.» розрахувати показники дослідження фінансового стану підприємства, а саме:

- показники ліквідності та платоспроможності (коефіцієнт загальної ліквідності, коефіцієнт поточної ліквідності, коефіцієнт абсолютної ліквідності, оптимальна сума чистого оборотного капіталу);
- показники аналізу майнового стану підприємства (коефіцієнт зносу основних засобів);

– показники аналізу ділової активності підприємства (коефіцієнт оборотності активів, коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддача), коефіцієнт оборотності власного капіталу);

– показники аналізу рентабельності підприємства (коефіцієнт рентабельності активів, коефіцієнт рентабельності власного капіталу, коефіцієнт рентабельності діяльності) (табл. 2.18, додаток Е).

Коефіцієнт загальної ліквідності показує яка кількість грошових одиниць оборотних активів підприємства припадає на одну грошову одиницю поточних зобов'язань. Нормативне значення коефіцієнта > 1 [76].

Дані таблиці 2.18 свідчать, що коефіцієнт загальної ліквідності ФГ «Гавенко І.В.» більше за одиницю, в 2020 році він сягнув до 16,41. Це означає, що підприємство має у своєму володінні значний обсяг вільних ресурсів, які сформувалися завдяки власним джерелам.

Коефіцієнт поточної ліквідності відображає взаємозв'язок між розміром поточних активів і поточними зобов'язаннями; показує здатність підприємства погашати поточні (короткострокові, до одного року) зобов'язання тільки за рахунок поточних (оборотних) активів. Теоретично значення коефіцієнта вважається достатнім, якщо воно перевищує 0,6 [76].

Коефіцієнт поточної ліквідності дає нам змогу перевірити, чи можуть всі активи з періодом оборотності менше одного року покривати зобов'язання з періодом погашення менш одного року [82].

Дані таблиці 2.18 свідчать, що в 2018-2019 роках на підприємстві спостерігається адекватне управління поточними активами, але у 2020 ситуація погіршується. В звітному році спостерігається декапіталізація підприємства і недостатність його короткострокової платоспроможності.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності відображає здатність покривати короткострокові боргові зобов'язання наявними та короткостроковими фінансовими вкладеннями. Теоретично значення коефіцієнта вважається достатнім, якщо воно перевищує 0,2 але не більше 1 [76].

За даними таблиці 2.18 видно, що коефіцієнт абсолютної ліквідності в 2018-2020 роках знаходиться на достатньому рівні. Це означає, що ФГ «Гавенко І.В.» має відмінне управління дебіторською заборгованістю і має достатньо поточних (оборотних) активів з погляду ліквідності.

Результат розрахунків оптимальної суми чистого оборотного капіталу свідчить, що підприємство може вчасно погасити короткострокові зобов'язання.

Коефіцієнт зносу основних засобів показує, наскільки амортизовані основні засоби, тобто якою мірою профінансована можливість основних засобів бути заміненою в майбутньому в міру їх зносу. Нормативне значення коефіцієнту зносу основних засобів має бути менше 50%.

Дані таблиці 2.18 свідчать, що на підприємстві ФГ «Гавенко І.В.» існує достатній рівень фінансування для заміни основних засобів в майбутньому.

Коефіцієнт оборотності активів демонструє здатність підприємства ефективно використовувати свої активи. Значення показника характеризує, скільки товарів і послуг продано за досліджуваний період на кожну гривню використаних активів [37].

Дані таблиці 2.18 показують, що ефективність використання активів компанії ФГ «Гавенко І.В.» зменшується. В 2018 р. на кожну гривню залучених коштів було продано товарів на суму 0,65 гривень, то в 2020 р. всього на 0,5 гривень. Для вирішення цієї проблеми необхідно працювати в напрямку оптимізації суми активів. Для підвищення даного показника можна продати частину невикористовуваних активів.

Коефіцієнт оборотності основних засобів вказує на ефективність використання основних засобів підприємства: бажаним є підвищення ефективності використання основних засобів підприємства. Зростання показника має межу. Якщо основні засоби завантажені на 100%, то підвищувати обсяг виробництва і збуту можна тільки за рахунок закупівлі нового обладнання, а це призведе до деякого зниження фондівіддачі в короткостроковій перспективі [53].

Дані таблиці 2.18 свідчать, що ефективність управління основними засобами в ФГ «Гавенко І.В.» зменшується. В 2018 році на підприємстві було вироблено продукції на суму 1,11 гривні на кожну використану гривню основних засобів. За досліджуваний період цей показник зменшується, у 2020 році склав 0,63 гривні на кожну використану гривню основних засобів. Для вирішення цієї проблеми необхідно підвищити завантаженість обладнання.

Показник оборотності власного капіталу демонструє ефективність управління власним капіталом компанії. Високе значення показника свідчить про ефективне використання капіталу власників. Значення коефіцієнта вказує на те, скільки товарів та послуг було продано на кожну гривню залучених від власників коштів [37].

За розрахованими даними таблиці 2.18 маємо зменшення оборотності власного капіталу ФГ «Гавенко І.В.» зменшується і на кінець досліджуваного періоду було вироблено продукції на суму 0,65 гривень на кожну гривню залучених коштів. Для збільшення даного показника необхідно збільшити обсяг збуту продукції.

Коефіцієнт рентабельності активів вказує на ефективність використання активів підприємства для генерації прибутку.

Приведені у таблиці 2.18 дані свідчать, що протягом періоду дослідження рентабельність активів зменшується. Якщо в 2018 р. ФГ «Гавенко І.В.» отримала 0,16 грн. чистого прибутку на кожну вкладену гривню активів, то в 2020 р. всього 0,01 грн. Для збільшення даного показника необхідно оптимізувати структуру оборотних активів.

Коефіцієнт рентабельності власного капіталу вказує, наскільки ефективно використовується власний капітал, тобто скільки прибутку було згенеровано на кожну гривню залучених власних коштів. Для позитивного результату необхідна стабільність зростання даного коефіцієнту.

За даними таблиці 2.18 можна зробити висновок, що рентабельність власного капіталу зменшується: в 2020 році кожна залучена гривня власних коштів дозволила отримати 0,02 грн. чистого прибутку, що на 90% менше ніж в

2018 році. Для покращення даного показника необхідно збільшувати суму власного капіталу.

Коефіцієнт рентабельності діяльності свідчить про зменшення зростання ефективності господарської діяльності підприємства, оскільки даний показник зменшується за досліджуваний період.

ФГ «Гавенко І.В.» отримує кредити в АТ «Райффайзен Банк Аваль». Здебільшого довгострокові кредити на термін 3-5 років, але інколи короткострокові. Кредит отримують з метою придбання сільськогосподарської техніки та фінансування поточної діяльності господарства (придбання запчастин, добрив і т.д.). Щодо державної допомоги, то держава компенсує відсотки по кредиту, а також 30% вартості при придбанні техніки вітчизняного виробництва.

Після дослідження фінансового стану підприємства, для визначення його кредитоспроможності доцільно зробити оцінку ймовірності його банкрутства.

Однією з найпоширеніших моделей, яка використовується для оцінки кредитоспроможності є п'ятифакторна модель прогнозування банкрутства Е. Альтмана. Ця модель враховує показники фінансового стану підприємства, які надають найбільш достовірну оцінку стосовно загрози банкрутства або втрати платоспроможності підприємства [70].

Дана модель має такий вигляд:

$$Z = 1,2 \cdot x_1 + 1,4 \cdot x_2 + 3,3 \cdot x_3 + 0,6 \cdot x_4 + 1,0 \cdot x_5 \quad (2.1)$$

Інтерпретація отриманого результату:

- $Z < 1,23$ – дуже висока ймовірність банкрутства підприємства;
- Z від 1.23 до 2.9 - ймовірність банкрутства не висока, але не виключається;
- $Z > 2,9$ – дуже низька ймовірність банкрутства

Результати оцінки ймовірності банкрутства ФГ «Гавенко І.В.» на основі моделі Е. Альтмана наведено в табл. 2.19.

Таблиця 2.19 Оцінка ймовірності банкрутства ФГ «Гавенко І.В.» на основі моделі Е. Альтмана

Фактор	Роки			2020 р. ± до 2018 р.
	2018	2019	2020	
x1 - власний капітал, тис. грн./активи, тис. грн.	0,47	0,41	0,34	-0,13
x2 - нерозподілений прибуток, тис. грн./активи, тис. грн.	0,14	0,08	0,01	-0,13
x3 - прибуток до виплати відсотків (ЕВІТ), тис. грн./активи, тис. грн.	0,60	0,55	0,51	-0,09
x4 - власний капітал, тис. грн./зобов'язання, тис. грн.	3,83	3,18	3,70	-0,12
x5 - чистий дохід, тис. грн./активи, тис. грн.	0,60	0,55	0,51	-0,09
Z=	5,65	4,90	4,83	-0,82

Джерело: побудовано автором за даними фінансової звітності ФГ «Гавенко І.В.»

На основі показників таблиці 2.19 інтегральний показник рівня банкрутства за п'ятифакторною моделлю Е. Альтмана впродовж 2018-2020 років є високим, отже рівень загрози банкрутства підприємства ФГ «Гавенко І.В.» - дуже низький.

Досить поширеною в Україні є оцінка банкрутства на основі моделі О. Терещенка, яка базується на основі дискримінантного аналізу фінансових показників.

Дана модель має такий вигляд:

$$Z=1,5*x_1+0,08*x_2+10*x_3+5*x_4+0,3*x_5+0,1*x_6 \quad (2.2)$$

Інтерпретація отриманого результату:

- $Z > 2$ – підприємству не загрожує банкрутство;

- $1 < Z < 2$ – на підприємстві порушено фінансову стійкість, банкрутство не загрожує у зв'язку з переходом на антикризове управління;
- $0 < Z < 1$ – підприємству загрожує банкрутство, для зменшення вірогідності банкрутства необхідно здійснювати санаційні заходи
- $Z < 0$ – дуже висока ймовірність банкрутства підприємства.

Результати оцінки ймовірності банкрутства ФГ «Гавенко І.В.» на основі моделі О. Терещенка наведено в табл. 2.20.

Таблиця 2.2 Оцінка ймовірності банкрутства ФГ «Гавенко І.В.» на основі моделі О. Терещенка

Фактор	Роки			2020 р. ± до 2018 р.
	2018	2019	2020	
x1 – грошові надходження, тис. грн./зобов'язання, тис. грн.	2,985	2,067	1,658	-1,327
x2 – валюта балансу, тис. грн./зобов'язання, тис. грн.	4,826	4,180	4,705	-0,121
x3 – чистий прибуток, тис. грн./середньорічна сума активів, тис. грн.	0,144	0,081	0,012	-0,132
x4 – прибуток, тис. грн./виручка, тис. грн.	0,240	0,145	0,024	-0,216
x5 – виробничі запаси, тис. грн./виручка, тис. грн.	0,331	0,252	0,182	-0,149
x6 – виручка, тис. грн./основний капітал, тис. грн.	0,699	0,554	0,507	-0,193
Z=	7,680	5,100	3,215	-4,465

Джерело: побудовано автором за даними звітності ФГ «Гавенко І.В.»

За даними таблиці 2.19 інтегральний показник рівня банкрутства за моделлю О. Терещенка впродовж 2018-2020 років є високим, отже підприємство ФГ «Гавенко І.В.» є фінансово стійким і йому не загрожує банкрутство.

Модель М. Спрінгейта передбачає розвиток інтегрального показника, за допомогою якого здійснюється оцінка ймовірності визнання підприємства банкрутом.

Дана модель має такий вигляд:

$$Z = 1,03 \cdot x_1 + 3,07 \cdot x_2 + 0,66 \cdot x_3 + 0,4 \cdot x_4 \quad (2.3)$$

Інтерпретація отриманого результату:

- $Z < 0,862$ – підприємство є потенційним банкрутом;
- $Z = 0,862$ – граничне значення ймовірності банкрутства;
- $Z > 0,862$ – загроза банкрутства мінімальна, підприємство є фінансово стійким.

Результати оцінки ймовірності банкрутства ФГ «Гавенко І.В.» на основі моделі М. Спрінгейта наведено в табл. 2.21.

Таблиця 2.21 Оцінка ймовірності банкрутства ФГ «Гавенко І.В.» на основі моделі М. Спрінгейта

Фактор	Роки			2020 р. ± до 2018 р.
	2018	2019	2020	
x1 – робочий капітал, тис. грн./загальна вартість активів, тис. грн.	0,47	0,41	0,34	-0,13
x2 – прибуток до сплати податків та відсотків, тис. грн./загальна вартість активів, тис. грн.	0,14	0,08	0,01	-0,13
x3 – прибуток до сплати податків, тис. грн./короткострокова заборгованість, тис. грн.	0,96	0,66	0,60	-0,36
x4 – обсяг продажу, тис. грн./загальна вартість активів, тис. грн.	0,60	0,55	0,51	-0,09
Z=	1,80	1,33	0,99	-0,82

Джерело: побудовано автором за даними фінансової звітності ФГ «Гавенко І.В.»

Оцінимо вірогідність банкрутства підприємства за моделлю Р. Ліса (табл 2.22).

Дана модель має такий вигляд:

$$Z = 0,063 \cdot x_1 + 0,092 \cdot x_2 + 0,057 \cdot x_3 + 0,001 \cdot x_4 \quad (2.4)$$

Інтерпретація отриманого результату:

- $Z < 0,037$ – підприємство є потенційним банкрутом;
- $Z = 0,037$ – граничне значення ймовірності банкрутства;
- $Z > 0,037$ – низька ймовірність банкрутства, підприємство є фінансово стійким.

Таблиця 2.22 Оцінка ймовірності банкрутства ФГ «Гавенко І.В.» на основі моделі Р. Ліса

Фактор	Роки			2020 р. ± до 2018 р.
	2018	2019	2020	
x1 – частка оборотного капіталу у активах, тис. грн.	0,47	0,41	0,34	-0,13
x2 – частка операційного прибутку у пасивах, тис. грн.	0,53	0,59	0,66	0,13
x3 – частка нерозподіленого прибутку у пасивах, тис. грн.	0,14	0,08	0,01	-0,13
x4 – відношення власного і позикового капіталу, тис. грн.	3,83	3,18	3,70	-0,12
Z=	0,09	0,09	0,09	0,00

Джерело: побудовано автором за даними фінансової звітності ФГ «Гавенко І.В.»

За даними таблиці 2.22 можна зробити висновок, що у підприємства спостерігається низька ймовірність банкрутства, оскільки інтегральний показник більший за граничний показник ймовірності банкрутства.

Проведемо розрахунки ймовірності банкрутства підприємства за багатофакторною моделлю Р. Таффлера (табл. 2.23).

Дана модель має такий вигляд:

$$Z = 0,53 * x_1 + 0,13 * x_2 + 0,18 * x_3 + 0,16 * x_4 \quad (2.5)$$

Інтерпретація отриманого результату:

- $Z < 0,2$ – висока ймовірність банкрутства;
- $Z = 0,037$ – можливе банкрутство;
- $Z > 0,037$ – низька ймовірність банкрутства.

Таблиця 2.23 Оцінка ймовірності банкрутства ФГ «Гавенко І.В.» на основі моделі Р. Таффлера

Фактор	Роки			2020 р. ± до 2018 р.
	2018	2019	2020	
x1 – операційний прибуток, тис. грн./короткострокові зобов'язання, тис. грн.	3,48	4,81	31,84	28,36
x2 – оборотні активи, тис. грн./сума зобов'язань, тис. грн.	2,29	1,73	1,60	-0,69
x3 – короткострокові зобов'язання, тис. грн./сума пасиви, тис. грн.	0,15	0,12	0,02	-0,13
x4 – коефіцієнт рентабельності активів	3,83	3,18	3,70	-0,12
Z=	2,78	3,31	17,68	14,90

Джерело: побудовано автором за даними фінансової звітності ФГ «Гавенко І.В.»

Дані таблиці 2.23 свідчать, що підприємство ФГ «Гавенко І.В.» є фінансово стійким та має низьку ймовірність банкрутства, оскільки показники ймовірності банкрутства за моделлю Р. Таффлера більший за граничне значення.

Розрахуємо коефіцієнт Бівера та Cash-Flow (табл. 2.24).

Таблиця 2.24 Оцінка ймовірності банкрутства ФГ «Гавенко І.В.» на основі моделі Бівера

Фактор	Формула розрахунку	Роки			2020 р. ± до 2018 р.
		2018	2019	2020	
K _B =	(Чистий прибуток (Ф.2 р.2350) + Амортизація (Ф.2 р.2515)) / (Розділ 3 пасиву (Ф.1 р.1595) + Розділ 4 пасиву (Ф.1 р.1695))	2,99	2,07	1,66	-1,33
K _{Cash-Flow}	(Cash-Flow (Ф.2 р.2350 – Ф.2.р. 2515)) / (Ф.1 р.1595 + Ф.1 р.1695 – Ф.1 р. 1165)	-1,61	-1,39	-1,55	0,06

Джерело: побудовано автором за даними фінансової звітності ФГ «Гавенко І.В.»

Коефіцієнт Бівера використовується для виявлення незадовільної структури балансу. Даний коефіцієнт розраховується шляхом ділення чистого прибутку та нарахованої амортизації до суми довгострокових і поточних зобов'язань. Даний коефіцієнт є негативний, якщо протягом тривалого часу він не перевершує 0,2, що відображає небажане скорочення частини прибутку. В такій ситуації підприємство починає працювати в борг. Метод Cash-Flow використовується для визначення чистих грошових потоків, які залишаються в розпорядженні підприємства [15].

Отже, після дослідження ймовірності банкрутства за моделями Е.Альтмана, О. Терещенка, Г. Спрінгейта, Р. Ліса, Р. Тафлера та Бівера можна впевнено стверджувати, що підприємство ФГ «Гавенко І.В.» є фінансово стійким, а ймовірність настання банкрутства відсутня.

2.3. Оцінка кредитоспроможності ФГ «Гавенко І.В.» за методиками українських комерційних банків

Кожен вітчизняний банк України має свій механізм визначення кредитоспроможності підприємства, який, як правило, базується на основі рекомендацій Національного банку України про визначення банками розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями.

Як правило, механізм визначення кредитоспроможності суб'єкта господарювання у сучасних умовах складається з двох етапів, а саме:

- аналіз фінансового стану підприємства;
- аналіз якісних показників діяльності підприємства.

Як зазначалося у розділі 1 даної роботи, Постановою від 30 червня 2016 року № 351 НБУ затверджено Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями [60].

Банк для розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника – юридичної особи, що належить до великого або середнього підприємства,

використовує дані звітності, складеної відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 07 лютого 2013 року № 73 [68], якщо юридична особа належить до малого підприємства, використовуються дані звітності, складеної відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 25 лютого 2000 року № 39 [61,62].

Дане положення [62] включає в себе основні принципи проведення розрахунків фінансового стану підприємств – позичальників банків України. Ці принципи відображені в удосконаленій методиці оцінки кредитоспроможності позичальників – юридичних осіб.

Згідно з цією методикою, банк здійснює аналіз підприємства за допомогою значення інтегрального показника, який розраховується з урахуванням величини підприємства (велике, середнє, мале), для визначення рейтингового класу боржника.

Аналіз кредитоспроможності підприємства здійснюється за допомогою дискримінантного методу, який широко застосовується у світовій практиці оцінювання кредитних ризиків боржників банків. Розрахунок інтегрального показника щодо фінансового стану малого сільськогосподарського підприємства здійснюється за допомогою багатофакторної дискримінантної моделі за наступною формулою:

$$Z=a_1X_1+a_2X_2+a_3X_3+a_4X_4+a_nX_{n-a_0}, \quad (2.6)$$

Z – інтегральний показник;

$X_1, X_2, \dots, X_n$ – фінансові коефіцієнти, результат яких визначають за допомогою даних фінансової звітності підприємства;

$a_1, a_2, \dots, a_n$ – параметри, що визначаються з урахуванням вагомості та розрядності фінансових коефіцієнтів і щорічно актуалізуються НБУ на підставі звітності підприємств-боржників.

a_0 – вільний член дискримінантної моделі, значення щорічно актуалізуються НБУ.

В залежності від значення інтегрального показника позичальника відносять до певного класу кредитоспроможності. Фінансові показники визначаються на підставі даних фінансової звітності підприємства за останій звітний період.

Положенням передбачено вісімнадцять моделей розрахунку інтегрального показника у розрізі позичальників, які належать до суб'єктів малого бізнесу, до великих і середніх підприємств та диференціація моделей на дев'ять груп за видами економічної діяльності [45].

Основна ідея ранжування моделей полягає у забезпеченні достатньої точності оцінок кредитних ризиків. Базовий перелік фінансових коефіцієнтів, що включені до моделі інтегральної оцінки має 21 показник, які характеризують усі основні позиції фінансового стану позичальника [45].

До них входять: структура капіталу, прибутковість та рентабельність, ліквідність та платоспроможність, оборотність. Методичний підхід передбачає врахування різних показників для розрахунку прибутковості (ЕВІТ, ЕВІТДА, чистий прибуток), що у комбінації з різними базами розрахунку (дохід, активи, інвестований власний капітал) забезпечує незначний рівень кореляції зазначених коефіцієнтів. Це також стосується коефіцієнтів оборотності та ліквідності [61].

Проаналізуємо ФГ «Гавенко І.В.» за методикою оцінки кредитоспроможності, регламентованою Постановою НБУ.

За видом економічної діяльності досліджуване господарство згідно з Класифікацією видів економічної діяльності ДК 009:2010, затвердженою наказом Держспоживстандарту України від 11 жовтня 2010 року № 457 (зі змінами), належить до секції А – Вирощування зернових культур (крім рису),

бобових культур і насіння олійних культур [36], інтегральний показник кредитоспроможності позичальника обчислимо за формулою:

$$Z=2,866+0,551X_1+0,461X_3+0,364X_7+0,706X_{13} \quad (2.7)$$

де X_1, X_3, X_7, X_{13} - фінансові коефіцієнти, результат яких визначають за допомогою даних фінансової звітності підприємства та параметрів дискримінантної моделі НБУ (табл. 2.25, додаток Ж).

Результати розрахунку інтегрального показника за даними фінансової звітності ФГ «Гавенко І.В.», характеристика та алгоритм обчислення фінансових показників, що використовуються для розрахунку інтегрального показника фінансового стану за 2018-2020 роки представлено у таблиці 2.26 (додаток И).

Затверджений НБУ алгоритм оцінки кредитоспроможності підприємства передбачає трансформацію фактичних значень коефіцієнтів.

Вихідні дані для розрахунку інтегрального показника кредитного ризику ФГ «Гавенко І.В.» за 2018-2019 роки представлені у табл. 2. 27.

Динаміка інтегрального показника кредитоспроможності (рис 2.3) свідчить, що за методологією НБУ у період 2018-2019 роках ФГ «Гавенко І.В.» належало до 2 класу, а в 2020 році вже до 3 класу, що говорить про підприємство як таке, що має нормальний фінансовий стан. Абсолютні та відносні показники даного підприємства є позитивними, фінансове становище свідчить, що підприємство спроможне своєчасно виконати свої зобов'язання за умовами договору. Передбачені витрати на обслуговування власних зобов'язань забезпечують покриття витрат на погашення зобов'язання за кредитом, а також інших зобов'язань. В даному підприємстві відсутні ризики щодо несвоєчасного виконання зобов'язання.

Таблиця 2.27 Вихідні дані для розрахунку інтегрального показника кредитного ризику ФГ «Гавенко І.В.» за 2018-2020 роки за методикою НБУ

Фінансовий показник	K1, %			(Xi)		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020
МК1 - показники капіталу	79,278	76,076	78,744	0,843	0,843	0,843
МК3 - показники покриття боргу прибутком до оподаткування	88,392	45,248	6,225	0,966	0,798	-0,159
МК7 - показники заборгованості	16,644	17,816	20,054	0,319	0,319	0,319
МК13 - показники частки неопераційних елементів балансу	0,000	0,000	0,000	-0,174	-0,174	-0,174
$Z=$				3,769	3,692	3,250

Джерело: побудовано автором

Динаміку інтегрального показника кредитоспроможності ФГ «Гавенко І.В.» за 2018-2020 роки наочно представлено на рис 2.3.

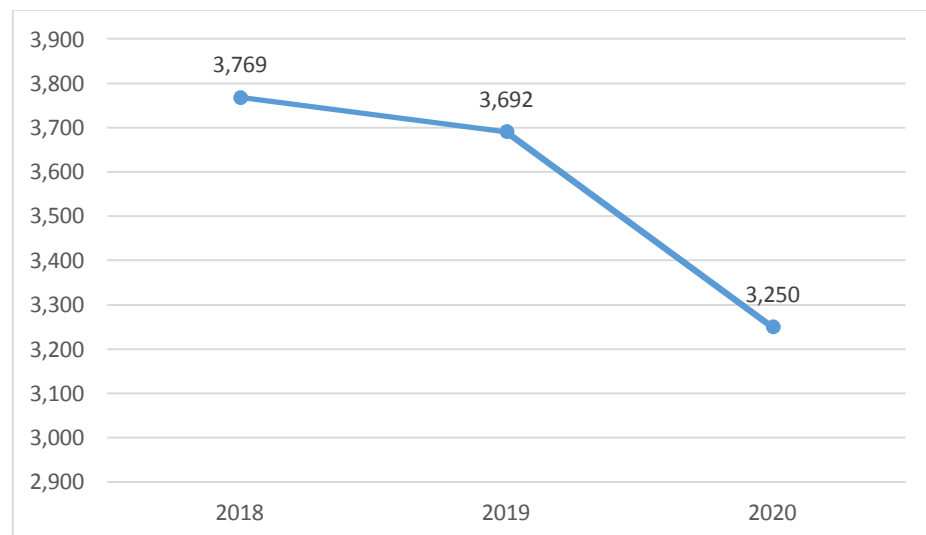

Рисунок 2.3 – Динаміка інтегрального показника кредитоспроможності ФГ «Гавенко І.В.» за 2018-2020 роки (за методологією НБУ)

Джерело: побудовано автором

Незважаючи на велику кількість переваг методики визначення кредитного ризику НБУ при оцінці кредитоспроможності підприємства, до яких можна віднести простоту розрахунків, доступність фінансової інформації,

використання методики розрахунку фінансових та інтегрального показників, методика оцінки кредитоспроможності має свої недоліки, а саме:

- недооцінювання ролі якісних чинників в сфері розрахунку фінансових показників;
- відсутність критерій щодо оцінки здатності підприємства розраховуватись за своїми борговими зобов'язаннями;
- чутливість до сумнівності вихідних даних;
- неконкретність вибору системи кількісних показників.

За даними розрахунків інтегрального показника кредитоспроможності ФГ «Гавенко І.В.» можна акцентувати увагу на те, що не зважаючи на зменшення чистого прибутку в 2020 році, клас кредитоспроможності, за наявності у підприємства ліквідного майна та здатності його розрахуватись за своїми борговими зобов'язаннями, знизився не суттєво – з 2-го до 3-го класу.

У зв'язку з цим, на нашу думку, буде доцільно доповнити методику розрахунку кредитоспроможності підприємств-позичальників результатами аналізу якісних факторів.

Отже, в процесі дослідження було визначено та обгрунтовано, що достовірність визначення кредитоспроможності позичальників великою мірою залежить від багатьох факторів, в тому числі якісних, кожен з яких повинен бути дослідженим.

Правильність визначення кредитоспроможності підприємства впливає як на результат кредитної угоди, так і на кредитну діяльність банку. Тому достовірна оцінка кредитоспроможності є необхідним як для позичальника – отримувача коштів, так і для кредитора, для впевненості вчасного повернення боргу.

Висновки до 2 розділу

Найбільша чисельність населення Миколаївської області зайнята в сільському господарстві, саме тому розвиток даної галузі та організація

раціональної праці в ній мають велике значення для економічного розвитку Миколаївської області. Діяльність аграрного сектора економіки області спрямована на виконання заходів щодо виконання основних положень аграрної політики Миколаївської області, забезпечення динаміки щодо економічного зростання, фінансової стабільності та покращення життя населення. Найбільшу питому вагу серед усіх сільськогосподарських підприємств займають малі підприємства.

Найбільшу питому вагу серед усіх сільськогосподарських підприємств Миколаївської області займають малі підприємства, тому доцільно більш детально розглянути особливості їх фінансово-господарської діяльності на основі малого підприємства ФГ «Гавенко І.В».

За розміром виробництва підприємство ФГ «Гавенко І.В.» відноситься до малих підприємств Миколаївської області, має приватну форму власності та займається вирощуванням зернових культур (крім рису), бобових та олійних культур.

Структура грошової виручки від реалізації сільськогосподарської продукції, робіт та послуг вказує на те, що на підприємстві розвинена галузь рослинництва, середня виручка від реалізації її продукції за досліджуваний період склала 21481,59 тис. грн. Найбільшу питому вагу по даній галузі займає грошова виручка від реалізації соняшнику, яка в середньому за досліджуваний період склала 9328,89 тис. грн або 43,43%.

Більшість показників фінансового стану мають достатній рівень, можна стверджувати, що ФГ «Гавенко І.В.» є платоспроможним підприємством.

Після оцінки ймовірності банкрутства можна впевнено стверджувати, що ФГ «Гавенко І.В.» є фінансово стійким і йому не загрожує банкрутство.

Оцінюючи фінансові показники діяльності підприємства комплексно, спостерігаємо тенденції за багатьма з них, що викликають занепокоєння.

Результати визначення динаміки інтегрального показника кредитоспроможності свідчать, що за методологією НБУ у період 2018-2019 роках ФГ «Гавенко І.В.» належало до 2 класу, а в 2020 році віднесено до 3 класу,

що говорить про підприємство як таке, що має нормальний фінансовий стан. Абсолютні та відносні показники даного підприємства є позитивними, фінансове становище свідчить, що підприємство спроможне своєчасно виконати свої зобов'язання за умовами договору. Передбачені витрати на обслуговування власних зобов'язань забезпечують покриття витрат на погашення зобов'язання за кредитом, а також інших зобов'язань. В даному підприємстві відсутні ризики щодо несвоєчасного виконання зобов'язання.

За даними розрахунків інтегрального показника кредитоспроможності ФГ «Гавенко І.В» можна акцентувати увагу на те, що не зважаючи на зменшення чистого прибутку в 2020 році, клас кредитоспроможності, за наявності у підприємства ліквідного майна та здатності його розрахуватись за своїми борговими зобов'язаннями, знизився не суттєво, у зв'язку з чим буде доцільно доповнити методичку розрахунку кредитоспроможності підприємств результатами аналізу якісних факторів.

РОЗДІЛ 3

ФОРМУВАННЯ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Організаційно-економічний механізм управління кредитоспроможністю сільськогосподарських підприємства

Кредитоспроможність є складною багатогранною характеристикою підприємства, яка включає багато критеріїв, що мають важливе наукове та практичне значення. З практичної точки зору знання цих параметрів, механізму їх впливу на кредитоспроможність є основою для розробки науково обґрунтованої методології кредитної оцінки підприємства клієнта в банку.

Дослідження банків показує різноманітність факторів, які можуть призвести до невиконання кредитів або, навпаки, забезпечити їх своєчасне повернення, сформувавши зміст оцінки банком кредитоспроможності позичальника.

Узагальнюючи критерії кредитоспроможності, виділені вітчизняними та закордонними авторами, можна сказати, що, по суті, при аналізі кредитоспроможності банки повинні оцінювати формальні та неформальні показники кредитоспроможності позичальника, а через них оцінювати здатність позичальника задовольняти свої зобов'язання вчасно та готовність їх виконання.

Перше запитання дає відповідь на оцінку формальних параметрів:

- ймовірність банкрутства;
- потенціал підприємства (виробничо-виробничий та фінансовий).

З другого питання – оцінка неформальних показників:

- юридичне забезпечення кредиту;
- професійна культура позичальника.

Зазвичай формальні параметри визначають через аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства. Цей аналіз включає визначення

показників ефективності, методів їх вимірювання та характеристик цих показників за певними принципами, оцінку відхилень від стандарту, прийнятих значень. При дослідженні системи аналітичних показників переважно використовують дедуктивний метод, що передбачає перехід від загального до конкретного.

У сучасних умовах ведення бізнесу стає очевидним, що керівники суб'єктів господарювання для виживання та збереження довгострокової конкурентоспроможності повинні постійно коригувати свою діяльність відповідно до потреб навколишнього середовища. Нове бізнес-середовище передбачає постійну готовність до змін.

Зовнішнє середовище підприємства змінюється швидше і більш передбачувано. Хоча кожна зміна несе не тільки загрози, але й нові можливості, вона повинна сприяти успіху в майбутньому. Керівник підприємства повинен правильно та своєчасно трансформувати структуру свого бізнесу, планово адекватно вносити стратегічні та оперативні зміни.

Відсутність стратегічних концепцій поведінки підприємства на ринку призводить до розсіювання сил і означає повну відсутність контролю над матеріальними та фінансовими ресурсами. Тому існує реальна потреба у створенні та впровадженні механізмів контролю різноманітних процесів діяльності підприємства, у тому числі й кредитоспроможності, що дозволяють сприймати ці зміни, розпізнавати їх та забезпечувати відповідну адаптацію виробничо-комерційної діяльності підприємств до ринкових умов.

Будь-яке підприємство можна розглядати як економічну систему, яка в якості основних понять використовує такі поняття, як «господарський механізм», «організаційно-економічний механізм», «фінансовий механізм», «ринковий механізм», «структура», «економічні інтереси», «стратегічний менеджмент» тощо.

Поняття «механізм» запозичено з техніки та перенесено в економіку за медициною, біологією та іншими галузями знань. Невипадково, в економічних дослідженнях, відповідної літературі, термін «механізм» зустрічається у різних

словосполученнях: «ринковий механізм», «механізм розвитку управління виробництвом», «організаційний механізм», «господарський механізм», «економічний механізм», «організаційно-економічний механізм».

Таке різнобічне застосування свідчить про універсальність його фізичної сутності, з одного боку, а з іншого, про те, що кожне конкретне застосування передбачає вузьке, суто індивідуальне його розуміння.

Під механізмом управління слід розуміти спосіб організації, включаючи забезпечення функціонування керуючої підсистеми, орієнтованої на досягнення цілей системи. Механізм управління - конкретне поєднання відносин, форм, методів та засобів які забезпечують функціонування виробничо-економічної системи.

Слід зазначити, що у економічній літературі терміну «організаційно-економічний механізм» часто протиставляються такі терміни як «економічний механізм», «організаційний механізм», «господарський механізм». Розглянемо дані поняття з метою структуризації їх щодо одне одного.

Економічний механізм - це сукупність способів управління та взаємодії суб'єктів, цільовою функцією якого є раціональне господарювання та формування стійких закономірностей у розвитку економіки.

Організаційний механізм – це процес формування та регулювання організаційних процесів, який виконує допоміжно-технологічну роль.

Господарський механізм - це сукупність організаційних структур і конкретних форм господарювання, методів управління та правових норм, за допомогою яких суспільство використовує економічні закони з урахуванням обстановки, що конкретно складається.

Класичним стало визначення організаційно-економічного механізму як складної та взаємозалежної сукупності елементів організаційно-економічних, а іноді й технологічно взаємопов'язаних підсистем нижчого рівня (рис. 3.1, додаток К). Відмітною ознакою такого підприємства як системи є наявність реальних (явних, вимірюваних) взаємозв'язків певних економічних процесів, які можна класифікувати та кластеризувати. Виявлена при цьому залежність (вплив)

обумовлює необхідність формулювання поняття організаційно-економічного механізму. У літературі немає чіткого розуміння як організаційно-економічного механізму, так і його сутності.

В Економічному словнику термін «механізм» визначається як «послідовність станів, процесів, що визначають якусь дію, явище чи систему, пристрій, що визначає порядок певної діяльності». Господарський механізм визначається як «сукупність економічних структур, інститутів, форм і методів господарювання. Є зв'язком і узгодженням державних, групових і приватних інтересів, забезпечує функціонування та розвиток національної економіки» [90].

Автори сучасної економічної лексики назвали цю категорію «сукупністю організаційних структур, специфічних форм і методів управління та правових стандартів, які реалізуються через діючий в певних економічних законах процес відтворення». Так, А. Кульман стверджує, що «економічний механізм визначається або природою вихідного явища, або кінцевим результатом низки явищ», і уточнює, що «складові елементи механізму завжди одночасно виступають в якості джерела явища, і явища результату, і весь процес, що відбувається в проміжку між ними» [88]. Іншими словами, у будь-якому організаційно-економічному механізмі існує певна сукупність або послідовність економічних явищ [89].

У таблиці 3.1 (додаток Л) наведено етапи та характеристики етапів організаційно-господарського механізму здійснення кредитних операцій, включаючи етапи від розгляду кредитної заявки до погашення кредиту.

У нашому дослідженні більш детально розглянуто стадію та рейтинг кредитоспроможності позичальника з точки зору як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, які визначають на основі аналізу інтегрального потенціалу кредитоспроможності підприємства.

Виходячи з наведених визначень, ми пропонуємо розглядати організаційно-економічний механізм управління кредитоспроможністю сільськогосподарських підприємств як низку дій, спрямованих на забезпечення взаємодії економічних та організаційних елементів, у тому числі виявлення та

оцінку факторів, що впливають на кредитоспроможність сільськогосподарських підприємств, визначення потенційної кредитоспроможності та прийняття управлінських рішень щодо її підвищення.

Основними функціями організаційно-економічного механізму управління кредитоспроможністю сільськогосподарських підприємств є: реалізація підприємницького потенціалу та забезпечення ефективної взаємодії між елементами та структурами; здійснення самоорганізації з метою створення ефективного провадження; підтримка сталої мотивації до формування постійних комбінацій факторів відтворення на інноваційній ризиковій основі; підтримка стійкості економічного, організаційного, правового, соціального середовищ, що забезпечують ефективний розвиток підприємства та його соціальну спрямованість.

Принципами формування організаційно-економічного механізму сільськогосподарських підприємства є:

- послідовність планування, яке повинно базуватися на інформації, що відображає поточний стан об'єкта, заходи адаптації до стану ринку, ступінь реалізації потенціалу, місце підприємства в зовнішньому середовищі;
- узгодженість аналізу, об'єктом якого має бути аналіз внутрішніх і зовнішніх факторів, а також міжфакторної взаємодії;
- безперервність моніторингу;
- раціональність, економічне обґрунтування заходів з управління кредитоспроможністю;
- диверсифікація стратегій управління, зміст яких формується відповідно до динаміки розвитку конкурентної позиції та мінливості ринку;
- забезпечення зворотного зв'язку, що дозволяє підвищити керованість системи, її чутливість до внутрішніх і зовнішніх змін;
- конструктивне, що виявляється у прийнятті лише науково обґрунтованих рішень щодо стратегії та тактики управління кредитоспроможності;
- функціональна адаптивність, що дозволяє сконцентрувати ресурси та увагу на найважливіших елементах у даний момент;

- здійснення випереджаючого менеджменту, що полягає у забезпеченні завчасного розпізнавання кризових явищ;
- забезпечення швидкого реагування, що передбачає припинення кризових явищ, що ставлять під загрозу конкурентні позиції підприємства;
- синергія, яка полягає в акумуляції потенціалу ефективної діяльності функціональних підрозділів або окремих працівників у результаті координації та об'єднання їх діяльності.

Методами організаційно-економічного механізму управління кредитоспроможністю є:

- узгодження завдань та послідовність їх виконання підрозділами та посадовими особами;
- розвинена інформаційна система, в якій відображена фінансово-господарська діяльність та стан внутрішнього та зовнішнього середовища;
- удосконалення політики управління трудовими ресурсами, зокрема мотивації праці як засобу забезпечення єдності цілей підприємства та його працівників;
- активізація інвестиційної та інноваційної діяльності;
- оцінка ймовірності кризових явищ;
- оцінка реальності систем управління та внутрішнього контролю.
- виявлення та аналіз факторів ризику внутрішнього та зовнішнього середовища, а також їх впливу на організаційно-економічний механізм управління кредитоспроможністю аграрного підприємства.

На рис.3.2 (додаток М) наведено системні фактори, що впливають на організаційно-економічний механізм управління кредитоспроможністю сільськогосподарського підприємства залежно від того, як відбувається відновлення кредитоспроможності збиткових підприємств, так і від ризику неплатоспроможності кредитоспроможних сільськогосподарських підприємств.

Таким чином, можна зробити висновок, що організаційно-економічний механізм управління кредитоспроможністю аграрного підприємства складається

з сукупності підсистеми, які відображають комплекс дій із підвищення кредитоспроможності підприємства.

3.2. Оптимізація грошових потоків в контексті формування кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств Миколаївської області

Кредитоспроможність сільськогосподарських підприємств є величиною не абсолютною, а відносною, що характеризується співвідношенням умов кредитування та здатності підприємств генерувати грошові потоки. Значущим для оцінки кредитоспроможності сільськогосподарського підприємства є розрахунок інтегрованого рейтингового показника кредитоспроможності та співставлення підприємства з іншими підприємствами однієї галузі й віднесення його до певного класу позичальників [18].

На етапі оцінки кредитоспроможності підприємства досліджуються якісні фактори об'єкту кредитування, такі як: тривалість функціонування підприємства на ринку, репутація, вчасне виконання зобов'язань, наявність на підприємстві стратегії його розвитку, якість продукції, тощо.

Без вагання видача кредиту аграрним підприємствам є ризикованим видом діяльності банку, оскільки спрогнозувати здатність підприємства у поверненні кредиту на 100 відсотків майже неможливо, оскільки прибуток підприємства залежить від урожайності. Тому банківським установам необхідно здійснювати оцінку ризиків, пов'язаних із наданням кредиту.

Оцінку якісних параметрів кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств Миколаївської області рекомендуємо здійснювати за такими показниками (табл. 3.2).

Дані таблиці 3.2 свідчать, що 55 балів – це найбільша кількість балів, яку можна отримати після оцінки якісних параметрів кредитоспроможності підприємства. Підприємства з високою кількістю балів може з легкістю

отримати кредит, чим нижча кількість балів, тим менша вірогідність підтвердження кредитної угоди банком, що вказує на низький рівень кредитоспроможності.

Отримані бали після оцінки якісних параметрів кредитоспроможності, всі бали підсумовуються та трактуються відповідно до таблиці 3.3.

Таблиця 3.2 Методика оцінки якісних параметрів кредитоспроможності сільськогосподарського підприємства

Показники оцінки кредитоспроможності	Клас кредитоспроможності				
	I	II	III	IV	V
	Бальна система оцінки (бали)				
Досвід функціонування у аграрній галузі	Більше 10 років	Від 8 до 10 років	Від 5 до 8 років	Від 3 до 5 років	Від 0 до 3 років
	15	8-10	5-8	3-5	0-3
Ділова репутація	Бездоганна	Добра	Нормальна	Задовільна	Погана
	5	4	3	1	0
Обсяг реалізації сільськогосподарської продукції або послуг, млн. грн.	Більше 10	Від 8 до 10	Від 5 до 8	Від 3 до 5	До 3
	15	8-10	5-8	3-5	0-3
Наявність маркетингового відділу	Наявність структурного відділу	Наявність посади маркетолога у штатному розписі	Зовнішній маркетолог	Планується взяти на роботу	Не має
	10	7	5	3	0
Наявність судових рішень щодо стягнення грошових коштів на користь інших суб'єктів господарювання	Відсутність		До 3000 грн.	Більше 3000 грн.	
	5		2	0	
Ємність ринку позичальника	Більше 40%	Від 25% до 40%	Від 15% до 25%	Від 3% до 15%	До 3%
	5	4	3	2	0
Наявність бракованої продукції	0%	До 3%	Від 3% до 5%	Від 5% до 9%	Більше 10%
	5	4	3	2	0

Джерело: побудовано автором за даними [73]

ФГ «Гавенко І.В.» функціонує в аграрній сфері з 2001 року та має добру ділову репутацію. Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) варіюється в межах від 27 517,4 до 30 923,5 тис. грн. за рік. На даному підприємстві відсутній маркетинговий відділ, але планується його відкриття.

Підприємство не має судових рішень щодо стягнення грошових коштів на користь інших суб'єктів господарювання. Майже вся продукція ФГ «Гавенко І.В.» вищого сорту.

Слід зауважити, що рішення щодо видачі кредиту лише на основі оцінки якісних характеристик прийматися не може. Рішення видачі кредиту за даною методикою можливе лише за тієї умови, коли банком було виконано оцінку фінансового стану підприємства. Відмінної ділової репутації, досвіду у функціонування в певній галузі та високого рівня ємності ринку позичальника не достатньо для повернення підприємством кредиту.

Використання методики оцінки кредитоспроможності на базі внутрішнього контролю підприємства, дозволить підприємству спрогнозувати свою здатність щодо отримання бажаного кредиту та більш ефективно працювати за даними внутрішніх положень.

Таблиця 3.3 Тракткування класів кредитоспроможності підприємств

Клас кредитоспроможності підприємства	Характеристика	Інтервал значення результатів	Висновок банку
I	Високий рівень кредитоспроможності	55-32 балів	Надати кредит
II	Достатній рівень кредитоспроможності	31-28 балів	Надати кредит
III	Задовільний рівень кредитоспроможності	26-23 балів	Надати кредит за умови наявності застави
IV	Незадовільний рівень кредитоспроможності	23-10 балів	Не надавати кредит
V	Некредитоспроможний	0-9 балів	Не надавати кредит

Джерело: побудовано автором за даними [73]

Фінансово-господарська діяльність будь-якої організації супроводжується рухом коштів – їх надходженням та витрачанням. Цей безперервний процес визначається поняттям грошового потоку.

Грошові потоки можна охарактеризувати як систему «фінансового кровообігу» організації (рис. 3.3, додаток Н).

Будь-яке сучасне аграрне підприємство для забезпечення ефективного функціонування здійснює управління грошовими потоками, оскільки грошові активи обслуговують усі сфери діяльності організації (операційну, фінансову, інвестиційну), опосередковують кругообіг капіталу на всіх його стадіях, а також сприяють підвищенню ліквідності, платоспроможності та збереженню фінансової стійкості суб'єкта господарювання. Більше того, в умовах реалій фінансової кризи та високого ступеня підприємницького ризику управління грошовими потоками набуває особливої актуальності та пріоритетності.

В умовах динамічних ситуацій господарювання одним з ключових питань ефективного управління грошовими коштами є досягнення синхронізації грошових потоків в плановому часовому періоді. Основою для вирішення даної проблеми є ефективна система планування грошових потоків, що складається з трьох етапів: прогнозування цільових параметрів розвитку грошових потоків, поточне планування грошових потоків і оперативне планування грошових потоків [3].

Кожній з цих систем планування грошових потоків притаманний певний період і свої форми реалізації (табл. 1) [5, с.168].

Дані системи планування грошових потоків перебувають у взаємовідношенні та виконуються у певній послідовності.

У свою чергу, поточне планування грошових потоків створює основу для розробки і доведення до безпосередніх виконавців оперативних планових завдань [5, с.168].

Процес поточного планування грошових потоків починається з підготовки «Бюджету руху грошових потоків», що складається виходячи з джерел та обсягів надходжень і відтоків грошових коштів. Він формується орієнтуючись на залишок грошових коштів і прогнозу інкасації заборгованості на початок періоду (початок року), а також планового нарахування доходів і витрат, що

транспонуються в платежі від операційної, фінансової, інвестиційної діяльності протягом бюджетного періоду [3].

Таблиця 3.4 Системи планування грошових потоків і форми реалізації його результатів на сільськогосподарських підприємствах Миколаївської області

Системи планування грошових потоків	Форми реалізації результатів планування грошових потоків	Період планування
Прогнозування цільових параметрів розвитку грошових потоків	Розробка політики формування грошових потоків і системи цільових параметрів їх розвитку	До 3-ох років
Поточне планування грошових потоків	Розробка поточних фінансових планів по окремим аспектам формування грошових потоків	1 рік
Оперативного планування грошових потоків	Розробка та доведення до виконавців бюджетів, платіжних календарів і інших форм оперативних планових завдань по всіх основних питанням формування грошових потоків	тиждень, місяць, квартал

Джерело: розроблено автором за даними [5, с. 168]

Бюджетування – це сукупність взаємопов’язаних процесів прогнозування, планування, контролю, аналізу діяльності як підприємства в цілому, так і окремих його підрозділів [30].

Головними інструментами бюджетування виступають три основних бюджети, кожен з яких має своє призначення: 1) бюджет доходів і витрат – передбачає планування прибутку підприємства, його рентабельності та продуктивності, тобто цей бюджет надає інформацію про ефективність діяльності підприємства в цілому, та за його структурними одиницями зокрема; 2) бюджет грошових коштів – відображає вхідні та вихідні грошові потоки та показує платоспроможність підприємства; 3) складення прогнозного балансу – характеризує зміни фінансового і майнового стану підприємства за умови виконання в інших бюджетах господарських і фінансових операцій [75].

Структуру системи бюджетів на підприємстві зображено на рис. 3.4 (додаток П).

Бюджет грошових коштів має стати складовою частиною основного бюджету підприємства, який представлятиме собою докладний кошторис планованих надходжень і виплат грошових коштів за певний період та включатиме не тільки статті та суми надходжень і виплат, але й орієнтовний час їх здійснення [35].

Грошовий потік - це сукупність розподілених у часі надходжень та виплат коштів, що генеруються господарською діяльністю організації.

Необхідність оптимізації грошових потоків виникає, передусім, задля забезпечення руху матеріальних потоків фінансовими ресурсами у необхідних обсягах, у необхідні терміни з використанням найефективніших джерел фінансування. Від того, наскільки припливи та відпливи коштів синхронізовані між собою у часі та за обсягами, значною мірою визначаються темпи економічного зростання та фінансова стійкість організації.

Процес вибору найкращих форм організації грошових потоків для підприємства з урахуванням умов та особливостей здійснення його господарської діяльності є оптимізацію грошових потоків.

Виходячи з вищевикладеного, можна виділити такі основні напрями оптимізації грошових потоків:

- 1) балансування грошових потоків за обсягами;
- 2) балансування грошових потоків у часі;
- 3) максимізація чистого грошового потоку.

Насамперед необхідно домогтися збалансованості обсягів позитивного та негативного потоків коштів, оскільки і дефіцит, і надлишок грошових ресурсів негативно впливають на результати господарської діяльності. Так, при дефіцитному грошовому потоці знижується ліквідність та рівень платоспроможності підприємства, що призводить до зростання простроченої заборгованості підприємства за кредитами банку, постачальникам, персоналу з оплати праці (з відповідним зниженням продуктивності праці персоналу), збільшення тривалості фінансового циклу. Усе це, зрештою, призводить до зниження рентабельності активів та власного капіталу організації.

Збалансованість дефіцитного грошового потоку в короткостроковому періоді досягається шляхом використання «Системи прискорення – уповільнення платіжного обороту», суть якої полягає у розробці на підприємстві організаційних заходів щодо прискорення залучення коштів та уповільнення їх виплат (рис. 3.5).

Заходи щодо прискорення залучення коштів	Заходи щодо уповільнення виплат коштів
Забезпечення часткової або повної передоплати за товари, які мають великий попит на ринку	Збільшення за погодженістю з постачальниками строків надання організації товарного кредиту
Скорочення термінів надання товарного кредиту покупцем	Використання флоуту (періоду проходження виписаних платіжних документів до їх оплати) для уповільнення інкасації власних платіжних документів
Збільшення розміру цінкових знижок для реалізації товарів за готівку	Придбання довгострокових активів за умов лізингу
Прискорення інкасації простроченої дебіторської заборгованості	Реструктуризація отриманих кредитів шляхом переведення короткострокових у довгострокові
Використання сучасних форм реінвестування дебіторської заборгованості (облік векселів, факторинг, форфейтинг)	

Рисунок 3.5 – Заходи короткострокового характеру щодо збалансованості дефіцитного грошового потоку

Джерело: побудовано автором за даними [47]

Оскільки дані заходи, підвищуючи рівень абсолютної платоспроможності підприємства у короткостроковому періоді, можуть створити проблеми дефіцитності грошових потоків у майбутньому, то паралельно мають бути розроблені заходи щодо збалансованості дефіцитного грошового потоку у довгостроковому періоді (рис. 3. 6).

	Заходи щодо збільшення позитивного грошового потоку	Заходи щодо скорочення негативного грошового потоку	
→	Залучення довгострокових кредитів	Зниження суми постійних витрат підприємства	←
→	Реструктуризація організації	Податкове планування	←
→	Залучення стратегічних партнерів	Довгострокові контракти, що передбачають знижки	←
→	Залучення стратегічних інвесторів	Скорочення обсягів реальних інвестицій	←
→	Продаж частини довгострокових фінансових вливань	Скорочення обсягів фінансових інвестицій	←

Рисунок 3.6 – Заходи довгострокового характеру щодо збалансованості дефіцитного грошового потоку

Джерело: побудовано автором за даними [47]

У системі оптимізації грошових потоків організації важливе місце належить їх збалансованості у часі, оскільки незбалансованість позитивного та негативного грошових потоків у часі створює для організації низку фінансових проблем. Результатом такої незбалансованості навіть за високого рівня формування чистого грошового потоку є низька ліквідність цього потоку (а відповідно і низький рівень абсолютної платоспроможності підприємства) в окремі періоди часу. За досить високої тривалості таких періодів для підприємства виникає серйозна загроза банкрутства.

Заключним етапом оптимізації є забезпечення умов максимізації чистого грошового потоку підприємства, зростання якого забезпечує підвищення самофінансування підприємства, знижує залежність від зовнішніх джерел фінансування.

Таким чином, кінцевою метою оптимізації грошових потоків підприємства є максимізація чистого грошового потоку організації, що підвищує рівень її

самофінансування та знижує залежність від зовнішніх джерел фінансування, а це, у свою чергу, підвищує стійкість фінансового стану організації.

Управління грошовими потоками - система методів, інструментів і специфічних прийомів впливу суб'єктів управління на рух коштів, здійснюваних у вигляді виконання послідовних етапів, вкладених у підвищення ефективності функціонування грошових потоків.

Система управління грошовими потоками передбачає наявність взаємозалежних між собою елементів. До них відносяться цілі, завдання, об'єкти, суб'єкти, методи та інформаційне забезпечення.

Характеристика елементів системи управління грошовими потоками організації представлена на рис. 3.7 (додаток Р).

Управління грошовими потоками як процес є реалізацією певних етапів управління, таких як: аналіз та оцінка грошових потоків; планування грошових потоків, що включає оптимізацію грошових потоків та залишку коштів; облік руху коштів; контроль за рухом коштів охоплює всі етапи управління грошовими потоками підприємства; коригування показників руху коштів.

Таким чином, грошові потоки сільськогосподарського підприємства, їх синхронність та обсяги, показують ступінь платоспроможності підприємства та його здатність до розвитку та диверсифікації, що призводить до збільшення прибутку організації.

Важливість та значення оцінки грошових потоків на підприємстві важко переоцінити, оскільки від її якості та ефективності залежить не тільки стійкість сільськогосподарського підприємства у конкретний період часу, а й здатність до подальшого розвитку, досягнення фінансового успіху на довгострокову перспективу.

Отже, проблема недостатності коштів для вітчизняних сільськогосподарських підприємств може бути вирішена саме за допомогою ефективного планування грошових потоків організації.

3.3. Напрями покращення кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств

Розрахунок коефіцієнтів та порівняння між собою показників діяльності суб'єкта господарювання не забезпечують платоспроможність сільськогосподарського підприємства. Дані коефіцієнти можуть бути лише прогнозними чи ретроспективними індикаторами фінансового становища, у якому виконуються умови забезпечення кредитоспроможності. Достатність грошових коштів покриття кредиторської заборгованості забезпечується поточною діяльністю та фінансовим результатом організації.

З метою удосконалення формування кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств Миколаївської області нами рекомендовано:

1. Резервування коштів з метою забезпечення кредитоспроможності підприємства.

Керівництво підприємства може забезпечити кредитоспроможність шляхом своєчасного та точного планування грошових надходжень та платежів. Для повного та своєчасного погашення заборгованості керівництво підприємства зацікавлене у формуванні цільових резервів. Відповідно, резервування коштів може розглядатися як інструмент забезпечення належного рівня платоспроможності.

Механізмом, що дозволяє поєднати завдання забезпечення платоспроможності та ефективності сільськогосподарського підприємства, виступає банківський депозит.

На нашу думку, доцільно резервувати необхідну для погашення майбутньої заборгованості суму на дохідний депозит у повному розмірі заборгованості або здійснювати відрахування рівними частинами аж до настання виплати. При виборі депозиту для резервування коштів у забезпечення платоспроможності сільськогосподарського підприємства, необхідно враховувати низку значних умов. Розкриємо їх, запропонувавши рекомендації щодо цього.

До депозиту, що відкривається з метою резервування коштів для забезпечення кредитоспроможності, має застосовуватись низка вимог. Насамперед, ключовою умовою є можливість поповнення та часткового зняття певної суми коштів протягом строку депозитного рахунку (у будь-який час може проводитися як часткове зняття (без втрати відсотків), так і поповнення коштів, що зручно для резервування в цілях).

Крім того, при виборі депозиту необхідно коректно визначити суму, що прописується в договорі незнижуваного залишку. Незнижуваний залишок є сумою коштів, що має залишатися на рахунку протягом періоду дії депозиту, і найчастіше є обов'язковою умовою відкриття даного депозиту. Розмір незнижуваного залишку перебуває у зворотній залежності від прибутковості вкладу, що вимагає ухвалення компромісного рішення з урахуванням конкретних умов господарювання. Як правило, підприємства регулярно здійснюють постійні платежі, що дозволяє досить точно прогнозувати частку необхідних відрахувань. Отже, коректна оцінка розміру незнижуваного залишку дозволяє уникнути невинуватеної іммобілізації коштів.

Необхідно наголосити, що суму резерву необхідно заздалегідь планувати з урахуванням його цільової спрямованості – забезпечення кредитоспроможності за певними зобов'язаннями. Надалі зарезервовані кошти мають спрямовуватись на погашення цих зобов'язань.

Можна використовувати різні методики, відповідно до яких буде здійснюватись відрахування коштів на депозит:

- визначення найбільш пріоритетних великих платежів та цільове резервування під них коштів;
- резервування умовної фіксованої суми;
- резервування середнього показника платежів минулих періодів;
- резервування всіх платежів звітного та наступного за звітним періодів;
- резервування певного відсотка від суми всіх надходжень.

Відповідний спосіб резервування грошей має визначатися керівництвом підприємства відповідно до його фінансової політики. Вибраний метод

відрахування коштів на депозит повинен забезпечувати здатність організації погасити всі зобов'язання поточного періоду у повному обсязі за рахунок створених резервів та залишків грошей у касі та на розрахунковому рахунку. При резервуванні фіксованої суми коштів може виникнути ситуація, коли її розміру буде недостатньо для оплати майбутніх особливо великих платежів. Резерв з урахуванням результатів ретроспективного аналізу може бути недостатнім. Резервування всіх майбутніх платежів також нераціонально – частину зобов'язань можна погасити за допомогою наявних коштів у поточному періоді. Тому оптимальний метод, на нашу думку, це резервування сум пріоритетних великих платежів.

Спланувати платежі, що підлягають резервуванню, можна за допомогою бюджету руху коштів та платіжного календаря. Дані щодо строків погашення та суми заборгованості заносяться до платіжного календаря на підставі укладених з постачальниками та підрядниками договорів. Після цього, визначивши найбільш пріоритетні та великі платежі, розраховуються суми відрахувань на депозит відповідно до схеми, що кореспондує з видом бізнесу підприємства.

До переваг банківського депозиту можна віднести гнучкі терміни вкладень, простий та прозорий розрахунок прибутковості, зручність та швидкість роботи комісій. Даний вид інвестування, будучи надійним, однак, має водночас і недолік – низьку прибутковість.

2. Розробити внутрішню спрямовану систему оцінки та управління кредитоспроможністю, яка будуватиметься з урахуванням кількісних та якісних факторів, а також враховувати галузеві особливості підприємства.

Методика внутрішньої оцінки кредитоспроможності передбачатиме вирішення завдання щодо визначення рівня кредитоспроможності.

Дана методика включає порівняльну оцінку підприємства за якісними та кількісними показниками для прийняття рішення про рівень кредитоспроможності.

Методика оцінки якісних параметрів кредитоспроможності сільськогосподарського підприємства наведена розділі 3.2 даної роботи.

Внутрішня оцінка кредитоспроможності підприємства за кількісними параметрами включає такі показники, як:

- 1) рентабельність активів;
- 2) рентабельність реалізованої продукції за чистим прибутком;
- 3) коефіцієнт автономії;
- 4) оборотність поточних активів;
- 5) рівень боргового навантаження;
- 6) коефіцієнт поточної ліквідності;
- 7) чисті активи підприємства до статутного капіталу;
- 8) покриття витрат на виплату відсотків.

Результати даних показників необхідно оцінити за п'ятибальною шкалою щодо нормативних значень кожного показника. Визначимо діапазони підсумкового значення показника кредитоспроможності позичальника. Варіанти розташовані таким чином, що 5 балів відповідає хорошему фінансовому становищу, рівень 3 і 4 бали відповідає нормальному рівню кредитоспроможності комерційної організації, а менше 3 балів – поганому, в порівнянні діапазон буде наступним:

- 35-40 балів - хороший рівень, кредит може бути виданий;
- 20-35 балів - середній рівень, необхідна обов'язкова застава у розмірі 100% від суми кредиту;
- менше 20 балів – поганий рівень, у кредиті буде відмовлено.

Після видачі кредиту оцінка повинна проводитися на щоквартальній основі або при виникненні факторів, які можуть вплинути на фінансовий стан та результати позичальника, спричинити труднощі з обслуговування заборгованості.

Найбільш актуальними методиками внутрішньої оцінки кредитоспроможності для досліджуваного підприємства, на нашу думку, є збалансована система показників (BSC) та модель економічної доданої вартості (EVA).

Можливості BSC дозволяють здійснити повну і послідовну реалізацію стратегії, тому цю систему можна розглядати як систему стратегічного менеджменту - BSC сприяє досягненню збалансованості стратегічних цілей підприємства.

При використанні збалансованої системи показників стратегія реалізується швидше, оскільки бачення і стратегічні цілі підприємства постають у вимірному вигляді. Стратегічні цілі оцінюються на предмет їх досяжності (реалізованості). У класичному варіанті системи збалансованих показників вся інформація, необхідна керівнику для прийняття рішень, розбивається на чотири взаємопов'язаних блоки (перспективи)(рис. 3.8, додаток С). Перспективи (англ. «perspectives») - компоненти, за допомогою яких проводиться декомпозиція стратегії з метою її реалізації [71].

Базові перспективи включають в себе наступні категорії:

- 1) Фінанси-фінансове становище і фінансові результати діяльності.
- 2) клієнти-імідж підприємства з точки зору її клієнтів.
- 3) процеси-ключові процеси, в значній мірі визначають ефективність діяльності підприємства.
- 4) потенціал-співробітники та інновації – найбільш важливі елементи культури, технології та навичок персоналу підприємства [72].

Збалансована система показників дозволяє підприємству реалізувати свою стратегію, при необхідності коригуючи пакет розроблених заходів. Іншими словами, на даній системі заснований менеджмент в компанії.

На основі розробленої системи цілей керівництво підприємства визначає показники, які будуть використовуватися в збалансованій системі показників за чотирма основними перспективами (табл. 3.5).

Показник EVA є фінансовою величиною, що вимірюється у вартісному вираженні і характеризує приріст вартості підприємства протягом якогось періоду (наприклад, року). Схема розрахунку показника представлена на рис. 3.9 (додаток Т). Основні компоненти формули: величина прибутку і величина витрат

на капітал, різниця між якими і становить EVA (EVA = прибуток — витрати на капітал).

Таблиця 3.5 **Складові збалансованої системи показників
ФГ «Гавенко І.В.»**

Перспектива	Її роль в BSC	Група показників
Фінанси	Оцінює можливу реалізацію стратегії через систему обраних фінансових показників з їх порівнянням з аналогічними показниками реалізованої стратегії.	1. Управління активами. 2. Управління доходами. 3. Управління витратами. 4. Управління ризиками
Процеси	Ґрунтується на створенні ланцюжка цінностей процесів підприємства, які мають величезний вплив на ступінь задоволення потреб клієнтів і підвищують фінансові результати.	1. Показники, пов'язані з дослідженням нових ринків. 2. Показники, пов'язані з виробничими процесами. 3. Показники, пов'язані з розширенням специфіки діяльності. 4. Показники, пов'язані з придбанням факторів виробництва
Клієнти	Вимірює результати удосконалення процесів.	1. Ринкова частка. 2. Утримання споживачів. 3. Задоволення споживачів
Потенціал	Ключова перспектива, від якої буде залежати розробка і втілення в життя стратегії	1. Характеристика співробітників. 2. Можливість організації по відношенню до персоналу. 3. Мотивація і орієнтація. 4. Задоволеність співробітників

Джерело: сформовано з використанням [27]

Величина прибутку (чистий операційний прибуток без податків, Net Operating Profit After Taxes, NOPAT) розраховується на базі прибутку від операційної діяльності (без урахування доходів і витрат фінансової діяльності). Величина витрат на капітал розраховується множенням величини операційних активів на ставку витрат на капітал, виражену у відсотках.

Згідно з формулою $EVA = OC \cdot (ROE - COE)$ можливі три варіанти вибору рішень керівництвом в залежності від отриманих в ході аналізу значень показника економічної доданої вартості:

1. $EVA = 0$, тобто $ROE = COE$. Якщо рентабельність власного капіталу дорівнює вартості його залучення, то економічна додана вартість буде дорівнює величині власного капіталу підприємства. Тоді ринковий вигравш при вкладенні коштів в дану компанію буде дорівнює нулю. Власнику простіше помістити ці гроші, наприклад, на банківський депозит і отримати ті ж доходи з меншим ризиком.

2. $EVA > 0$, тобто $ROE > COE$. Перевищення рентабельності власного капіталу над очікуваною прибутковістю капіталу означає приріст вартості підприємства над балансовою вартістю її власного капіталу, що має стимулювати власників вкладати в даний бізнес більше коштів, тобто отриманий прибуток реінвестувати в діяльність підприємства.

3. $EVA < 0$, тобто $ROE < COE$. Перевищення ціни капіталу над рентабельністю власного капіталу веде до зменшення вартості підприємства. У цьому випадку власники втрачають вкладений в організацію капітал за рахунок втрати альтернативної прибутковості, і це може спонукати їх до прийняття рішення про переведення своїх коштів в більш ефективний бізнес [72].

Проведемо розрахунок економічної доданої вартості ФГ «Гавенко І.В.»:

$$EVA = 1965 - (42756,8 + 1125,5) = -41917,3 \text{ тис. грн.}$$

За результатами дослідження, оскільки $ROE > COE$ ($1965 > -43882,3$) то це свідчить, що рентабельність власного капіталу перевищує очікувану прибутковість капіталу що веде до приросту вартості підприємства над балансовою вартістю її власного капіталу. Через це власники підприємства повинні вкладати більше коштів, тобто отриманий прибуток реінвестувати в діяльність підприємства.

На підставі вищевикладеного можна виділити переваги використання EVA з метою формування кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств (рис. 3.10).

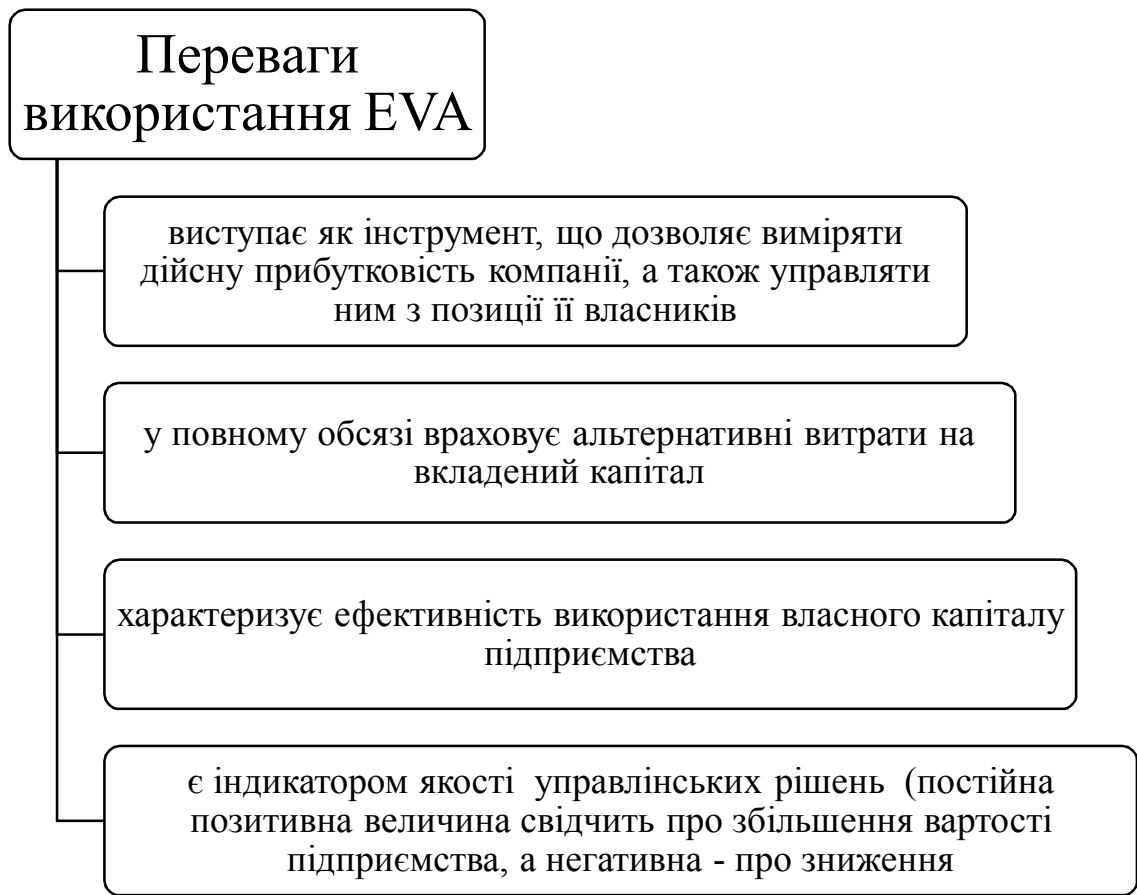

Рисунок 3.10 - **Переваги використання EVA**

Джерело: сформовано з використанням [27]

BSC відрізняється цілісністю і системністю, застосування концепції на практиці не вимагає наявності спеціальних знань в області фінансового менеджменту, в той час як EVA має іншу перевагу – математичну точність.

Інтеграція EVA в концепцію BSC дозволить досягти єдиної спрямованості у діяльності різних структурних підрозділів ФГ «Гавенко І.В» за рахунок постійних комунікацій між управлінськими структурами організації і працівниками. Таким чином, об'єднання BSC і EVA можна використовувати в якості основи сучасної системи контролінгу з метою формування кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств.

3. Збільшити порогове значення боргового фінансування для забезпечення помірної політики фінансування боргового капіталу. Однак для сільськогосподарських підприємств з урахуванням фінансово-господарського стану та галузевих особливостей дану політику слід запроваджувати лише на основі збільшення їх абсолютної ліквідності.

Припустимо, що підприємство справді дає необхідну інвестору прибутковість, причому стабільно та прогнозовано. У цій ситуації варто задуматися про те, щоб скористатися борговим фінансуванням та покращити прибутковість бізнесу для власників – класичний ефект фінансового важеля, при якому різниця між фактичною прибутковістю та витратами на фінансування дістається підприємству (а згодом – його власникам).

Тут доречно перейти до показника середньої вартості капіталу компанії, який також відомий як WACC (англ. Weighted Average Cost of Capital).

Формула розрахунку WACC виглядає наступним чином:

$$WACC = K_e * E / (E + D) + K_d * (1 - T) * D / (D + E) \quad (3.1)$$

де, K_e – вартість власного капіталу %; E – обсяг власного капіталу в грошових одиницях (тис. грн.); D – обсяг позикового капіталу (тис. грн.); $E / (E + D)$ і $D / (E + D)$ частка (вага) власного та позикового капіталу у фінансуванні; K_d – вартість позикового капіталу %; T – ставка прибуток у %.

Показник використовується при оцінці необхідності залучення позикових коштів у різні інвестиційні проекти як ставка дисконтування, оскільки відображає мінімально допустимий дохід, який підприємство повинне отримати, щоб мати можливість розрахуватись за своїми зобов'язаннями та утримувати свої активи. Підприємство повинне приймати позитивне рішення щодо всіх проектів, дохідність яких перевищує показник WACC.

4. Для забезпечення позитивного рівня кредитоспроможності, зважаючи на швидкість зношуваності основних засобів та низький рівень їх продуктивності, необхідно збільшити рівень рентабельності активів підприємства. Дана

рекомендація дозволить вирішити одразу два завдання – скорочення надлишкової поточної ліквідності та підвищення рентабельності активів.

З метою збільшення рентабельності можна зменшити оборотні кошти чи постійні активи, наприклад, продати обладнання, яке працює погано та малоефективно, зменшити запаси сировини та незавершеного виробництва, розібратися з дебіторською заборгованістю тощо. Способів збільшення рентабельності багато, необхідно правильно ними скористатися.

Коефіцієнт рентабельності активів (ROA) показує ефективність використання підприємством активів для генерації прибутку.

Математично формулу ROA можна виразити так:

$$ROA = \frac{\text{ЧП}}{A} * 100 \quad (3.2)$$

де ЧП – чистий прибуток підприємства за звітний період, тис. грн., А – середньорічна вартість активів підприємства, тис. грн.

Розрахуємо показник ROA для досліджуваного сільськогосподарського підприємства ФГ «Гавенко І.В.»

$$ROA_{2018} = \frac{6918,2}{(41158,3 + 47883,4)/2} * 100 = 15,54$$

$$ROA_{2019} = \frac{4499,2}{(47883,4 + 55813,3)/2} * 100 = 8,68$$

$$ROA_{2020} = \frac{673,0}{(55813,3 + 54298,5)/2} * 100 = 1,22$$

Дані розрахунків свідчать, що за показником ROA спостерігається тенденція до зменшення, що відбувається за рахунок зменшення чистого прибутку та збільшення середньорічної вартості активів.

Зрозуміло, що чим більший показник ROA, тим більше й дохідність капіталу. Збільшувати ж рентабельність активів можна двома способами: або нарощуючи прибуток (збільшення чисельника у формулі), або скорочуючи активи (зниження знаменника у формулі). Щоб збільшити розмір прибутку,

необхідно працювати над зростанням виручки та зменшенням витрат, у цьому безцінним помічником виявиться звіт про доходи та витрати підприємства.

Для скорочення ж активів потрібен системний підхід: необхідно регулярно контролювати всі складові активів — залишки на складах матеріалів та готової продукції, попереджати затоварювання складів, важливо побудувати чітку роботу з дебіторською заборгованістю, не допускаючи зростання заборгованості покупців та постачальників.

З огляду на вищезазначене, ми дійшли висновку, що найефективнішим способом щодо формування кредитоспроможності сільськогосподарського підприємства є розробка внутрішньо орієнтованої системи оцінки кредитоспроможності, яка дасть змогу постійно здійснювати його аналіз. У разі виявлення відхилень результатів показників щодо нормативних їх значень, оперативно приймати рішення щодо приведення їх до нормативних значень. Даний результат буде досягнутий за рахунок використання в моделі кількісних та якісних факторів, що враховують галузеві особливості підприємства та надають більш вірогідну оцінку щодо його кредитоспроможності.

Висновки до 3 розділу

У сучасних умовах зовнішнє середовище сільськогосподарського підприємства змінюється швидко і непередбачувано. Хоча кожна зміна несе не тільки загрози, але й нові можливості, вона повинна сприяти успіху в майбутньому. Саме тому керівники сільськогосподарських підприємств повинні правильно та своєчасно впроваджувати механізми контролю за різноманітними процесами діяльності підприємства, у тому числі й кредитоспроможності, що дозволять сприймати ці зміни, розпізнавати їх та забезпечувати відповідну адаптацію виробничо-комерційної діяльності до ринкових умов.

З метою удосконалення формування кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств Миколаївської області рекомендовано:

- удосконалити методичний підхід щодо оцінки кредитоспроможності в системі внутрішнього контролю сільськогосподарського підприємства;
- розробити організаційно-економічний механізм управління кредитоспроможністю сільськогосподарського підприємства;
- оптимізувати грошові потоки в контексті підвищення контролю (управління) за формуванням кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств;
- розробити внутрішньо спрямовану систему оцінки та управління кредитоспроможністю, яка будуватиметься з урахуванням кількісних та якісних факторів, а також враховувати галузеві особливості підприємства;
- збільшити порогове значення боргового фінансування для забезпечення помірної політики фінансування боргового капіталу;
- збільшити рівень рентабельності активів підприємства щодо забезпечення позитивного рівня кредитоспроможності, зважаючи на швидкість зношуваності основних засобів та низький рівень їх продуктивності, необхідно.

ВИСНОВКИ

Заради виконання поставленої мети кваліфікаційної роботи нами досліджено сучасні підходи до формування, оцінки та діагностики кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств, проведено аналіз фінансово-господарської діяльності досліджуваного підприємства, запропоновано шляхи удосконалення формування кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств Миколаївської області.

1. Розкриття сутності поняття кредитоспроможність надало змогу стверджувати, що кредитоспроможність – це такий фінансово-господарський стан підприємства, який дає впевненість в результативному використанні позикових коштів, здатність і готовність підприємства-позичальника повернути кредит відповідно до умов договору. Більшість поточних витрат в сільськогосподарських підприємствах відбуваються навесні чи влітку, саме тоді здійснюється придбання сировини та матеріалів, генерування власних грошових потоків відбувається восени – час збору врожаю.

2. Кредитування відіграє важливу роль для сільськогосподарських підприємств, через те, що отримання кредиту є одним з небагатьох варіантів залучення зовнішніх ресурсів. Тому визначення кредитоспроможності сільськогосподарського підприємства є одним з найважливішим етапом отримання кредиту.

3. У сучасних умовах зовнішнє середовище сільськогосподарського підприємства є дуже мінливим. Хоча кожна зміна несе не тільки загрози, але й нові можливості, вона повинна сприяти успіху в майбутньому. Саме тому керівники сільськогосподарських підприємств повинні правильно та своєчасно впроваджувати механізми контролю за різноманітними процесами діяльності підприємства, у тому числі тими, які впливають на його кредитоспроможність, що дозволять сприймати ці зміни, розпізнавати їх та забезпечувати відповідну адаптацію виробничо-комерційної діяльності до ринкових умов.

4. Методи аналітичного забезпечення визначення кредитоспроможності обумовлені значною різноманітністю факторів впливу на нього. Велика кількість методів визначення кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств фокусуються на кількісних показниках, які дозволяють автоматизувати процедуру оцінки кредитоспроможності. Адже комплексна оцінка кредитоспроможності, хоча і містить велику кількість інформації, але використовується зрідка через труднощі її обробки.

5. Кожен методологічний підхід оцінки кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств має свої переваги та недоліки, тому найбільш важливим питанням є вибір методологічного підходу та формування на його основі методики аналітичного забезпечення формування кредитоспроможності сільськогосподарського підприємства. Сучасні методи оцінки кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств базуються на спільному застосуванні кількісних та якісних показників.

6. Створення єдиної нормативної бази для визначення кредитоспроможності підприємств та вдосконалення методики оцінки кредитоспроможності, яка враховуватиме вплив різних кількісних та якісних факторів на кредитоспроможність сільськогосподарського підприємства, могли б вирішити проблему визначення кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств та зменшити ризики в банківській сфері.

7. Розвиток галузі сільського господарства має велике значення для економічного розвитку Миколаївської області, оскільки найбільша чисельність населення Миколаївської області зайнята саме в сільському господарстві. Діяльність аграрного сектора економіки області спрямована на виконання заходів щодо виконання основних положень аграрної політики Миколаївської області, забезпечення динаміки щодо економічного зростання, фінансової стабільності та покращення життя населення. Найбільшу питому вагу серед усіх сільськогосподарських підприємств займають малі підприємства.

8. На підставі проведеного в роботі дослідження встановлено, що за розміром виробництва підприємство ФГ «Гавенко І.В.» відноситься до малих

підприємств Миколаївської області, має приватну форму власності та займається вирощуванням зернових культур (крім рису), бобових та насіння олійних культур.

9. Структура грошової виручки від реалізації сільськогосподарської продукції, робіт та послуг вказує на те, що на підприємстві розвинена галузь рослинництва, середня виручка від реалізації її продукції за досліджуваний період склала 21481,59 тис. грн. Найбільшу питому вагу по даній галузі займає грошова виручка від реалізації соняшнику, яка в середньому склала 9328,89 тис. грн або 43,43%.

10. Більшість показників фінансового стану мають позитивну динаміку, проте оцінюючи їх комплексно можна стверджувати, що ФГ «Гавенко І.В.» платоспроможним підприємством. Після оцінки ймовірності банкрутства можна впевнено стверджувати, що ФГ «Гавенко І.В.» є фінансово стійким і йому не загрожує банкрутство.

11. Результати динаміки інтегрального показника кредитоспроможності свідчать, що за методологією НБУ у період 2018-2019 роках ФГ «Гавенко І.В.» належало до 2 класу, а в 2020 році віднесено до 3 класу, що говорить про підприємство як таке, що має нормальний фінансовий стан. Абсолютні та відносні показники даного підприємства є позитивними, фінансове становище свідчить, що підприємство спроможне своєчасно виконати свої зобов'язання за умовами договору. Передбачені витрати на обслуговування власних зобов'язань забезпечують покриття витрат на погашення зобов'язання за кредитом, а також інших зобов'язань. В даному підприємстві відсутні ризики щодо несвоєчасного виконання зобов'язання.

12. За даними розрахунків інтегрального показника кредитоспроможності ФГ «Гавенко І.В.» можна акцентувати увагу на те, що не зважаючи на зменшення чистого прибутку в 2020 році, клас кредитоспроможності, за наявності у підприємства ліквідного майна та здатності його розрахуватись за своїми борговими зобов'язаннями, знизився не суттєво, у зв'язку з чим буде доцільно

доповнити методику розрахунку кредитоспроможності підприємств результатами аналізу якісних факторів.

13. З метою удосконалення формування кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств Миколаївської області рекомендовано: удосконалити методичний підхід щодо оцінки кредитоспроможності в системі внутрішнього контролю сільськогосподарського підприємства; запровадити запропонований організаційно-економічний механізм управління кредитоспроможністю сільськогосподарського підприємства; оптимізувати грошові потоки в контексті підвищення контролю (управління) за формуванням кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств; розробити внутрішньо спрямовану систему оцінки та управління кредитоспроможністю, яка будуватиметься з урахуванням кількісних та якісних факторів, а також враховувати галузеві особливості підприємства; збільшити порогове значення боргового фінансування для забезпечення помірної політики фінансування боргового капіталу; збільшити рівень рентабельності активів підприємства щодо забезпечення позитивного рівня кредитоспроможності, зважаючи на швидкість зношуваності основних засобів та низький рівень їх продуктивності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрушків Т., Андрушків Н. Проблеми оцінки кредитоспроможності позичальників банками в період розвитку економічної кризи. Наука молода. 2008. № 10. С. 91-95.
2. Андрушків Т., Андрушків Н. Проблеми оцінки кредитоспроможності позичальників банками України в період розвитку економічної кризи. Наука молода, 2008. №10. С. 91-95.
3. Бабина О.Є., Пічка А.М. Використання ковзного планування в управлінні грошовими потоками суднобудівного або судноремонтного підприємства. Ефективна економіка. № 9. 2014. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3323> (дата звертання: 28.11.2021).
4. Банківські операції. Підручник. За ред. В.І. Міщенко, Н.І. Слав'янської. К.: Знання, 2006. 727 с.
5. Бланк І.А. Управління грошовими потоками. К.: Ніка-Центр, Ельга, 2002. 736 с.
6. Бондаренко Н.В. Удосконалення методів оцінки кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: «Фінанси і кредит». 2012. №1.
7. Бордюг В.В. Теоретичні основи оцінки кредитоспроможності позичальника банку. Вісник Університету банківської справи Національного банку України. 2008. № 3. С. 112–115.
8. Брітченко І., Перепелиця Р. Оцінка кредитоспроможності емітента корпоративних облігацій. Вісник Національного банку України. 2005. № 11. С. 52–56.
9. Бучко І. Є. Скоринг як метод зниження кредитного ризику банку. Вісник університету банківської справи Національного банку України. 2013. №2 (17). С. 178-182.
10. Васюренко О.В. Банківські операції: навч. посіб. [5-те вид., перероб., і доп.]. К.: Знання, 2006. 311 с.

11. Величко В. В. Конспект лекцій з дисципліни «Економічне управління підприємством». Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 41 с.
12. Версаль Н.І., Дорошенко Т.В. Теорія кредиту: навч. посіб. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 483 с.
13. Виборова Є. Особливості діагностики кредитоспроможності суб'єктів господарювання. Фінанси і кредит. 2004. № 1. С. 19-21.
14. Виговський В.Г. Визначення кредитоспроможності в економічній літературі: оцінка підходів. Вісник ЖДТУ. 2013. № 2 (64). С. 2006-2012.
15. Власюк В.Є., Гордієнко К.О., Пшенична А.О. Оцінка ймовірності банкрутства вітчизняних підприємств. Економіка та управління національним господарством. Мукачівський державний університет. 2017. №12. с.68-72.
16. Вовк В.Я., Хмеленко О.В. Кредитування і контроль: Навч. посібник. К.: Знання, 2008. 463 с.
17. Галасюк В.В. Оцінка кредитоспроможності позичальника (зіставлення умов кредитування і здатності позичальника генерувати FSC- потоки). Вісник Національного банку України. 2002. №11. С.42-47.
18. Галасюк В.В. Оцінка кредитоспроможності позичальників: що оцінюємо? Вісник НБУ. 2001. № 5. С. 54-56.
19. Глосарій банківської термінології. Національний банк України. URL: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123417 (дата звертання: 02.11.2021).
20. Глущенко О.О. Вдосконалення методичних підходів до виявлення ознак технічного, фіктивного і умисного банкрутства. Науковий вісник Волинського Державного університету ім. Лесі Українки. Сер. Економічні науки. 2011. № 3. С. 253–259.
21. Головач А.В., Захожай В.Б., Базилевич К.С. статистика банківської діяльності: навчальний посібник. К.: МАУП, 1999. С. 121-125.
22. Головка А.Т., Грушко В.І., Денисенко М.Д. Система банківського менеджменту : навч. посібник. К. : ІНКОС, 2004. 480 с.

23. Головка О. Г., Губарєв О. О., Пономарьова А. Ю. Удосконалення управління кредитоспроможністю підприємств. *Modern Economics*. 2020. № 21(2020). С. 52-58.
24. Дейнеко Я.В. Сутність поняття «кредитоспроможність». Потенціал сучасної науки. 2015. №3(11). С. 105-109
25. Донець О.Б. Кредитування малого і середнього бізнесу. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступення кандидата економічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 08.00.08 «гроші, фінанси і кредит». Університет державної фіскальної служби України. Ірпінь, 2017.
26. Дякова Р.С., Бохан А.В., Горбаль В.М. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера. К. : Міжнародна економічна фундація, 2002. 704 с.
27. Економічна безпека: концепція, стандарти. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 27 квітня - 4 травня 2014 року в м. Будва (Чорногорія): збірник наукових праць / під заг. ред. проф. Л.Н. Родіонової. М.: Видавництво «Русайнс», 2014. 156 с.)
28. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т.2. Редкол.: С.В. Мочерний (відпр.ред.) та ін. К.: Видавничий центр «Академія», 2001. 848 с.
29. Єпіфанова А.О., Дехтяр Н.А., Мельник Т.М., Школьник І.О. Оцінка кредитоспроможності та інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання. Монографія. За ред. доктора економічних наук А.О. Єпіфанова. Суми: УАБС НБУ, 2007. 286 с.
30. Єрешко Ю.О. Бюджетування – інструмент оптимізації грошових потоків підприємства. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2011. № 2. С. 100-105.
31. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. [4-те вид., випр. та доп.]. К: Т-во «Знання, КОО»; Л.: Вид-во Львів банк. ін-ту НБУ. 566 с. С.244.
32. Зернова Л. Є., Ільїна С. І. Organizational-economic mechanism of creditworthiness management of the enterprise. *Economic development research journal*. URL: <http://edrvj.ru/article/11-08-2018> (дата звертання 27.11.2021).

33. Зінченко О. А., Святенко С.В., Марчукова В.С. Узагальнення теоретичних підходів до визначення сутності категорії «кредитоспроможність». Економіка. Управління. Інновації. 2013. № 1
34. Зянько В., Фурик Г., Занько Г., Дрімлюга Т. Планування кредитоспроможності підприємств на основі аналізу грошових потоків як умова забезпечення їх економічної. Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». 2010. № 4(2). С. 107-111.
35. Іваницька О.В. Управління фінансовою стійкістю підприємств в умовах реструктуризації галузі : [монографія]. К. : ТОВ ДКС центр; 2009. 276 с.
36. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009 : 2010. Національний класифікатор України. Наказ Держспоживстандарту України від 11.10.2010. № 457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text> (дата звертання: 21.11.2021).
37. Кобилецький В. Р., Коефіцієнт оборотності активів (коефіцієнт трансформації, ресурсовіддача). Онлайн-журнал «Financial Analysis online». URL: <https://www.finalon.com/slovnik-ekonomichnikh-pokaznikiv/288-oborotnist-aktiviv> (дата звертання: 21.11.2021).
38. Ковальов П.П. Кредитний рейтинг клієнта як один з основних методів оцінки кредитоспроможності позичальника. Формування ринкових відносин в Україні. 2004. №12. С. 37-41.
39. Колесникова В., Кріловецкая М. Банківська справа: підручник. М.: Фінанси і статистика, 2003. 578 с.
40. Корецька Н.І., Давидюк Т.С. Кредитоспроможність: теоретико-концептуальні основи. Економічні науки. 2009. № 6(24). С. 134–141.
41. Костюк В.А. Комплексне оцінювання кредитоспроможності сільгоспвиробників при наданні іпотечних кредитів. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. К., 2010. Вип. 154, ч. 3. С. 92 – 100.
42. Котовська Р., Табачук Г., Грудзевич Л. Операції комерційних банків. 3-тє вид. Львів : ЛБІ НБУ, 2003. 500 с.

43. Кочетков В.М. Забезпечення фінансової стійкості сучасного комерційного банку: теоретико-методологічні аспекти. К.: Київський національний економічний університет. 2002. 139 с.
44. Кредитування: теорія і практика: Навчальний посібник. К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. 215с.
45. Кузьмін О.Є., Подольчак Н.Ю. Кількісний аналіз економічного ризику за допомогою фінансових індикаторів та оцінка ризику банкрутства підприємства. Науковий вісник Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. Сер.: Економічні науки. – 2010. – №2. – С. 214–218.
46. Лагутін В.Д. Кредитування: теорія і практика: навч. посіб. К.: Знання: КОО, 2000. 215 с.
47. Майборда О.В. Оптимізація фінансових потоків промислового підприємства: теоретичні аспекти питання. Економіка розвитку. Харків: ХНЕУ. 2012. №1(61). С. 107-110.
48. Методичні рекомендації з аналізу і оцінки фінансового стану підприємств, затверджено Центральною спілкою споживчих товариств в Україні від 28.07.2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0006626-06#Text> (дата звертання: 02.11.2021).
49. Миколаївська обласна рада. Про область. URL: <https://www.mk-oblrada.gov.ua/pro-oblast> (дата звертання 20.11.2021).
50. Мороз А.М., Савлук М.І., Пуховкіна М.Ф. та ін. Банківські операції : Підручник. 2-ге вид., випр. і доп.; За ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза. К.: КНЕУ, 2002. 476 с.
51. Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устинко О.А., Юрій С.І. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. Т.1. За ред. С.В. Мочерного. Львів: Світ, 2005. 616 с.
52. Нагайчук В.В. Управління грошовими потоками підприємства. Вісниксоціально-економічнихдосліджень. 2014. № 1. С. 245 – 249.
53. Наказ Про затвердження Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації. №49/121 від

26.01.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0121-01#Text> (дата звертання 21.11.2021).

54. Нескородєва І.В., Чувакова А.А. Удосконалення механізму оцінки кредитоспроможності позичальника банку з використанням методу нечітких множин. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2009. № 28. С. 38 – 47.

55. Опаріна Н.І. Використання скорингових моделей для оцінки кредитоспроможності позичальника. Банківське кредитування 2009. №5. С. 32-33.

56. Основні показники діяльності банків. Національний банк України: офіц. інтернет-представництво. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звертання: 02.11.2021).

57. Остафіль О., Рубаха М. Комплексна оцінка кредитоспроможності позичальника як інструмент управління кредитним ризиком банку. Формування ринкової економіки в Україні. 2009. Вип. 19. С 387-396.

58. Панченко О.М., Пересипкіна А.В. Оцінка кредитоспроможності в системі внутрішнього контролю підприємства. Ефективна економіка. №11. 2018. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2018/93.pdf (дата звертання: 28.11.2021).

59. Петрук О.М., Мошенський С.З., Новак О.С. Банківські операції : навч. посібн. Житомир : ЖДТУ, 2011. 568 с.

60. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями затверджено постановою Правління НБУ від 30.06.2016 р. № 351. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text> (дата звертання: 05.11.2021).

61. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звертання 21.11.2021).

62. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність». Наказ Міністерства фінансів України від 25.02.2000 № 39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00#Text> (дата звертання 21.11.2021).

63. Рекомендації НБУ щодо оцінки комерційними банками кредитоспроможності та фінансової стабільності позичальника № 23011/79 від 02.06.1994 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v1_79500-94 (дата звертання: 02.11.2021).

64. Рудченко І.В. Кредитоспроможність позичальників як критерій формування кредитних відносин. Держава та регіони. 2008. № 5. С. 162-166.

65. Саух І.В, Виговський В.Г. Аналітичне забезпечення оцінки кредитоспроможності позичальника. Ефективна економіка. 2019. №8. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7210> (дата звертання: 05.11.2021).

66. Сердюк Н.В. Оцінка кредитоспроможності позичальника банку: сутність, практика, напрями вдосконалення. Полтава: Полтавський університет економіки і торгівлі, 2019. 109 с.

67. Скочеляс І.М. Сучасні форми оцінки кредитоспроможності позичальників-юридичних осіб. Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр». Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль, 2013.

68. Стечишин Т. Кредитний скоринг як інструмент оцінки кредитоспроможності позичальника. Ефективність функціонування банківської системи України в умовах нестабільності фінансових ринків: зб. тез доп. Всеукр. наук. інтернет-конф. Тернопіль: Вектор, 2015. С. 111-112.

69. Тарасова В.В., Нестерчук І.К., Ковалевська І.М. Економічний аналіз туристичних підприємств: навч. посібник. Житомир, 2018. 348 с.

70. Терещенко О.В. Нові підходи до оцінки кредитоспроможності позичальників юридичних осіб. Вісник НБУ. 2013. № 1 (191). С. 25–30.

71. Товстенко М. Ю. Система фінансово-економічної безпеки підприємства / Трансформація фінансової системи України: тенденції та

перспективи розвитку : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Миколаїв; 27-28 листопада 2019 р. Миколаїв : МНАУ. 2019. С. 108-109.

72. Товстенко М. Ю., Тен О. Є. Фінансово-економічна безпека підприємств аграрного сектору: студентський науковий вісник. 2019. Вип. 2(19), част. 2. С. 192-203.

73. Товстенко М.Ю. Економічна сутність та значення кредитоспроможності підприємств / Трансформація фінансової системи України: тенденції та перспективи розвитку : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Миколаїв; 24-25 листопада 2021 р. Миколаїв : МНАУ, 2021. С. 55-56.

74. Україна сьогодні. Каталог провідних підприємств України. Миколаївська область. URL: <http://rada.com.ua/ukr/RegionsPotential/Mykolaiv/> (дата звертання 20.11.2021).

75. Хома І.Б. Фінансове моделювання управління грошовими потоками в економіці України. Науковий вісник НЛТУ України. 2011. № 21.10. С. 335-343.

76. Чайка Т.Ю., Лошакова С.Є., Водоріз Я.С. Розрахунок коефіцієнтів ліквідності за балансом, урахування фінансових і виробничих особливостей підприємства під час здійснення коефіцієнтного аналізу ліквідності. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит. Мукачівський державний університет. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/15_ukr/139.pdf (дата звертання 21.11.2021).

77. Чайковський Я. Аналіз кредитоспроможності позичальника банківської установи. Журнал європейської економіки. Т. 4. 2005. №3. С. 328 – 357.

78. Шабінський О.В. Зарубіжний досвід визначення кредитоспроможності позичальника – напрям підвищення рівня економічної безпеки підприємств агросектору. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Випуск 8. Частина 7. С. 63 – 66.

79. Шешукова Т.Г., Бикова М.В. До питання про особливості позичальників малого бізнесу та аналіз їх та кредитоспроможності в комерційному банку. Вісник Пермського університету. Серія Економіка 2013. №4 (19).
80. Abdou H., Pointon J. Credit scoring, statistical techniques and evaluation criteria: a review of the literature *Intell. Syst. Account., Finance Manage*, 2011, 18 (2–3), pp. 59-88
81. Abdou H.A., Tsafack M.D.D., Ntim C.G., Baker R.D. Predicting creditworthiness in retail banking with limited scoring data, *Knowledge-Based Systems*, 2016, 103.
82. Breuer, A., Frumusanu, M. L., Breuer, B. L., & Manciu, A. (2012). Cash And Liquidity/Liquidity And Liquidity Ratio. *Annals-Economy Series*, 4, 78-82. URL: http://www.utgjiu.ro/revista/ec/pdf/2012-04.I/11_BREUER%20Adela.pdf (дата звертання 21.11.2021).
83. Ohotina, A., Lavrinenko, O., Ignatjeva, S., Lonska, J. Socio-economic security as a determinant of regional differences in the investment climate in the region, *Journal of Security and Sustainability Issues*, 2018, 7(3), 427-438.
84. Stasytytė, V., Aleksienė, L. Operational risk assessment and management in small and medium-sized enterprises, *Business: Theory and Practice*, 2015, 16(2), 140-148.
85. Tamulevičienė, D. Methodology of complex analysis of companies' profitability. *Journal of Security and Sustainability Issues*, 2016, 4(1), 53-63.
86. Vigliarolo, F. Economic phenomenology: fundamentals, principles and definition. *Insights into Regional Development*, 2020, 2(1), 418-429.
87. YouControl — аналітична система для комплаєнсу, аналізу ринків, ділової розвідки та розслідувань. URL: <https://youcontrol.com.ua> (дата звертання 20.11.2021).
88. Zernova L.E., Guseva D.S. Evaluation of credit customers of a commercial bank as a factor in reducing credit risk. *Proceedings of the VI International youth scientific conference: Youth and XXI century - 2016* . 2016. pp. 173-176.

89. Zernova L.E., Guseva D.S. The procedure of assessing the creditworthiness of customers as an integral part of the bank`s credit policy. Collection of articles of International scientific-practical conference: New information technologies in science. 2016. pp. 39-42.

90. Zernova L.E., Titarenko K.A. The methodological approaches to Definition of creditworthiness of enterprise. Materials of XI international scientific-practical conference, SIC «Academic». 2017. p. 176-179.

ДОДАТКИ

Таблиця 1.4 Порівняльна характеристика основних методик аналітичного забезпечення оцінки кредитоспроможності позичальника

№ з/п	Назва методики аналітичного забезпечення оцінки кредитоспроможності	Сутність	Переваги	Особливості адаптації у вітчизняних банках	Перспективні напрями імплементації методики для національних банків
1	2	3	4	5	6
Формалізовані (статистичні, класифікаційні) методи оцінки					
1	Бально-рейтингова оцінка	Встановлюються нормативні значення та відповідні бали для кожного обраного показника залежно від його визначеної вагомості (значимості) серед інших показників.	Простота застосування, здатність ранжування та кластеризації підприємств за результатами проведеного аналізу, поєднання формалізованих та неформалізованих показників та критеріїв	Потребує наявності фахівців, обізнаних з використанням формалізованих та неформалізованих методів оцінки кредитоспроможності; необхідним є наукове обґрунтування сформованих балів для оцінки та інтерпретації інтегрального рейтингового показника	Методика є перспективною для здійснення конкурентного аналізу підприємств
2	Кредитний скоринг	Математична модель, виражена зваженою сумою визначених характеристик, на підставі якої, враховуючи минулий досвід, банк з'ясовує імовірність вчасного повернення кредиту позичальником	Швидкість форми кредитування; прийняття рішень щодо надання кредиту на основі більш детальної інформації; автоматизація прийняття рішення; швидке виявлення сумнівної заборгованості	Складності імплементації кредитного скорингу пов'язані з відсутністю повної інформаційної бази про позичальників; впровадження комплексного скорингу актуальне виключно для великих банків; складно формувати критерії скорингу; відсутність відповідних фахівців для впровадження системи скорингу	Робота з проблемною заборгованістю; сегментація клієнтів; автоматизація роботи з позичальниками; прогнозна оцінка кредитного портфеля з прийняттям рішення щодо обмеження видачі кредиту, зміни відсоткової ставки тощо.

Продовження додатку А

1	2	3	4	5	6
3	Оцінка фінансових показників (коефіцієнтний аналіз)	Відбувається оцінка фінансового стану підприємства- позичальника за допомогою визначених груп фінансових показників	Точність, відсутність суб'єктивного підходу	Застосовується в практиці вітчизняних банків та покладений в основу визначення інтегрального показника з відповідно до встановленого НБУ методичного забезпечення оцінки кредитоспроможності	Методика потребує удосконалення в напрямку врахування результатів поглибленого аналізу неформалізованих показників
4	Методика, побудована на аналізі грошових потоків	Сутність методики – в оцінці здатності позичальника генерувати виключно грошові потоки	Існування тісного взаємозв'язку між згенерованими грошовими потоками з виконанням умов кредитного договору	Неврахування інших важливих показників оцінки фінансового стану обумовлює неповноту проведення кредитного аналізу. При аналізі складно врахувати управління витратами, запасами та розрахунками, оптимізацію грошових потоків	Методику слід удосконалити в напрямку розширення кількості аналітичних коефіцієнтів та якісних критеріїв оцінки кредитоспроможності
5	Метод нечітких множин	Методичний підхід, оснований на синтезі кількісних та якісних факторів оцінки кредитоспроможності та матричних методів, розроблених для комплексного фінансового аналізу різних фінансових систем	Відсутня необхідність у значному обсязі статистичних даних для обробки, врахування суб'єктивного фактору у процесі прийняття рішень по кредиту, зручність в інженерному застосуванні, підвищений ступінь обґрунтованості, можливість використання даних для прогнозування	Методичний підхід є складним для сприйняття, потребує наявності висококваліфікованих фахівців та відповідного програмного забезпечення	Імплементація можлива при умові розвитку кадрового та інформаційно-програмного та організаційного потенціалу національних банків
6	«б С», PARSER, CAMPARI, PARTS, MEMO RISK, система 4FC	Методики визначають власні підходи для оцінки кредитоспроможності, основані на поєднанні формалізованих та неформалізованих показників	Синтез формалізованих та неформалізованих аналітичних показників та критеріїв	Складність адаптації пояснюється невідповідністю більшості кількісних показників оцінки кредитоспроможності західних та вітчизняних банків	За умови врахування особливостей національного банківського законодавства впровадження моделей, основаних на синтезі показників та критеріїв, є доречним

Продовження додатку А

1	2	3	4	5	6
7	МДА, CART	МДА (основою якої є множинний аналіз дискримінанта) та CART (модель регресійного вигляду яка дозволяє класифікувати позичальників на різні групи в залежності від розрахованих фінансових аналітичних показників)	Прогнозний характер	Недостатнє обґрунтування аналітичних коефіцієнтів кредитоспроможності, неврахування якісних показників в моделі; неможливість передбачення змін зовнішнього середовища прямої та непрямої дії	Впровадження таких моделей доцільно проводити за умови їх удосконалення в напрямку врахування якісних показників та впливу факторів зовнішнього середовища
8	Методи на основі прогнозування банкрутства (моделі Е. Альтмана, Дж. Таффлера, Г. Спрінгейта)	Факторні моделі, орієнтовані на визначення інтегрального показника з імовірності банкрутства підприємствпозичальників	Точність, формалізований характер моделі, що виключає суб'єктивність	Складності при інтерпретації інтегрального показника імовірності банкрутства, недостатність інформації для його розрахунку	Методи є доцільними для підприємств з великими масштабами господарської діяльності.

Джерело: побудовано автором за даними [65]

Таблиця 1.5 Компоненти методик комплексного аналізу оцінки кредитоспроможності позичальника, що застосовуються зарубіжними банками

<i>Система 5C</i>	<i>PARTS</i>	<i>PARSER</i>	<i>CAMPARI</i>	<i>MEMO RISK</i>	<i>Система 4FS</i>	<i>Значення елемента</i>
1	2	3	4	5	6	7
Character	-	Person	Character	Management	Management gualitu	Репутація позичальника
				Exeperience		Досвід
Conditions	-	-	-	Market	Industry dynamics	Загальні обставини для бізнесу позичальника
Collateral	Security	Security	Incurance	Security	Security realization	Забезпечення, можливість реалізації застави
				Kontrol		Контроль
Capital	-	-	-	Operations	Financial conditions	Фінансовий стан позичальника
Capacity (Cash Flow)	-	-	Ability	-	-	Експозиція грошових потоків
	Repayment	Repayment	Repayment	Repayment		Визначення можливості погашення позики
	-	-	Means	-		Засоби повернення боргу
	Amount	Amount	Amount	-		Обґрунтування суми кредиту
-	-	Remuneration	-	Interest	-	Винагорода за кредитний ризик
	-	Expediency	-			Доцільність надання позики
	-	-	Purpose			-
-	Term	-	-	-	-	Термін кредиту

Джерело: побудовано автором за даними [66]

Таблиця 2.3 Перелік провідних сільськогосподарських підприємств
Миколаївської області

Назва господарства	Форма власності	Спеціалізація, основні види продукції
ПП «АП «Благоденський птахопром»	приватна	Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур
СТОВ «Промінь»	приватна	Розведення великої рогатої худоби молочних порід
ПРАТ «Зелений гай»	приватна	Вирощування зерняткових і кісточкових фруктів
АТ «Коблево»	приватне	Виробництво виноградних вин
ФГ «Владам»	приватне	Вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів
СВК «Агрофірма «Миг-Сервіс-Агро»	приватне	Розведення свиней
СВФ «Агросоюз»	приватне	Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур
ТОВ СП «Нібулон»	приватне	Оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин
ТОВ ВСГК «Світ-Агро»	приватне	Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур
ТОВ «Новосілля»	приватне	Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур
ФГ «Гавенко І.В.»	приватне	Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур
ФГ «Дельта»	приватне	Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур
Інші	...	...

Джерело: сформовано автором за даними [87].

Таблиця 2.4 **Основні показники соціально-економічного розвитку
Миколаївської області**

Показники	Роки			2020р. у % до 2018р.
	2018	2019	2020	
Чисельність наявного населення, тис. осіб	1141,3	1131,1	1119,9	98,1
міське	779,7	774,1	768	98,5
сільське	361,6	357	351,9	97,3
Кількість зареєстрованих безробітних (на кінець періоду), осіб	16357	15717	-	-
Заборгованість із виплати заробітної плати, тис. грн	103630	103172,6	39327,8	38,0
Виробництво продукції тваринництва у сільськогосподарських підприємствах:				
м'ясо (реалізація худоби та птиці на забій у живій вазі), тис. т	56,4	50,9	45,6	80,9
молоко, тис. т	324,6	299	278,5	85,8
яйця, млн. шт	240,1	275,4	201,6	84,0
Кількість сільськогосподарських тварин, голів				
велика рогата худоба	145,1	98,5	86,9	59,9
у т.ч. корови	74,6	60,8	54	72,4
свині	90,5	83,1	77,6	85,7
вівці та кози	66,3	49,5	46,5	70,1
птиця свійська	2723,6	2554,2	2453,2	90,1

Продовження додатку Г

Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг), млн. грн	59884,7	63426,1	68612,6	114,6
Робота автомобільного транспорту:				
перевезено вантажів, тис. т	21344,6	20631,1	20576,7	96,4
вантажобіг, тис. км	1656814,3	1785463,2	1833989,7	110,7
перевезено пасажирів, тис. осіб	87357,8	88095,8	62869,1	72,0
пасажиробіг, тис. пас. км	1206167,8	1124248,3	940571,6	78,0

Джерело: сформовано автором за даними статистичної звітності.

Таблиця 2.6 **Виробництво продукції рослинництва у Миколаївській області, ц**

Показники	Роки			2020р.	
	2018	2019	2020	(+;-) до	% до
				2018р.	2018р.
Культури зернові та зернобобові	26734330	31379090	23620555	-3113775	88,35
- підприємства	18608784	22197782	15961835	-2646949	85,78
- господарства населення	8125546	9181308	7658720	-466826	94,25
Сонашник	10872176	10634392	6919107	-3953069	63,64
- підприємства	8010896	7736561	5093316	-2917580	63,58
- господарства населення	2861280	2897831	1825791	-1035489	63,81
Ріпак озимий та кольза	900405	1978308	1288326	387921	143,08
- підприємства	870929	1926819	1250698	379769	143,61
- господарства населення	29476	51489	37628	8152	127,66
Соя	129972	90685	66418	-63554	51,1
- підприємства	97499	52317	27796	-69703	28,51
- господарства населення	32473	38368	38622	6149	118,94
Картопля	1713559	1767873	2069615	356056	120,78
- підприємства	40462	18647	30134	-10328	74,47
- господарства населення	1673097	1749226	2039481	366384	121,9
Культури овочеві відкритого ґрунту	5058726	4699794	5665187	606461	111,99
- підприємства	3092660	2820585	3931642	838982	127,13
- господарства населення	1966066	1879209	1733545	-232521	88,17
Культури плодові та ягідні	424995	279862	253078	-171917	59,55
- підприємства	127429	38015	29313	-98116	23
- господарства населення	297566	241847	223765	-73801	75,2

Джерело: сформовано автором за даними статистичної звітності.

Таблиця 2.18 Показники дослідження фінансового стану ФГ «Гавенко І.В.»
Миколаївської області

Назва показника	Роки			2020 р. ± до 2018 р.
	2018	2019	2020	
Показники ліквідності та платоспроможності				
Коефіцієнт загальної ліквідності	3,14	3,40	16,41	13,27
Коефіцієнт поточної ліквідності	0,81	0,73	3,82	3,01
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,98	0,66	0,67	-0,31
Оптимальна сума чистого оборотного капіталу	15463,00	16306,60	17338,40	1875,40
Аналіз майнового стану підприємства				
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,27	0,20	0,24	-0,03
Аналіз ділової активності підприємства				
Коефіцієнт оборотності активів	0,65	0,60	0,50	-0,15
Коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддача)	1,11	0,89	0,63	-0,49
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	0,83	0,77	0,65	-0,19
Аналіз рентабельності підприємства				
Коефіцієнт рентабельності активів	0,16	0,09	0,01	-0,14
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	0,20	0,11	0,02	-0,18
Коефіцієнт рентабельності діяльності	0,24	0,15	0,02	-0,22

Джерело: розраховано автором за даними фінансової звітності ФГ «Гавенко І.В.»

Таблиця 2.25 Моделі розрахунку інтегрального показника боржника-юридичної особи для малого підприємства за методикою комерційних банків України

Фінансові показники (МК _i)	Діапазони фінансових показників	Мінімальне значення діапазону (К _i min)	Максимальне значення діапазону (К _i max)	Показники (X _i)	
МК ₁	1	Менше ніж 26,1%		X ₁	-1,441
	2	26,10%	47,20%		-0,641
	3	47,20%	66,00%		-0,167
	4	66,00%	72,30%		0,55
	5	72,30%	94,00%		0,843
	6	Дорівнює або більше ніж 94,0 %			0,915
МК ₃	1	Менше ніж 0,9855 %		X ₃	-1,284
	2	0,99%	8,50%		-0,159
	3	8,50%	20,50%		0,333
	4	20,50%	63,00%		0,798
	5	63,00%	106,60%		0,966
	6	Дорівнює або більше ніж 106,6 %			1,118
МК ₇	1	Менше ніж 0,001 %		X ₇	0,807
	2	0,00%	3,20%		0,601
	3	3,20%	6,70%		0,55
	4	6,70%	10,20%		0,452
	5	10,20%	13,90%		0,362
	6	13,90%	22,60%		0,319
	7	22,60%	28,90%		0,203
	8	28,90%	38,40%		-0,451
	9	Дорівнює або більше ніж 38,4 %			-1,281
МК ₁₃	1	Менше ніж 0,001 %		X ₁₃	0,339
	2	0,00%	6,20%		-0,174
	3	Дорівнює або більше ніж 6,2 %			-0,673

Джерело: побудовано за даними [60]

Таблиця 2.26 Характеристика та алгоритм обчислення фінансових показників, що використовуються для розрахунку інтегрального показника фінансового стану ФГ «Гавенко І.В.» за 2018-2020 роки

Фінансовий показник	Характеристика	Алгоритм розрахунку	2018р.	2019р.	2020р.
МК1 - показники капіталу	Частка капіталу в балансі підприємства	$\frac{\text{ф. 1} - \text{м р. 1495 гр. 4}}{\text{ф. 1} - \text{м р. 1300 гр. 4}}$	0,793	0,761	0,787
МК3 - показники покриття боргу прибутком до оподаткування	Спроможність обслуговування боргу прибутком до оподаткування	$\frac{\text{ф. 2} - \text{м р. 2290 гр. 3}}{\text{ф. 1} - \text{м р. 1595} + \text{+р. 1600} + \text{р. 1610} - \text{р. 1165 гр. 4}}$	0,884	0,452	0,062
МК7 - показники заборгованості	Частка боргу підприємства до активів	$\frac{\text{ф.1} - \text{м р.1595} + \text{р.1600} + \text{+ р.1610 гр.4}}{\text{ф.1} - \text{м р.1300 гр.4}}$	0,166	0,178	0,201
МК13 - показники частки неопераційних елементів балансу	Частка активів, яка не має прямого відношення до операційної діяльності підприємства	$\frac{\text{ф. 1} - \text{м р. 1030} + \text{+р. 1090} + \text{р. 1160} + \text{+р. 1190 гр. 4}}{\text{ф. 1} - \text{м р. 1300 гр. 4}}$	0,000	0,000	0,000

Джерело: побудовано за даними фінансової звітності ФГ «Гавенко І.В.».

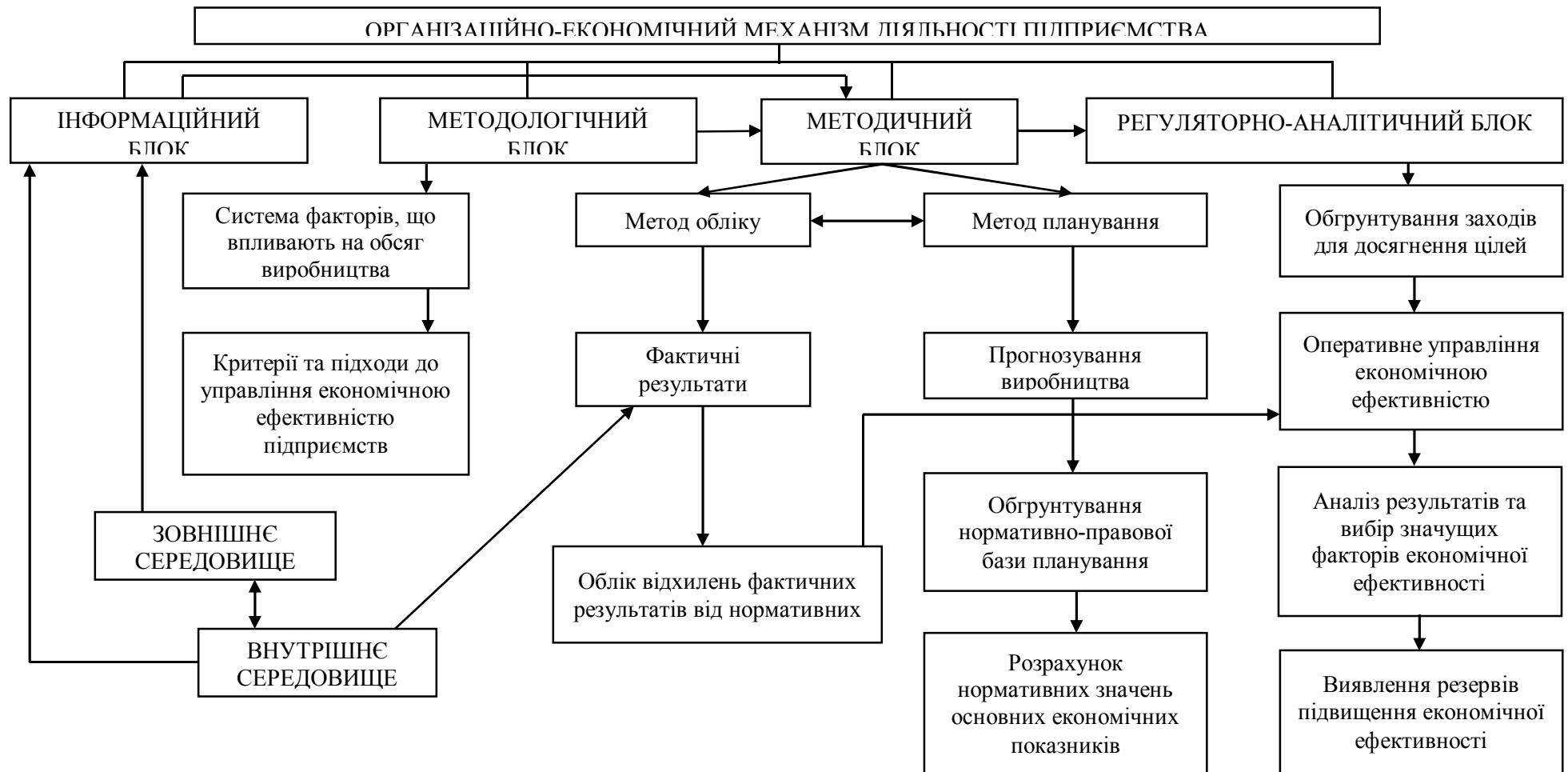

Рисунок 3.1 – Організаційно – економічний механізм діяльності сільськогосподарських підприємств

Джерело: побудовано автором за даними [32]

Таблиця 3.1 Етапи організаційно-економічного механізму здійснення кредитних операцій сільськогосподарських підприємств

	Етапи	Характеристика етапів
1	Заява на позику	Передбачає виконання таких процедур: — попередня кваліфікація потенційного позичальника; — збір необхідної інформації та документів відповідно до затвердженого переліку; — перевіряти достовірність інформації та документів; — виявлення та аналіз кримінальних ризиків; — виявлення та аналіз правових ризиків; — аналіз інформації та документів, оцінка кредитних ризиків
2	Розгляд можливих форм забезпечення повернення кредиту	Визначають форму застави кредиту (заставу, банківську гарантію, поруку), здійснюють оцінку застави. Вирішують питання про укладення договору застави/іпотеки, враховують наявність у іпотекодавця документів, що підтверджують право власності на предмет застави/іпотеки. Письмова згода власника нерухомого майна в заставу/іпотеку, коли іпотекодавцю надається право повного господарського відання, оперативного управління, оренди.
3	Визначення кредитоспроможності	Оцінкою є: ринкова позиція позичальника; фінансовий стан позичальника та його кредитоспроможність, аналіз структури статей балансу; якість активів, дебіторської та кредиторської заборгованості; фінансування транзакцій; схема та строки розрахунків з контрагентами на основі аналізу договірної документації; маркетингова політика підприємства; джерела погашення зобов'язань перед Банком; ліквідність і достатність застави.

4	Рішення по кредитній заяві	Середній термін роботи з конкретною заявкою на кредит становить 7 – 10 днів з дати надання позичальником повного пакету документів. Кредитний менеджмент/Відділ управління ресурсами та управління ризиками – це письмові висновки (вмотивовані судження) щодо спроможності чи неспроможності позики. Заява розглядається та приймається (відхиляється) на кредитному комітеті Банку.
5	Укладення кредитного договору	Виконання та моніторинг виконання договорів Управлінням кредитного менеджменту / Управлінням бухгалтерського обліку та кореспондентськими відносинами.
6	Видача кредиту	Надання коштів позичальнику (кредитна лінія).
7	Оформлення та ведення кредитної справи позичальника	Кожен позичальник формує та веде кредитні файли відповідно до чинних нормативних актів. У кредитній справі (досьє) представлено договірною базою фінансованих операцій, копіями договорів, документами на забезпечення позики, фінансовою звітністю позичальників та поручителів, даними про позичальників інших банків, аналізом документів позичальників, професійними оцінка ризику судження.
8	Ведення та моніторинг кредитних договорів та кредитного портфеля	Постійний моніторинг кредитних договорів з метою забезпечення належного виконання позичальником своїх зобов'язань щодо погашення основної суми, відсотків за кредитом та повернення Банку всіх інших витрат, передбачених за складеною операцією: контроль цільового використання кредитів; аналіз руху грошових коштів на рахунках позичальника; щоквартальний аналіз стану фінансової моделі позичальника; аналіз інформації про економічні, галузеві та політичні фактори, які можуть вплинути на спроможність позичальника погасити кредит; своєчасне виявлення ознак проблемних кредитів; моніторинг інших відповідних факторів. Передача інформації до кредитної історії банку.
9	Робота з проблемним кредитом	Забезпечення повного повернення коштів, наданих банком позичальникам. Виявити проблемні кредити необхідно на ранній стадії.
10	Погашення позики	Здійснюється за рахунок коштів, отриманих позичальником у його фінансово-господарській (робочій) діяльності відповідно до умов кредитних договорів.

Джерело: побудовано автором за даними [32]

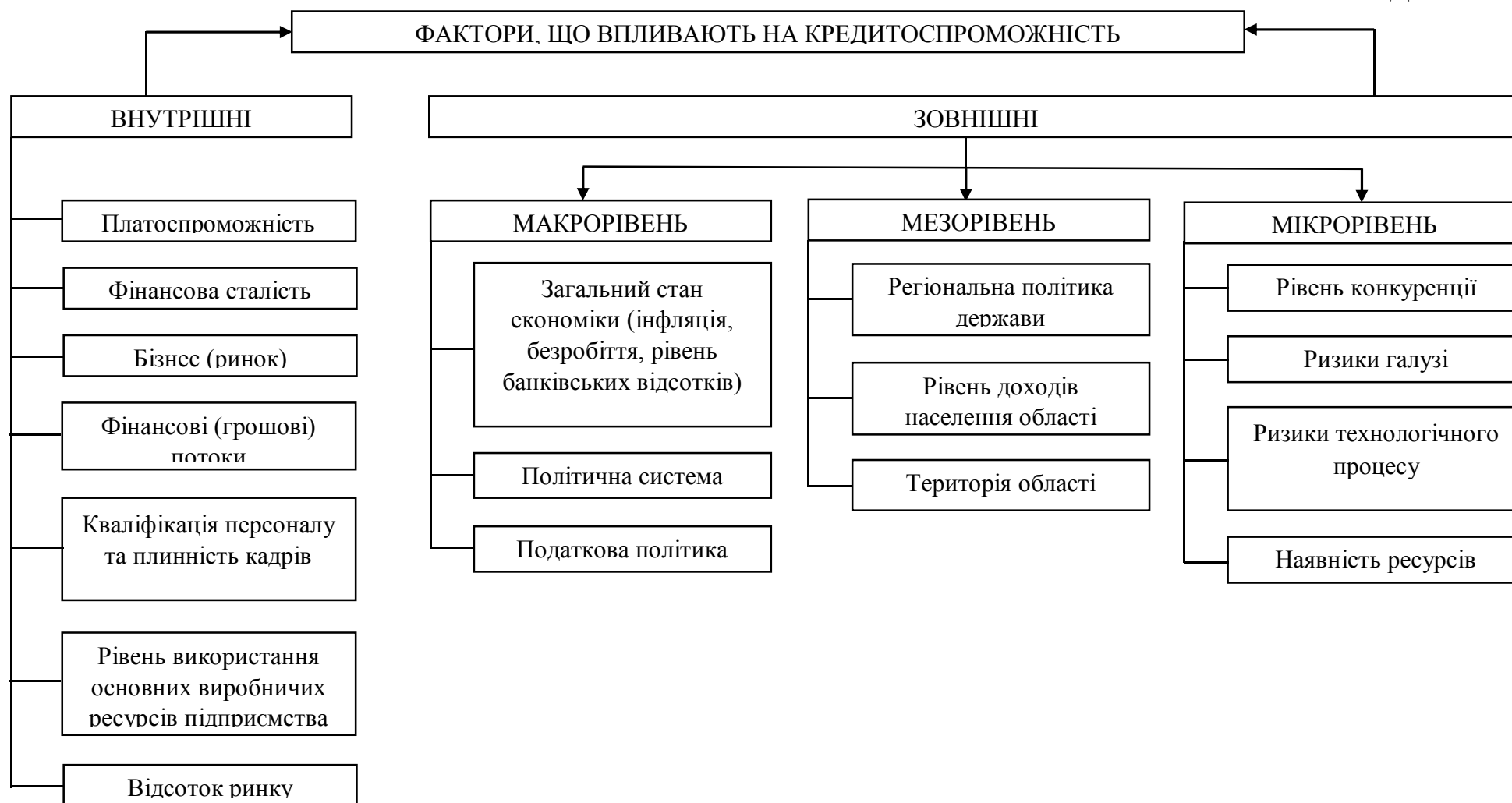

Рисунок 3.2 Фактори, що впливають на кредитоспроможність сільськогосподарських підприємств

Джерело: побудовано автором за даними [32]

Рисунок 3.3 – Схема руху грошових потоків

Джерело: розроблено автором за даними [69]

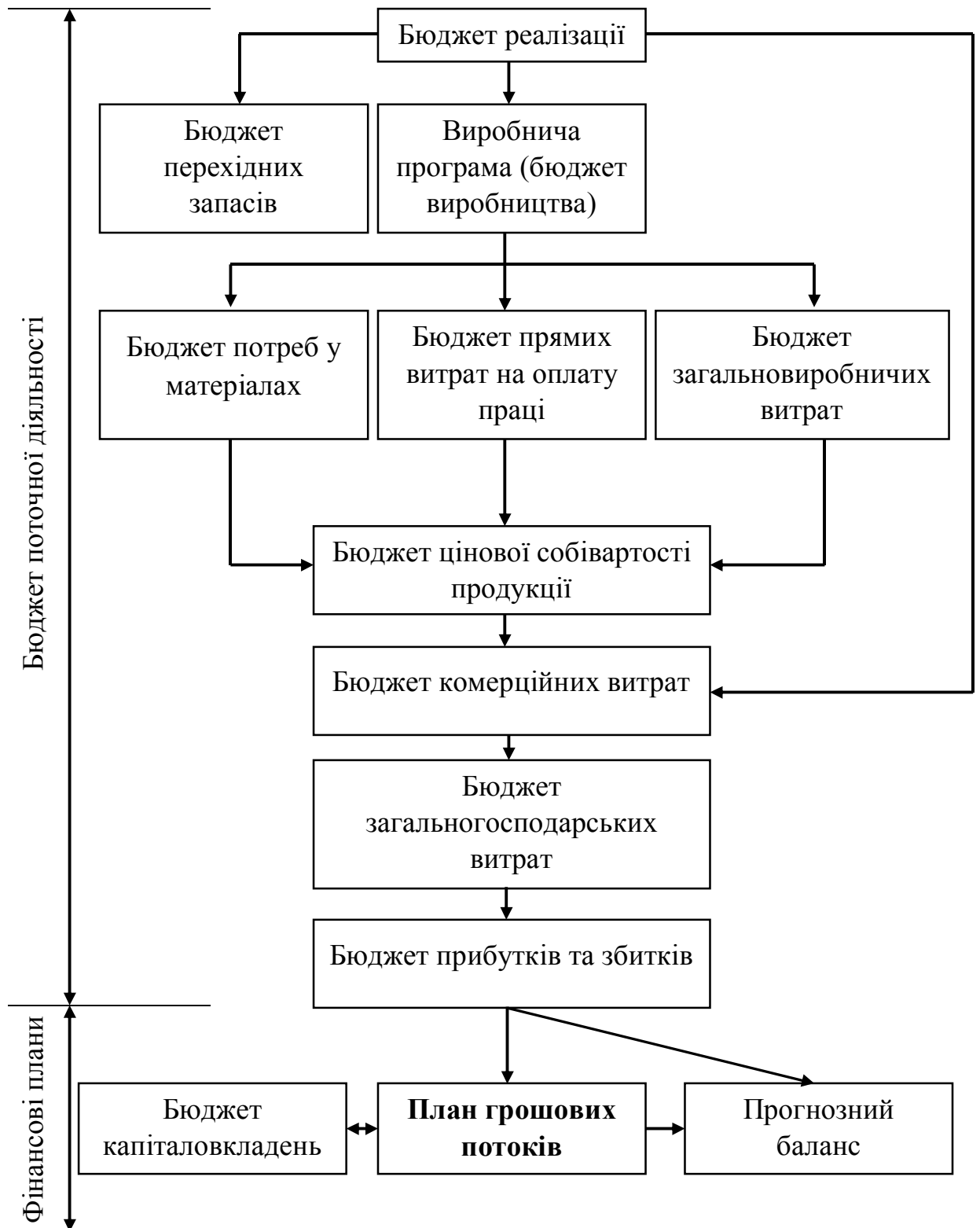

Рисунок 3.4 – Структура системи бюджетів на сільськогосподарському підприємстві

Джерело: розроблено автором за даними [11]

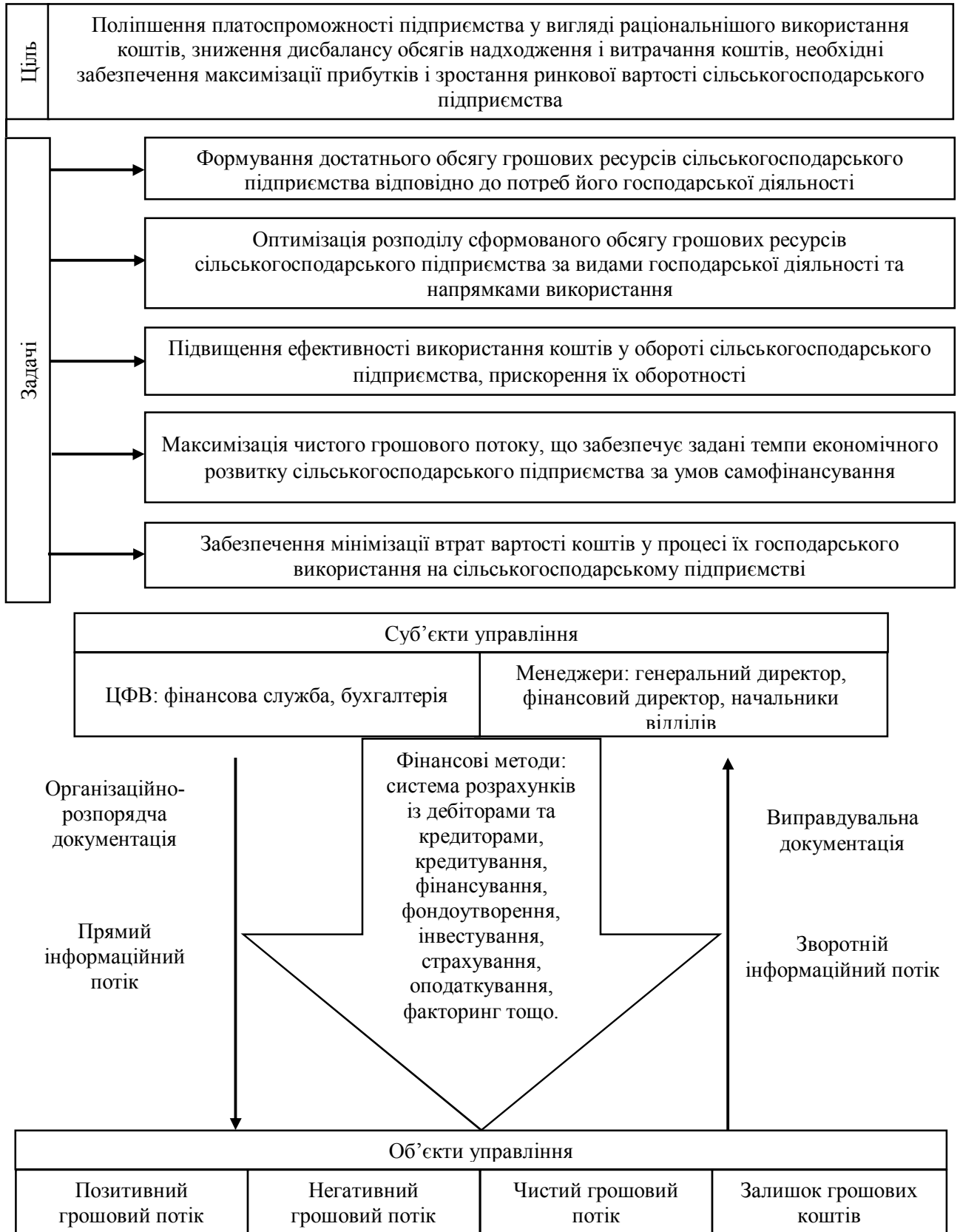

Рисунок 3.7 Система управління грошовими потоками

сільськогосподарських підприємств

Джерело: побудовано автором за даними [52]

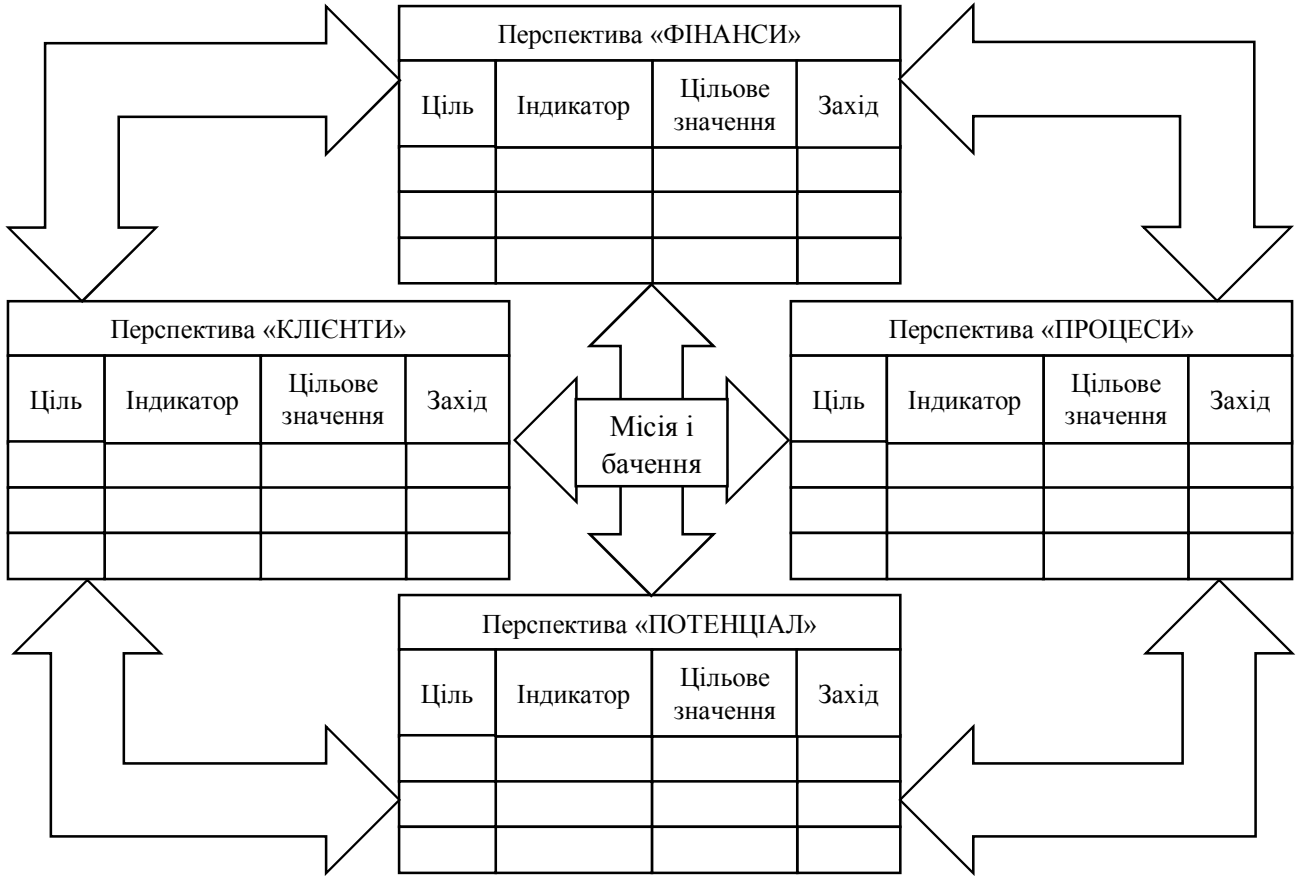

Рисунок 3.8 – Базова схема BSC

Джерело: сформовано з використанням [27]

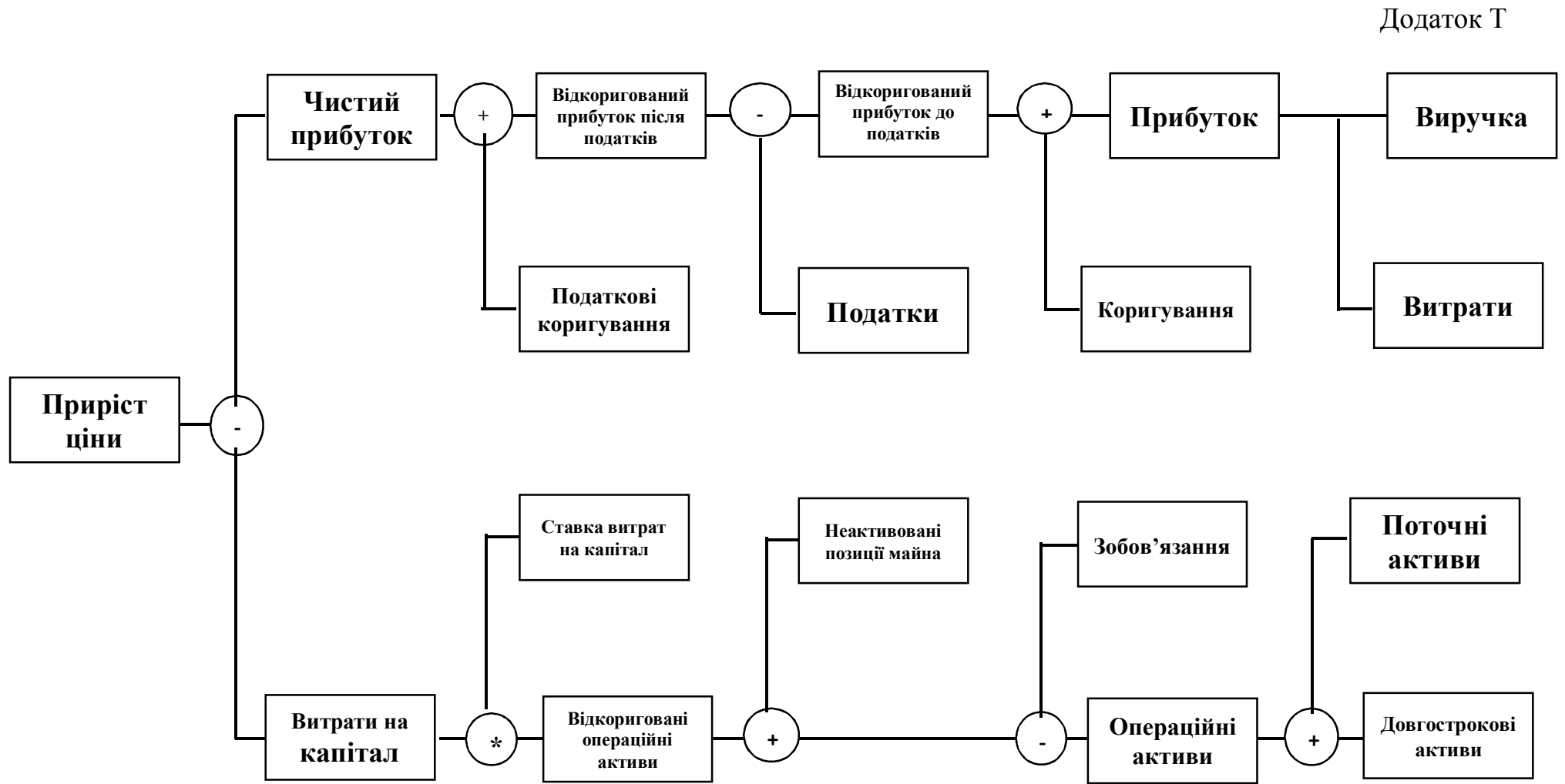

Рисунок 3.9 - Схема розрахунку показника EVA

Джерело: сформовано з використанням [27]

